

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2012-001**

**GÜLISTAN'IN İKİ TERCÜMESİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

**- Mahmud b. Kadî-i Manyas'ın Eski Anadolu Türkçesine ve Hikmet İlaydın'ın
Türkiye Türkçesine Yaptığı "Gülistan Tercümesi"-**

**HAZIRLAYAN
Süreyya UĞURLU**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU**

AYDIN-2012

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2012-001**

**GÜLİSTAN'IN İKİ TERCÜMESİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

**- Mahmud b. Kadî-i Manyas'ın Eski Anadolu Türkçesine ve Hikmet İlaydın'ın
Türkiye Türkçesine Yaptığı “Gülistan Tercümesi”-**

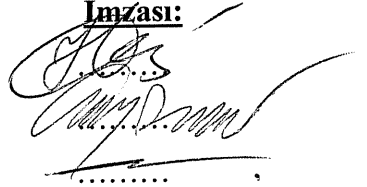
**HAZIRLAYAN
Süreyya UĞURLU**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU**

AYDIN-2012

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi Süreyya UĞURLU tarafından hazırlanan “*Gülistan’ın İki Tercümesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme - Mahmud b. Kadî-i Manyas’ın Eski Anadolu Türkçesine ve Hikmet İlaydın’ın Türkiye Türkçesine Yaptığı Gülistan Tercümesi*” - başlıklı tez, 08.06.2012 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u>	<u>İmzası:</u>
(Başkan) Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV	ADÜ-FEF	
(Üye) Doç. Dr. Can BULUT	ADÜ-FEF	
(Üye) Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU	ADÜ-FEF	
.....		
.....		
.....		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Selçuk ÇOLAKOĞLU
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Süreyya UĞURLU

İmza :

SÜREYYA UĞURLU

GÜLİSTAN'IN İKİ TERCÜMESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

ÖZET

“Gülistan’ın İki Tercümesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme Mahmud b. Kadî-i Manyas’ın Eski Anadolu Türkçesine ve Hikmet İlaydın’ın Türkiye Türkçesine Yaptığı Gülistan Tercümesi” - başlıklı bu çalışmanın amacı, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine gelişim ve değişim sürecinin aydınlatılmasına katkıda bulunmaktır. Bunun için İran edebiyatının en önde gelen edebî şahsiyetlerinden olan Sâdî-i Şirazî’nin dünya çapında meşhur eseri *Gülistân*’ın Eski Anadolu ve Türkiye Türkçesine yapılan tercüme metinleri kullanılmıştır. Bu metinlerde birbirine karşılık gelen kelimeler ses, yapı, anlam bakımından incelenmiş; benzer ve farklı yönler tespit edilmiştir. Bazı kelimeler her iki dönemde de aynı kalırken bazılarında ses ve anlam bakımından değişiklikler meydana gelmiştir. Bazı yapım eklerinin kullanım sıklığı ve görevlerinde farklılıklar olmuştur. Bu karşılaştırma çalışması, her iki döneme Türkçeleşme açısından da ışık tutmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Karşılaştırmalı dil bilimi, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, dil bilgisi, Gülistân

SUREYYA UGURLU

A COMPARATIVE STUDY ON TWO TRANSLATIONS OF GULISTAN

ABSTRACT

The study titled “A Comparative Study on Two Translations of Gulistan - Mahmud b. Kadi-i Manyas’s Translation into Old Anatolian Turkish and Hikmet Ilaydın’s Translation into Turkish”- aims to contribute to the research on the development and the transformation process of Old Anatolian Turkish to Turkish. To that end, Gülistan’s - a world famous work of Sadi-i Şirazi, one of the pioneers of Persian literature-translation texts to Old Anatolian Turkish and Turkish have been utilized. Corresponding words in these texts have been studied in terms of voice, structure and meaning; and similarities and differences have been examined. Some words remain the same in either of the periods whereas some have changed in terms of voice and meaning. Differences have occurred in the usage and the frequency of some derivational suffixes. This comparative study sheds some light to these two periods in terms of purification of Turkish language.

KEYWORDS

Comparative linguistics, Old Anatolian Turkish, comparative Turkish Grammar, Gulistan

ÖN SÖZ

Diller, konuşurlarının yaşadıkları şartlara uygunluk ve zaman içinde sürekli bir değişim gösterir. 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşen Oğuz Türklerinin meydana getirdiği Eski Anadolu Türkçesi, 15. yüzyılın sonlarında bazı siyasî ve sosyal şartların gereği olarak yerini Osmanlı Türkçesine bırakmış; bu da 20. yüzyılın başında günümüzde kullanılan Türkiye Türkçesine dönüşmüştür. Bu süreci daha iyi anlayabilmek için, eski ve yeni dönemlerdeki metinleri karşılaştırarak etraflıca incelemek gerekir. Bunun için farklı dönemlerde aynı konunun anlatıldığı eserleri özellikle incelemek gerekir. Böyle eserler arasında aynı metnin, birbirinden bağımsız olarak farklı dönemlerde yapılan tercümelerinin ise çok özel bir yeri ve önemi vardır. İşte farklı dönemlerde Türkçeye tercümesi yapılan eserlerden biri de İran edebiyatının en önde gelen edebî şahsiyetlerinden olan Sâdî-i Şirazî'nin dünya çapında meşhur eseri *Gülistân*'dır.

Şimdiye kadar Eski Anadolu, Osmanlı ve Türkiye Türkçesiyle yazılmış edebî ve edebî olmayan birçok metin üzerine çeşitli dil araştırmaları yapılmıştır. Ancak her iki dönemde aynı kaynaktan tercüme edilen eserler üzerinde karşılaştırmalı çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Bu sebeple biz, bu konuda çalışmak istedik. Bunun için *Gülistân*'ın birbirinden bağımsız olarak Eski Anadolu ve Türkiye Türkçesine yapılan tercüme metinlerini karşılaştırarak inceledik. Bunun için Mahmûd b. Kadî-i Manyâs'ın ve Hikmet İlaydın'ın tercümelerini kullandık.

Çalışmamızı hazırlarken öncelikle, her iki Türkçe metinde geçen ve birbirine karşılık gelen kelimeleri kıyaslayarak belirledik. Bunları Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki şekilleriyle fişlere yazdık. Daha sonra, bu fişlerdeki kelimeleri çeşitli açılardan sınıflandırdık. Böylece, 15. yüzyıldaki Eski Anadolu Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine gelinceye kadar ses, yapı ve anlam bakımından nasıl bir değişme ve gelişme olduğunu incelemeye çalıştık.

Giriş bölümünde Eski Anadolu ve Türkiye Türkçesi; Sâdî'nin hayatı ve eseri *Gülistân; Gülistân*'ın, Eski Anadolu ve Türkiye Türkçesine yapılan ve çalışmamızın malzemesini teşkil eden tercüme metinleri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Çalışmamız bu konulara odaklanmadığı için burada ayrıntılara ve tartışmalara girilmemiştir.

Ses Bilgisi bölümünde kullandığımız metinlerde birbirine karşılık gelen kelimeler, ses özellikleri ve değişimleri bakımından incelenmiştir. Bu bağlamda Eski Anadolu ve Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikler ve farklılıklara değinilmiştir.

Yapı Bilgisi bölümünde kullandığımız metinlerde birbirine karşılık gelen kelimeler, yapım ekleri bakımından incelenmiştir. Çekim eklerine ise değinilmemiştir. Çünkü her iki dönemde kullanılan çekim ekleri, hem metinlere göre bir değişiklik göstermez hem de çeşitli çalışmalarda ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Görevleri bakımından birbirine denk olan eklere değinilmiştir. Bu bölümde, eklerin işlevliğini göstermesi bakımından kullanım sıklığına da yer verilmiştir.

Köken Bilgisi bölümünde kullandığımız metinlerde birbirine karşılık gelen kelimeler, kökenleri veya kaynaklandığı diller bakımından incelenmiştir. Burada öncelikle Türkçe, Arapça, Farsça veya diğer dillerden gelen kelimelerin metinlerdeki oranına ve Türkçe ve yabancı kökenli kelimelerin birbirlerine karşılık olma durumlarına da değinilmiştir.

Anlam Bilgisi bölümünde kullandığımız metinlerde birbirine karşılık gelen kelimeler, anlam bakımından incelenmiştir. Burada bir kelimenin iki farklı dönemdeki “anlamı” arasında “daralma”, “genişleme”, “değişme”, “kötüleşme” bakımından değişiklik olan kelimelere değinilmiştir.

Kaynaklar bölümünde zikredilenler, çalışmamız esnasında görüp incelediğimiz çalışmaların tamamı değil, sadece gerekli olduğu için atıfta bulunduklarımızdır.

Türkçe araştırmaları için faydalı olabileceğini düşündüğümüz bu karşılaştırma çalışmasını, iyi niyetle ve gayretle yürüttük. Bu çalışmanın eksiksiz olduğu iddiasında da değiliz. Bütün iyi niyetimize ve gayretimize rağmen gözden kaçan hususlar olabilir. Ancak bu tezin, Türklük bilimine küçük bir katkısı olursa, kendimizi emekleri boşa gitmemiş ve vazifesini yapmış sayacağız.

Tezimi hazırlarken kıymetli zamanlarını kullandığım oğullarım Kutalmış ve Erbilge'ye, çalışmalarım esnasında beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU'ya teşekkürlerimi sunarım.

Süreyya UĞURLU

20.03.2012

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ.....	1
TÜRKİYE TÜRKÇESİ.....	3
SÂDÎ VE ESERİ	3
Hayatı	3
Gülistân	4
GÜLİSTÂN'IN TÜRKÇE TERCÜMELERİ	5
ÇALIŞMADA KULLANILAN METİNLER	6
Eski Anadolu Türkçesine Tercümesi	6
Mahmûd b. Kadî-i Manyâs.....	6
Gülistân Tercümesi	6
Türkiye Türkçesine Tercümesi.....	7
Hikmet İlaydın.....	7
Gülistân Tercümesi	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8

SES BİLGİSİ	8
1. 1. ÜNLÜLER	9
1. 1. 1. Ünlü Uyumları:	9
1. 1. 1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu:	9
1. 1. 1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:	9
1. 1. 2. Ünlü Türemesi	12
1. 1. 3. Ünlü Düşmesi	12
1. 1. 4. Ünlü Birleşmesi	12
1. 1. 5. Ünlü Değişmesi	13
1. 1. 5. 1. e- > ö-	13
1. 1. 5. 2. I > U	13
1. 1. 5. 3. U > I	13
1. 2. ÜNSÜZLER	14
1. 2. 1. Ünsüz Uyumu:	14
1. 2. 2. Sedasızlaşma	14
1. 2. 3. Benzeşme	14
1. 2. 4. Aykırılışma	15
1. 2. 5. Ünsüz Türemesi	15
1. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi	15
1. 2. 7. Ünsüz Denklikleri ve Değişmeleri	15

1. 2. 7. 1. Söz Başı.....	15
1. 2. 7. 1. 1. b- > p-.....	15
1. 2. 7. 1. 2. t- > d-.....	16
1. 2. 7. 1. 3. d- > t-.....	16
1. 2. 7. 1. 4. g- > c-.....	16
1. 2. 7. 1. 5. k- (> ħ-) > h-.....	16
1. 2. 7. 1. 6. p- > f-.....	16
1. 2. 7. 2. Söz İçi.....	17
1. 2. 7. 2. 1. -d- > -t-.....	17
1. 2. 7. 2. 2. -g- > -v-.....	17
1. 2. 7. 2. 3. -ħ- > -h-.....	17
1. 2. 7. 2. 4. -k- > -g-.....	17
1. 2. 7. 2. 5. -ñ- > -n-.....	17
1. 2. 7. 2. 6. -ñ- > -m-.....	18
1. 2. 7. 2. 7. -r- > -ø-.....	18
1. 2. 7. 2. 8. -v- > -ğ-.....	18
1. 2. 7. 2. 9. -y- > -ğ-.....	18
1. 2. 7. 3. Söz Sonu.....	18
1. 2. 7. 3. 1. -g > -v.....	18
1. 2. 7. 3. 2. -ħ > -k.....	19
1. 2. 7. 3. 3. -l > ø.....	19
1. 2. 7. 3. 4. -ñ > -n.....	19
1. 3. ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMU:.....	19

1. 3. 1. Hece Düşmesi.....	19
İKİNCİ BÖLÜM	20
YAPI BİLGİSİ	20
2. 1. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ	21
2. 1. 1. -Ak.....	21
2. 1. 2. -cİ	21
2. 1. 3. -cİk	22
2. 1. 4. -DAş	22
2. 1. 5. -k.....	22
2. 1. 6. -İİ < -İİG	23
2. 1. 7. -İİk	24
2. 1. 8. -ncİ	25
2. 1. 9. -sİz	25
2. 2. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ	27
2. 2. 1. -A-	27
2. 2. 2. -Ar-	27
2. 2. 3. -İ-	28
2. 2. 4. -İA.....	28
2. 3. FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ	29
2. 3. 1. -Ak.....	29

2. 3. 2. -An.....	30
2. 3. 3. -DIk	30
2. 3. 4. -DIkçA.....	31
2. 3. 5. -GAn.....	31
2. 3. 6. -GI	31
2. 3. 7. -GIn	31
2. 3. 8. -I	31
2. 3. 9. -IcI	32
2. 3. 10. -IncA.....	33
2. 3. 11. -Ip	33
2. 3. 12. -İş.....	33
2. 3. 13. -k.....	33
2. 3. 14. -m	34
2. 3. 15. -mA.....	34
2. 3. 16. -mAK.....	34
2. 3. 17. -mİş.....	35
2. 3. 18. -mUr	36
2. 3. 19. -n.....	37
2. 3. 20. -tİ	37

2. 3. 21. -Ur > -r	37
2. 4. FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ	37
2. 4. 1. -Ar-	38
2. 4. 2. -t-	38
2. 4. 3. -Dİr-	38
2. 4. 4. -l-	39
2. 4. 5. -mA-	39
2. 4. 6. -n-	41
2. 4. 7. -ş-	41
2. 4. 8. -Ur- > -r-	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	43
KÖKEN BİLGİSİ	43
3. 1. HER İKİ METİNDE TÜRKÇE KÖKENLİ OLAN KELİMELER	45
3. 1. 1. Her İki Metinde Aynı Türkçe Kelimelerin Kullanılması	45
3. 1. 2. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Başka Bir Türkçe Kelime Kullanılması	50
3. 1. 3. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Türkçe Kelime Kullanılması	52
3. 1. 4. Bazı Türkçe Kelimelerin Kullanımdan Düşmesi	54
3. 2. HER İKİ METİNDE YABANCI KÖKENLİ OLAN KELİMELER	55
3. 2. 1. Her İki Metinde Aynı Yabancı Kelimelerin Kullanılması	55

3. 2. 2. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Başka Bir Yabancı Kelime Kullanılması	59
3. 2. 3. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Yabancı Kelime Kullanılması..	62
3. 2. 4. Bazı Yabancı Kelimelerin Kullanımdan Düşmesi	64
3. 3. TÜRKÇE KELİMEYE KARŞI YABANCI- YABANCI KELİMEYE KARŞI TÜRKÇE KÖKENLİ KELİMELER	65
3. 3. 1. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Yabancı Bir Kelime Kullanılması	66
3. 3. 2. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Yabancı Kelime Kullanılması....	67
3. 3. 3. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Türkçe Bir Kelime Kullanılması	68
3. 3. 4. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Türkçe Kelime Kullanılması....	71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	73
ANLAM BİLGİSİ	73
4. 1. ANLAM DEĞİŞMESİ	74
4. 2. ANLAM DARALMASI	75
4. 3. ANLAM GENİŞLEMESİ	76
4. 4. ANLAM KÖTÜLEŞMESİ	78
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

Çalışmamızda Mahmûd b. Kadî-i Manyâs'ın Eski Anadolu Türkçesiyle yaptığı tercüme için Mustafa Özkan tarafından yapılan ve yayımlanan bir çalışma kullanılmış ve bu [GT 1] kısaltmasıyla gösterilmiştir; bk. Özkan, Mustafa, (1992), *Mahmûd b. Kadî-i Manyâs. Gülüstan Tercümesi. Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları 562, Ankara.

Türkiye Türkçesiyle yapılan tercüme için ise Hikmet İlaydın tarafından yapılan ve yayımlanan bir çalışma kullanılmış ve bu [GT 2] kısaltmasıyla gösterilmiştir; bk. İlaydın, Hikmet [Çeviren], (1991), *Sadi. Gülüstan*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları 2119, İstanbul.

Örneklerde verilen rakamlar kullanılan metinlerdeki sayfa numaralarını göstermektedir. Bunlardan birincisi GT 1 için, diğeri GT 2 içindir. Örnek: *kazmak* / *kazmak* (236-287). Tekli kullanımlarda ise hangi metin olduğuna işaret edilmiştir. Örnek: “GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 21’dir: *ölmek* (229)”.

Bilimlik çalışmalardan yapılan iktibaslar “ ”, iktibasların içindeki iktibaslar ‘ ’ işaretiyle gösterilmiştir. Hem iktibaslarda hem de başka araştırmacıların görüşlerinden yararlanılarak yazılan yerlerde kaynaklar gösterilmiştir. Kaynak (soyadı baskı yılı: sayfa numarası) esasına göre verilmiştir. Aynı araştırmacının aynı yıl içinde yayımlanan birden fazla çalışması, soyadından sonra a’dan başlamak üzere harflerle gösterilmiştir. Örnek: (Korkmaz 1995c). Sözlükler için genellikle kısaltmalar kullanılmıştır. Örnek: (TS: 1722).

A	Arapça
F	Farsça
İ	İtalyanca
M	Macarca
S	Soğdca
Y	Yunanca

- bk. Bakınız.
- bir kelimenin sonunda fiil tabanını gösterir
- = denktir
- > olmuştur
- < gelmiştir
- * metinlerde geçmeyen şekiller
- ~ değişebilir
- + eklenmiştir

GİRİŞ

Bu çalışma, Sâdî-i Şirazî'nin "Gülistân" adlı eserinin, birbirinden bağımsız olarak Eski Anadolu Türkçesine ve Türkiye Türkçesine yapılan tercüme metinlerine dayanmaktadır.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

11. yüzyılın başında Aral gölü civarında ve Seyhun boylarında yaşayan Oğuzlar, bölgede ve İran'da gelişen bazı siyasî ve sosyal şartlar sayesinde Selçuklu ailesinin önderliğinde kuvvetli bir siyasî birlik meydana getirmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin Harezm, Horasan ve İran'a hâkim olmasından sonra Oğuzlar, 1064'ten itibaren Kuzey Azerbaycan'a, Kars'a; 1071'den itibaren de Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'nun Oğuz Türklerince iskânı, Haçlı seferleri zamanında kesintiye uğrasa da devam etmiş; 13. yüzyıl başlarında Cengizlilerin Türkistan'da kalmış diğer Oğuzları da Azerbaycan'a ve Anadolu'ya doğru sıkıştırmasından sonra tamamlanmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti, bazı iç ve dış sebepler yüzünden 1104'de Sultan Berkyaruk'un ölümüyle bölünmüş; Horasan, Irak, Suriye bölgelerinde olduğu gibi, Anadolu'da da bir Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1243'te Köseadağ savaşında Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol ordularına yenilmiş; bu bölgede İlhanlı yönetimine bağlı birçok Türk beyliği ortaya çıkmıştır; ayrıntı için bk. Sümer 1980; Köymen 1982. 1336 yılında İlhanlıların yıkılışıyla beylikler istiklâl kazanmış; bunlardan Osmanlı Beyliği, zaman içinde Anadolu, Balkanlar, Kırım, Arabistan, Mısır ve Kuzey Afrika'ya kadar topraklarını genişleten Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşmüştür.

Önceleri konuşma dili olarak kullanılan Oğuz Türkçesi, 13. yüzyıldaki siyasî ve sosyal şartların uygun olması sayesinde Azerbaycan ve Anadolu'da yazı dili hâline gelmiştir; bk. Korkmaz 1995c: 537-544; Korkmaz 1995d; Korkmaz 2007; Tekin 2001: 121 vd.; Uğurlu 2011. Türkçe özellikle Anadolu bölgesinde verimli olmuş, birçok eser yazılmış

veya tercüme edilmiştir. Bir başka deyişle Anadolu bölgesindeki Türkçe diğer Oğuz lehçelerinden farklılaşmaya başlamıştır. Bu bakımdan Anadolu’da gelişen ve 12. yüzyıldan günümüze kadar süren bu yazılı veya yazı diline “Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi” denilebilir (Uğurlu 2011: 145).

Anadolu merkezli olmak üzere 13. yüzyıldan 15. yüzyıl sonlarına dek Anadolu, Irak, Suriye ve Balkanlarda kullanılan Türkçeye çeşitli adlar verilmektedir. Bazı Avrupalı bilginlerce kullanılan “Altosmanische” teriminden etkilenerek “Eski Osmanlıca” terimi kullanıldı (Çağatay 1948). Ancak bu terim yaygınlaşmadı. En yaygın terim “Eski Anadolu Türkçesi” terimidir (Korkmaz 1995a). 15. yüzyıldaki Balkanlar sahasında da bu yazı dilinin kullanılması dikkate alınarak “Eski Türkiye Türkçesi” terimi de kullanılmıştır (Timurtaş 1977). Anadolu ve Azerbaycan sahasını birlikte alan “Eski Oğuz Türkçesi” terimi de kullanılmaktadır (Ercilasun 2004: 433).

Eski Anadolu Türkçesi ile birçok eser meydana getirilmesine rağmen şimdiki anlamda bir yazı dili sayılamaz. Çünkü henüz bir yüksek dil olamamıştı ve standartlaşmamıştı (Uğurlu 2011). Aynı işlev için aynı yazar tarafından farklı morfo-fonolojik biçimler kullanılabildiği gibi, yazardan yazara değişebilen biçimler veya kelimeler de kullanılabiliyordu. Ayrıca metinlerde Oğuzca olmayan biçimler veya kelimeler de görülebiliyordu. Bu tür eserler Türklük biliminde “karışık dilli” (“*olga bolga* dili”) olarak adlandırılır; bu konuda çeşitli görüşler vardır; görüşlerin özeti ve kaynakça için bk. Demir 2007.

Eski Anadolu Türkçesi, “Selçuklu Dönemi Türkçesi” (11.-13. yüzyıllar), “Beylikler Dönemi Türkçesi” (14. yüzyıl) ve “Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi” (15. yüzyılın ikinci yarısı) olmak üzere üç tarihî döneme ayrılabilir (Korkmaz 1995c: 537-544.)

Osmanlı Devleti, 1453’ten sonra İstanbul merkezli kurumlaşmış bir devlet olmaya başlamıştır. Buna paralel olarak kullanılan Türkçe de gittikçe varyantlarını azaltmış, 15. yüzyılın sonlarına doğru “Osmanlı Türkçesi” diye adlandırılan bir yazı diline dönüşmüştür (Uğurlu 2011: 146).

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Anadolu merkezli Batı Türkçesinin üçüncü ve son dönemi “Türkiye Türkçesi” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem Osmanlı Türkçesinin doğrudan devamıdır. Tanzimat’la birlikte güçlenen dilde sadeleşme düşüncesi, 1911 yılında Selanik’te Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip ve arkadaşları tarafından çıkarılmakta olan “Genç Kalemler” dergisinde, ilk defa sistemli bir şekilde ortaya kondu. Bunlar millî bir edebiyatın ancak millî bir dille meydana getirilebileceğini öne sürerek “Yeni Lisan” hareketini başlattılar. Bu düşüncenin temel prensipleri; yazı dilini mümkün olduğu kadar konuşma diline yaklaştırmak, Arapça ve Farsça gramer kurallarını kullanmamak olarak özetlenebilir. Aslında, Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ses ve yapı bakımından önemli farklılıklar yoktur. Ancak, dilde sadeleşme hareketi ve özellikle de 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin (Türk Dil Kurumu) kurulmasından sonra gerçekleştirilen dil reformuyla birlikte kelime hazinesinde önemli değişiklikler olmuştur (Korkmaz 1974; Demir - Yılmaz 2003: 127 vd.).

Türkiye Türkçesi, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde resmî dil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Irak, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Makedonya gibi ülkelerde yerleşik olarak yaşayan; Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda gibi batı Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışan Türkler tarafından da kullanılmaktadır; ayrıntılar için bk. Özkan 2003: 19-76; 87-88.

SÂDÎ VE ESERİ

Hayatı

İran’ın en büyük şair ve ediplerinden biri olan Sâdî (Sa’dî)’nin 1213 yılında Şiraz’da doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adının Ebû ‘Abdu’l-lâh Müşerrifü’l-dîn b. Muşlih olduğu kaydedilmektedir. Daha çok mahlası olan Sâdî veya Sâdî-i Şirazî adıyla tanınır. Bu adı, Salgurlular hanedanının şehzadelerinden Sa’d b. Ebû Bekir’e (1260) duyduğu yakınlık dolayısıyla tercih ettiği tahmin edilmektedir. Hayatı hakkında bilinenler çok az ve tartışmalıdır. Eserlerinden ve kaynaklardan hayatı hakkında tartışmalı da olsa şu bilgiler elde edilebilir: Sâdî, münevver bir aileye mensuptur. Çocukluk döneminde yetim

kalmıştır. İlk tahsilini Şiraz'da tamamladıktan sonra, Moğol istilası üzerine, tahminen 1222 yılında İsfahan yoluyla Bağdat'a gitmiş ve ünlü Nizâmiye Medresesi'nde tahsilini tamamlamıştır. Daha sonra İslâm ülkelerini gezmeye başlamıştır. Sâdî uzun süre seyahat etmiş ve İslâm ülkelerinin çoğunu ziyaret etmiştir. O memleketinin batısında Anadolu, Suriye, Arabistan, Mısır, Kuzey Afrika, Azerbaycan'da; doğusunda, Belh, Gazne, Pencâb, Gucerât ve Sümenât'ta bulunmuş; uzun süre Dehli'de kalmıştır. Bu seyahatleri sırasında bazıları eserlerine de yansıyan çeşitli zorluklarla karşılaşmış, devrin tanınmış ilim ve fikir adamlarıyla görüşmüş, ünlü ediplerin sohbetlerinde bulunmuştur. Bunlar arasında meşhur Şihâbü'd-din Sühreverdî ve şair Emir Hüsrev Dihlevî sayılabilir. Seyahatlerinden sonra 1256-1257 yıllarında Şiraz'a dönmüştür. Bölgenin hâkimi Salgurlulardan Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî, Moğollar ile barış yapınca memlekette huzur sağlanmıştı. Bu hükümdar tarafından iyi karşılanan Sâdî onun adına 1257'de "Bostân" (Büstân) ve aynı şekilde kendisine büyük bir saygı ve sevgi gösteren şehzade Sa'd b. Ebû Bekir adına da 1258'de "Gülistân" (Gulistân) adlı eserlerini yazmıştır. Bu eserleri sayesinde kısa zamanda şöhreti memleketinin hudutları dışına taşmıştır. Şiraz 1264'te Moğol hâkimiyeti altına girince Sâdî memleketinden tekrar ayrılmıştır. Haccetmek için Mekke'ye gitmiş, sonra Tebriz'e gelmiştir. Daha sonra da ömrünün son yıllarını geçirdiği Şiraz'a dönmüş ve 1292'de vefat etmiştir. Mezarı Şiraz'dadır. Sâdî, 16 kitap ve 6 risale olmak üzere toplam 22 eser kaleme almıştır (Yazıcı 1988).

Gülistân

"Gülistân", Sâdî'nin yalnız Fars ve Doğu edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatında tanınmış ünlü eseridir. Zaten Sa'di deyince ilk akla gelen eserleri "Gülistân" ve "Bostân"dır. Ancak Sâdî'nin adını ebedileştiren ve dünyaya yayan en mühim eseri Gülistân'dır, denebilir.

"Gül bahçesi" anlamındaki Gülistân'da, olgun, hikmetli fikirler ve öğütler sunulmaktadır. Eser, bir başlangıç ile sekiz bölümden ibarettir. Başlangıç kısmında münacat, na't, kitabın yazılış sebebi ve Atabek Ebû Bekir hakkında yazılmış methiye vardır. Birinci bölüm, padişahların tabiatı; ikinci bölüm, dervişlerin ahlâkı; üçüncü bölüm, kanaatin fazileti; dördüncü bölüm, susmanın faydaları; beşinci bölüm, aşk ve gençlik; altıncı bölüm,

zayıflık ve ihtiyarlık; yedinci bölüm terbiyenin tesiri ve sekizinci bölüm de sohbet adabı ve muaşeret kaideleri hakkındadır.

Eserde hikmetli görüşler, hikâyeler vasıtasıyla anlatılmaktadır. Düz yazıda anlatılan olayı ve görüşleri destekleyen beyitlerle zenginleştirilmiştir. Her hikâye, senelerce süren bir tecrübe ve düşüncenin sonunda meydana getirilmiştir. Farsçada secili nesrin en güzel örneğidir. Üslûp bakımından ise bir “sehl-i mümtenî”dir. Bütün Doğu edebiyatında çok sevilen Gülistân’a, birçok nazire yazılmıştır. Örnek olarak Katibî’nin “Deh Bâb”ı, Muînüddîn-i Cüveynî’nin “Nigârîstân”ı, Câmî’nin “Baharîstân”ı, Kânî’nin “Perîşân”ı, Vekâr’ın “Encümen-i Dâniş”i, Mecdî’nin “Ravzatü’l-huld”ü, Tarzî’nin “Ma’denî’l-cevâhir”i, Kâşif’in “Hazân u Bahâr”ı; Osmanlı Türk bilginlerinden İbni Kemal’in “Nigârîstân”ı, Fevzî’nin “Mülistân”ı verilebilir. *

Yazıldığı günden beri her devir ve bölgede tanınan, okunan ve 20. yüzyılın başlarına kadar İslâm ülkelerindeki medreselerde Fars dili ve edebiyatı için bir ders kitabı olarak da kullanılan Gülistân, bugün de zevkle okunan bir eser olma özelliğini sürdürmektedir.

GÜLISTÂN’IN TÜRKÇE TERCÜMELERİ

Sâdî’nin Gülistân’ı, hemen bütün dünya dillerine de çevrilmiştir. Gülistân, Türk edebiyatında da büyük rağbet görmüştür. 14. yüzyıldan başlayarak günümüze gelinceye kadar Türkçeye muhtasar veya mufassal birçok tercümesi yapılmıştır.

Mevcut bilgilere göre, Gülistân’ın Türkçeye ilk tercümesini 1391 yılında Memlûk Türkçesiyle Seyf-i Sarâyî yapmıştır (Karamanlıoğlu 1989). İkinci tercümesi 1397 yılında Çağatay Türkçesi ile yapılmıştır (Eckmann 1969).

Anadolu sahasında ise Gülistân’ın Eski Anadolu Türkçesine ilk tercümesini, İkinci Murad devrinin âlimlerinden olan Mahmûd b. Kadî-i Manyâs’ın yaptığı kabul edilmektedir. Bundan sonra Anadolu sahasında Gülistân’ı tercüme ya da şerh edenlerden bazıları şunlardır: Şahidî İbrahim Dede, Şem’î, Sûdî-i Bosnevî, Havayî Bursavî, Es’ad b. Sa’deddîn, Ayşî Mehmed Efendi, Hasan Rıza Efendi, Babadağî İbrahim Efendi, Sâib Ahmed Efendi, Mehmed Said Efendi, Ca’fer-i Tayyâr, Kilisli Rifat (Bilge), Hakkı Eroğlu, Hikmet İlaydın, Adnan Karaismailoğlu vs.

ÇALIŞMADA KULLANILAN METİNLER

Belirtildiği üzere bu çalışma, Gülistân'ın Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi tercümelerine dayanmaktadır. Bunun için Mahmûd b. Kadî-i Manyâs'ın ve Hikmet İlaydın'ın tercümeleleri kullanılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesine Tercümesi

Mahmûd b. Kadî-i Manyâs

Mahmûd b. Kadî-i Manyâs (Mahmûd bin Kađî-i Manyâs), İkinci Murad devrinde (1421-1451) yetişen âlimlerdendir. Babası Manyas kadısıdır. Manyas'ta doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Üsküp'te tahsil gördüğü, eserlerinden bazılarını da burada telif ederek padişah İkinci Murad'a ithaf ettiği bilinmektedir. Üsküp'ten Edirne'ye gelerek müderrislik yapmıştır. Hadis, fıkıh, kelâm, tefsir gibi dinî ilimlerde üstün bir seviyeye erişmiştir. Bunların yanında ilm-i hesap, ilm-i tılsım ve ilm-i nirenc adı verilen büyü ve tılsım ilmiyle de uğraşmıştır. Bunlarla ilgili "Acebü'l-acâyib" adında bir de kitap yazmıştır.

Gülistân Tercümesi

Mahmûd b. Kadî-i Manyâs'ın biri manzum olarak yapılmış ilaveli ve geniş, diğeri de muhtasar ve mensur olmak üzere iki Gülistân tercümesi bulunmaktadır. Tercümeler 1430 yılında tamamlanarak padişah İkinci Murad'a sunulmuştur (Özkan 1992: 9 vd.). Dil bakımından sade ve daha çok Türkçe unsurlar ihtiva etmektedir.

Mütercim, manzum tercümesinde eserin aslına oldukça sadık kalmakla beraber zaman zaman bazı ilaveler de yapmıştır. Ancak bu tercüme yarım kalmıştır. Sadece ilk dört bölümünün tercümesi yapılmıştır. Mensur kısımlar yine nesir hâlinde, manzum kısımlar ise manzum olarak tercüme edilmiştir. Tercüme esnasında zaman zaman metnin aslından uzaklaşıp tercüme ettiği konuyla münasebet kurarak tercümeye başka hikâyeler ve fıkralar da katmıştır. Hikâyeler ve manzumeler tercüme edilirken hikâye başlıkları ve manzume başlıkları belirtilmemiştir. Eserin aslındaki manzum kısımların bazılarının tercümelerinde

mütercim, Türkçeye tercüme etmekte zorlandığı için herhâlde Farsçalarını olduğu gibi geçirmiştir (Özkan 1992: 10). Altına Türkçeleri yine manzum olarak yazılmıştır. Farsça kısımlar biraz daha koyu yazılarak Türkçelerinden ayırt edilmiştir.

Mensur tercümesi ise muhtasar bir tercüme olup manzum kısımlar da mensur olarak tercüme edilmiştir. Bu tercümede Gülistân'daki bütün hikâyeler tercüme edilmeyip bir seçme yapılmıştır; bk. Özkan 1992: 1-19.

Türkiye Türkçesine Tercümesi

Hikmet İlaydın

Hikmet İlaydın 1914 yılında Muğla'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünü ve Yüksek Öğretmen Okulu'nu 1936 yılında bitirdikten sonra Gaziantep, İzmir, Konya liselerinde öğretmenlik ve müdürlük yaptı. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliği, Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği ve Müsteşarlık görevlerinde bulundu. Bir süre Almanya'da incelemelerde de bulunan İlaydın, 1960-1964 yılları arasında İran'da Kültür Ataşesi olarak çalıştı. 1967 yılında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğinden emekliye ayrılan Hikmet İlaydın, 1991 de hayata gözlerini yumdu (İlaydın 1998).

Gülistân Tercümesi

Hikmet İlaydın, Sâdî'nin her iki ünlü eseri olan Gülistân ve Bostân'ı Türkiye Türkçesine tercüme etmiştir. İlk baskısı 1946 yılında yayımlanan Gülistân tercümesinin günümüzde de yeni baskıları yapılmaktadır. Mütercim, Gülistân'ı Farsça aslından eksiksiz ve mensur olarak tercüme etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

Eski Anadolu Türkçesi, ölçünlü bir yazı dili durumuna gelememişti. Bu dönemde yazılan eserlerde geçen kelimeler, ses özellikleri bakımından bölgelere, yazarlara veya eserlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Osmanlı Türkçesi ise kendine has şartlar içinde zamanla bir yazı dili hâline gelmişti. Türkiye Türkçesi, ses özellikleri bakımından da Osmanlı Türkçesinin doğrudan bir devamıdır.

Eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri üzerine değişik metinler çerçevesinde şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır; bk. Korkmaz 1995a; Timurtaş 1977: 19-63; Gülsevin - Boz 2004: 93-102; Şahin 2003. Ancak bütünüyle aydınlatılabilmiş de değildir. Özellikle Osmanlı Türkçesinin oluşma şartları şimdiye kadar yeterince tanımlanamamıştır.

Ayrıca Eski Anadolu Türkçesi gibi tarihî dönemlerin ses özellikleri, ancak yazının vasıtasıyla anlaşılabilir. Arap harflerine dayanan yazı sistemi ise gerçek söyleyiş biçimlerini göstermek için yeterli bir araç değildir. Dolayısıyla GT 1’de geçen kelimelerin ses özellikleri de naşiri tarafından yazının imkânlarının elverdiği ölçüde tespit edilebilmiştir. Bu çalışmada bu tespitler aynen kullanılacak ve bunlar, GT 2 ile karşılaştırılacaktır.

Bir dilin en belirgin özelliği, değişmedir. Kelimeler ses yapıları bakımından sürekli bir değişim içindedir. Bir başka deyişle ünlüler ve ünsüzler, kelimenin söylenmesi esnasında birbirleriyle sürekli bir etkileşim içinde olduklarından birbirlerinden etkilenecek değişikliğe uğrarlar (Eker 2005: 279). Ses değişmesi, bir sesin yerini genellikle kendisine yakın başka bir sese veya gelişme yolu ile kendisinden türemiş başka bir sese bırakması şeklinde olur (Korkmaz 1992: 129). Bu değişim dilin tarihi boyunca iki zaman dilimi arasında yapılacak karşılaştırmalarla daha açık görülebilir. Kelimelerin sesleri, genellikle süreç içinde oluşma yeri veya biçimi bakımından kendileriyle ilgili olan seslere dönüşür. Böyle kelimelere sıkça rastlanması, bunların düzenli değişiklikler olduğunu gösterir. Bazen de çeşitli sebeplerle düzensiz ses değişimleri görülebilir (Karaağaç 2002a).

GT 1 ve GT 2’de geçen Türkçe kökenli ve birbirine karşılık olan kelimelerin ses denklilikleri ve değişimleri bakımından karşılaştırılmasından varılan sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

1. 1. ÜNLÜLER

Genel Türkçede olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde de sekiz ünlü bulunduğu kabul edilmektedir: *a, e, ı, i, o, ö, u, ü*. Bu durum GT 1 ve GT 2’de de teyit edilmektedir. Yazıda harf karşılığı olmayan kapalı-e sesinin ve uzun ünlülerin varlığı tartışmalıdır. GT 1’de naşir tarafından /i/ sesiyle tespit edilen bazı kelimelerin, gerçekte /é/’li söylendiği düşünülmelidir (Ceylan 1991). Örnek: *yiiñ / yen* (231-278).

1. 1. 1. Ünlü Uyumları:

1. 1. 1. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu:

Bu uyum, kelimelerde birbirini takip eden hecelerdeki ünlülerin kalınlık-incelik (“önlük-artlık”) bakımından benzerlik göstermesidir. Türkçenin bilinen dönemlerinden itibaren bu benzerliğin yaygınlığı bilinmektedir. GT 1 ve GT 2’de geçen Türkçe kelimelerde genellikle kalınlık-incelik uyumu bulunmaktadır. Örnek: *balık / balık* (180-150); *şalınma- / salınma-* (208-214); *başlama- / başlama-* (191-170); *buyurma- / buyurma-* (218-251); *karınca / karınca* (147-57); *ululuk / ululuk* (145-51); *yaratma- / yaratma-* (216-232); *diken / diken* (153-73); *dilenci / dilenci* (165-116); *evlenme- / evlenme-* (209-216); *güneş / güneş* (136-32); *işitmek / dinlemek* (182-153).

GT 1’de kalınlık-incelik uyumuna uyan bazı kelimelerde GT 2’de bu uyumun bozulduğu tespit edilmiştir. Örnek: *kanğı / hangi* (139-39); *kardaş / kardeş* (134-24); *birez / biraz* (186-159).

1. 1. 1. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:

Bu uyum, kelimelerde birbirini takip eden hecelerdeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından benzerlik göstermesidir. Bir başka deyişle, sıralanan hecelerde ya düz ünlüler bir arada bulunabilir ya da yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlüler

gelebilir. Örnek: *balık* / *balık* (180-150); *yaratma-* / *yaratma-* (216-232); *yaradıl-* / *yaratıl-* (138-38); *gemici* / *gemici* (153-78); *koğu* / *koku* (179-148); *korğu* / *korku* (212-221); *tolu* / *dolu* (176-142); *dürlü* / *türlü* (189-167); *ululuğ* / *ululuk* (145-51). GT 1’de bu uyuma uymayan bazı kelimelerin GT 2’de bu uyuma uyduğu belirlenmiştir: *eyü* (< *eygü*) / *iyi* (139-40); *toğrı* / *doğru* (134-22); *kızu* / *kuzu* (159-93); *gümüş* / *gümüş* (179-149).

Bu uyuma uyan kelimelerin oranı Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna göre daha azdır. Eski Anadolu Türkçesinde ise uyum dışı kelimelerin daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan birisi, yuvarlaklaşmalardır:

GT 1’de çeşitli sebeplere bağlı olarak yuvarlaklaşmalar vardır. Yuvarlaklaşma hem kök ve gövdelerde hem de eklerde ortaya çıkar. Bunların oluşma sebepleri şöyle sıralanabilir:

a. Çok heceli kelimelerin sonunda bulunan -*G* seslerinin düşmesi. Örnek: *kapu* (< *kapıg*) / *kapı* (135-30); *gizlü* (< *kiz-lig*) / *gizli* (193-173); *dişlü* (< *tiş-lig*) / *dişli* (227-268); *kuvvetlü* (< *kuvvet-lig*) / *kuvvetli* (150-66); *kıymetlü* (< *kıymet-lig*) / *kıymetli* (188-163); *yaralu* (< *yara-lıg*) / *yaralı* (186-160). Ancak bazı kelimelerde yuvarlaklaşma olmamıştır. Örnek: *acı* (< *açıg*) / *acı* (211-221); *kırı* (< *kırı-g*) / *kuru* (212-223); *diri* (< *tirig*) / *diri* (226-269).

b. Dudak ünsüzlerinin etkisi. Örnek: *benüm* / *benim* (137-35); *bizüm* / *bizim* (139-40); *demür* / *demir* (158-95); *gerpüç* / *kerpiç* (179-149).

c. Yuvarlak ünlülü kelimelere “yakıştırma” (“analoji”) (Korkmaz 1992: 168). Örnek: *altun* / *altın* (144-49); *dilkü* / *tilki* (142-46); *incü* / *inci* (176-142); *kendü* / *kendi* (135-24).

ç. Kelime yapımında kullanılan ve sadece yuvarlak ünlülü biçimleri bulunan yapım ekleri:

-*CUK*: *azacuk* / *azcık* (223-259).

-*DUK*: *bildük* / *bildik* (189-167); *geydük* / *giydik* (214-228).

-*DUKÇA*: *ıslandukça* / *ıslandıkça* (210-218).

-*DUr*-. *kaldur-* / *kaldır-* (147-56); *bindür-* / *bindir-* (153-72); *itdür-* / *ettir-* (168-124).

GT 1’ de uyuma giren örnekler de bulunmaktadır: *döndür-* / *döndür-* (185-158); *öldür-* / *öldür-* (134-22); *söyündür-* / *söndür-* (220-252).

-KU: *bıçku / bıçkı* (217-249). Her iki metinde bu eki alan bir kelimenin uyuma girdiği belirlenmiştir: *uyku* (< *uyıku*) / *uyku* (169-125).

-mUr: GT 1 ve GT 2’de bu eki alan bir kelimenin uyuma girmediği görülmüştür: *yağmur / yağmur* (212-223).

-sUK: *bağarsuğ / barsak* (224-260).

-sUz: *kanatsuz / kanatsız* (230-277); *elsüz / elsiz* (180-151); *ayaqsuz / ayaksız* (176-144); *azıksuz / azıksız* (176-142); *balsuz / balsız* (231-278); *kapusuz / kapısız* (230-277); *sensüz / sensiz* (203-197); *yapraksuz / yapraksız* (213-224); *mürüvvetsüz / mürüvvetsiz* (231-278); *günāhsuz / günahsız* (172-133); *‘amelsüz / amelsiz* (230-277); *hamiyyetsüz / hamiyetsiz* (141-45); *inşāfsuz / insafsız* (138-37); *tedbirsüz / tedbirsiz* (145-52); *ticāretsüz / ticaretsiz* (218-251). Her iki metinde bu eki alan bir kelime uyuma girmiştir: *şusuz / susuz* (176-142).

-UK: *açuk / açık* (179-148); *artuk / artık* (169-124); *uyanuk / uyanık* (139-39). Her iki metinde bir kelimenin uyuma girdiği belirlenmiştir: *yumruk* (< *yumuruğ*) / *yumruk* (168-121).

-Ur: *geçür- / geçir-* (188-164). GT 1 ve GT 2’de uyuma giren bir örnek bulunmaktadır: *toğur- / doğur-* (215-228).

-Ur: *gelür / gelir* (212-223).

d. Kelime yapımında kullanılan ve sadece düz ünlülü biçimleri bulunan yapım ekleri.

-CI: GT 1 ve GT 2’de bu eki alan bazı kelimeler uyuma girmiştir: *gemici / gemici* (153-78); *muştıcı / müjdeci* (144-49).

-I: *okı- / oku-* (136-32); *tokıyıcı / dokuyucu* (216-231).

-IIK: *kıllık / kölelik* (195-177); *bahādurhık / yiğitlik* (226-266); *yoklık / yokluk* (229-261). Ancak uyuma giren örnekler de bulunmaktadır: *ululuk / büyüklük* (135-31).

-nCI: *dördünci / dördüncü* (183-155); *üçüncü / üçüncü* (154-62).

-mİş: *kavrulmuş / kavrulmuş* (176-142).

e. Uyum dışı kalan yardımcı sesler. Örnek: *yorıl- / kesil-* (208-213); *bulın- / bulun-* (199-188); *görin- / görün-* (194-176); *kavrul- / kavrul-* (176-142).

1. 1. 2. Ünlü Türemesi

GT 1'de Arapçadan kopyalanan kelimelerdeki sonda bulunan ünsüz çifti arasında, GT 2'de ünlü türemiştir. Örnek: 'a~~ğ~~l A. / a~~k~~l A. (163-112); a~~ş~~l A. / a~~s~~l A. (214-227); 'a~~ş~~r A. / a~~s~~r A. (170-128); 'ayb A. / ayıp (154-79); beyt A. / beyit A. (144-49); fet~~h~~ A. / fetih A. (152-78); fikr A. / fikir A. (206-210). GT 1 ve GT 2'de Arapçadan kopyalanan bazı kelimelerde ünlü türemesine rastlanmıştır: 'ayıb A. / ayıp (155-81). Böyle bir durumda GT 1'de geçen kelimeler için yazıdan kaynaklanan bir yanılma da söz konusu olabilir.

Ünsüzle biten kelime tabanlarına ünsüzle başlayan eklerin getirilmesi sırasında hecelerin ses yapısından ileri gelen bazı söyleyiş güçlükleri oluşabilmektedir. Bunu gidermek üzere araya ses uyumlarına bağlı olarak dar ünlüler getirilmektedir. Bir başka deyişle araya gelen yardımcı ses, aynı zamanda bir ses türemesi olayıdır. Örnek: *karıştır-* / *karıştır-* (239-292); *gömülgen* / *çamur* (195-178).

1. 1. 3. Ünlü Düşmesi

GT 1 ve GT 2'de vurgusuz söylenen orta hece ünlüleri düşmüştür. Örnek: *beñze-* / *benze-* (166-118); *ayrıl-* (< *ayırıl-*) / *ayrıl-* (202-196); *dilenci* (< *dilenici*) / *dilenci* (165-116); *uyku* (< *uyuku*) / *uyku* (169-125); *kavurulmuş* (< *kavurul-*) / *kavurulmuş* (176-142); *oyna-* (< *oyuna-*) / *oyna-* (135-24). GT 1'de ve GT 2'de ortak olmayan ünlü düşmeleri de vardır. Örnek: *eylük* / *iyilik* (169-127); *fâyide A.* / *fayda A.* (217-249)

1. 1. 4. Ünlü Birleşmesi

Ünlüyle biten bir kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman, ünlülerin birleşerek iki kelimenin bir araya gelmesi olayıdır. Bu durum, ünlü kaynaşması olarak da adlandırılır (Korkmaz 1992: 160). Çalıştığımız metinler bu bakımdan düzenlilik göstermemektedir. GT 1'de geçen *ne-y-çün* (151) (*neyiçün* < *neyüçün* < *ne uçun* (Korkmaz 1995ç) şeklinde ses birleşmesi henüz tamamlanmamışken GT 2'de tamamlandığı gözlenmektedir: *niçin* (151-73). Ancak bu durumun tam tersi de gözlenmektedir. GT 1'de ünlü birleşmesi görülen bir yapının GT 2'deki karşılığı iki ayrı kelime ile: *n'ol-* / *ne ol-* (168-121).

1. 1. 5. Ünlü Değişmesi

1. 1. 5. 1. e- > ö-

GT 1’de ve GT 2’de ortak olan bir kelimede görülmektedir: *eyle* / *öyle* (156-85).

1. 1. 5. 2. I > U

GT 1’de düz ünlü bulunduran bazı kelimelerde GT 2’de yuvarlaklaşma görülmektedir. Örnek: *bulın-* / *bulun-* (199-188); *dördünci* / *dördüncü* (183-155); *görün-* / *görün-* (194-176); *gümiş* / *gümüş* (179-149); *konşu* / *komşu* (199-189); *kırı* / *kuru* (212-223); *kuyı* / *kuyu* (152-75); *kızı* / *kuzu* (159-93); *okı-* / *oku-* (136-32); *toğrı* / *doğru* (134-22); *tokı-* / *doku-* (216-231); *unıt-* / *unut-* (214-226); *üçünci* / *üçüncü* (154-62); *yoklık* / *yokluk* (229-261).

1. 1. 5. 3. U > I

GT 1’de yuvarlak ünlülü kelimelerde GT 2’de düzleşme görülmektedir. Örnek: *kapu* (< *kapıg*) / *kapı* (135-30); *gizlü* (< *kız-lig*) / *gizli* (193-173); *dişlü* (< *tiş-lig*) / *dişli* (227-268); *kuvvetlü* (< *kuvvet-lig*) / *kuvvetli* (150-66); *kıymetlü* (< *kıymet-lig*) / *kıymetli* (188-163); *yaralı* (< *yara-lig*) / *yaralı* (186-160); *benüm* / *benim* (137-35); *bizüm* / *bizim* (139-40); *demür* / *demir* (158-95); *gerpüç* / *kerpiç* (179-149); *altun* / *altın* (144-49); *anun* / *onun* (134-22); *dilkü* / *tilki* (142-46); *incü* / *inci* (176-142); *kendü* / *kendi* (135-24); *bildük* / *bildik* (189-167); *geydük* / *giydik* (214-228); *kaldur-* / *kaldır-* (147-56); *bindür-* / *bindir-* (153-72); *döndür-* / *döndür-* (185-158); *öldür-* / *öldür-* (134-22); *söyündür-* / *söndür-* (220-252); *itdür-* / *ettir-* (168-124); *bıçku* / *bıçkı* (217-249); *kanatsız* / *kanatsız* (230-277); *elsüz* / *elsiz* (180-151); *ayaqsız* / *ayaksız* (176-144); *azıksız* / *azıksız* (176-142); *balsuz* / *balsız* (231-278); *kapusuz* / *kapısız* (230-277); *sensüz* / *sensiz* (203-197); *yapraqsız* / *yapraksız* (213-224); *mürüvvetsüz* / *mürüvvetsiz* (231-278); *günāhsuz* / *günahsız* (172-133); *amelsüz* / *amelsiz* (230-277); *hamiyyetsüz* / *hamiyetsiz* (141-45); *inşāfsuz* / *insafsız* (138-37); *tedbirsüz* / *tedbirsiz* (145-52); *ticāretsüz* / *ticaretsiz* (218-251); *açuk* / *açık* (179-148); *artuk* / *artık* (169-124); *uyanuk* / *uyanık* (139-39); *geçür-* / *geçir-* (188-164); *gelür* / *gelir* (212-223).

1. 2. ÜNSÜZLER

Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde *b, c, ç, d, f, ğ, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z* ünsüzleri bulunmaktadır.

Bu durum GT 1 ve GT 2’de de teyit edilmektedir. Ancak GT 1’de *h* ve *n* ünsüzleri- nin yerine GT 2’de *h* ve *n* ünsüzleri bulunmaktadır. Örnek: *dağı* / *daha* (164-113); *baht* F. / *baht* F. (182-153); *ihtiyār* A. / *ihtiyar* A. (226-269); *haber* A. / *haber* A. (187-161); *halife* A. / *halife* A. (238-291); *halk* A. / *halk* A. (136-33); *anuñ* / *onun* (134-22); *göñül* / *gönül* (133-21); *yiñ* / *yen* (231-278). GT 1’de Arapçadan kopyalanan kelimelerde görülen *h* harfinin, ses karşılığı olup olmadığı bilinmemektedir: *hamiyyetsüz* / *hamiyetsiz* (141-45); *hācet* A. / *hacet* A. (159-93); *hacı* A. / *hacı* A. (144-49); *hadīs* A. / *hadīs* A. (190-168); *hamle* A. / *hamle* A. (135-25).

1. 2. 1. Ünsüz Uyumu:

Bu uyum, kelimelerde yan yana gelen ünsüzlerin sedalılık-sedasızlık (“ötümlülük- ötümsüzlük; tonluluk-tonsuzluk”) bakımından benzerlik göstermesidir. Örnek: GT 1 *karınca* / *karınca* (147-57); *dilenci* / *dilenci* (165-116); *karındaş* / *kardeş* (134-22); *karıştır-* / *karıştır-* (239-292); *kaldır-* / *kaldır-* (147-56); *bıçku* / *bıçkı* (217-249). GT 1’de bu uyuma uymayan bazı kelimeler de bulunmaktadır. Örnek: *irişdür-* / *ulaştır-* (211-220); *kanķı* / *hangi* (139-39).

1. 2. 2. Sedasızlaşma

GT 1’de söz sonunda sedalı olan bazı seslerin GT 2’de sedasızlaştığı görülmektedir. Örnek: : *iled-* / *ilet-* (184-156); *öğred-* / *öğret-* (166-117); *ķab* / *kap* (235-286); *ķurd* / *kurt* (225-264).

1. 2. 3. Benzeşme

Bir kelimede yan yana bulunan sesler, özellikleri bakımından genellikle birbirine benzerler. GT 1’de yabancı dillerden kopyalanan bazı kelimelerin /*nb*/seslerinin gerileyici benzeşme ile GT 2’de /*mb*/ olduğu görülmektedir. Burada çift dudak sesi olan /*b*’nin, diş eti-burun sesi olan /*n*’yi dudak-burun sesi olan /*m*’ye dönüştürdüğü görülmektedir. Örnek:

sünbül F. / sümbül F. (163-111); *'anber A. / amber A.* (145-52); *anbar A. / ambar A.* (148-62).

1. 2. 4. Aykırılma

Bir kelimedede yan yana bulunan aynı iki sesin, birbirine benzememesi de görülebilir. GT 1'de Arapçadan kopyalanan bir kelimenin GT 2'de aykırılaştığı görülmektedir: *'atṭār A. / aktar A.* (228-271).

1. 2. 5. Ünsüz Türemesi

GT 1'de geçen bir fiile GT 2'de *v-* sesi eklenmiştir veya türemiştir: *ur- / vur-* (146-55).

Ünsüz türemesi sadece söz başında değil, söz ortasında da olmaktadır. Ünlüyle biten kelime tabanlarına ünlüyle başlayan ekler getirildiği zaman hecelerin ses yapısından kaynaklanan bazı söyleyiş güçlükleri oluşabilmektedir. Bu durumda araya *-y-* sesi gelmektedir. Yani burada bir ünsüz türemektedir. Örnek: *ṭoḳıyıcı / dokuyucu* (216-231); *diyici / diyen* (143-48).

1. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi

GT 1'de Arapçadan kopyalanan bazı kelimelerin ikiz seslerinden biri GT 2'de düşmüştür: *ḥammāl A. / hamal A.* (172-132); *ḳaşṣāb A. / kasap A.* (173-135); *ḥamiyyet A. / hamiyet A.* (141-45); *ammā A. / ama A.* (142-47).

1. 2. 7. Ünsüz Denklikleri ve Değişmeleri

1. 2. 7. 1. Söz Başı

1. 2. 7. 1. 1. *b-* > *p-*

Eski Anadolu Türkçesi metinlerde *b-* ile başlayan bazı kelimelerin Türkiye Türkçesinde *p-* olduğu görülmektedir. Ergin'in de belirttiği üzere böyle bir durumda yazıdan kaynaklanan bir yanılma da söz konusu olabilir (2000: 83) GT 1'de *b-* ile başlayan bir kelimenin karşılığının GT 2'de *p-* ile olduğu tespit edilmiştir: *barmaḳ / parmak* (144-50).

1. 2. 7. 1. 2. t- > d-

Bazı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesindeki *t-* sesinin, Türkiye Türkçesinde *d-* sesine döndüğü veya tonlulaştığı görülmektedir. Ancak, bu durum bütün böyle kelimeleri kapsamaz; düzenli ve tutarlı da değildir. GT 1’de özellikle bazı art ünlülü kelimelerdeki *t-* sesi GT 2’de *d-* iledir. Örnek: *tağ / dağ* (134-24); *tağıl- / dağıl-* (136-32); *tam / dam* (188-164); *tarlık / darlık* (181-152); *taşra / dışarı* (139-40); *toğrı / doğru* (134-22); *toğur- / doğur-* (215-228); *tokıyıcı / dokuyucu* (216-231); *toğuz / dokuz* (149-64); *tolu / dolu* (176-142); *toy- / doy-* (197-184); *turmak / durmak* (151-73).

1. 2. 7. 1. 3. d- > t-

Yukarıda belirtilen ve beklenen tipik gelişmenin dışında GT 1’de *d-* ile başlayan bazı kelimelerin GT 2’deki karşılıkları *t-* iledir. Burada Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki Oğuzca özelliklerin Türkiye Türkçesinin yazı dilinde devam ettirilmediği gözlenmektedir. Bu bakımdan Anadolu ağızları da bir birlik göstermez (Korkmaz 1995c: 599). Örnek: *demren / temren* (185-159); *dırnak / turnak* (146-56); *dilkü / tilki* (142-46); *ditre- / titre-* (142-46); *duzak / tuzak* (163-112); *dürlü / türü* (189-167).

1. 2. 7. 1. 4. g- > c-

GT 1’de bir kelimedeki *g-* sesinin, GT 2’de *c-* olduğu görülmektedir: *gevher F. / cevher F.* (138-38)

1. 2. 7. 1. 5. k- (> ħ-) > h-

GT 1’de bir kelimedeki *k-* sesi, GT 2’de *h-* olmuştur: *kanğı / hangi* (139-39).

1. 2. 7. 1. 6. p- > f-

GT 1’de yabancı bir kelimedeki *p-* sesi, GT 2’de sızcılaşılarak *f-* olmuştur: *pil F. / fil F.* (147-57).

1. 2. 7. 2. Söz İçi

1. 2. 7. 2. 1. -d- > -t-

Eski Anadolu Türkçesi döneminde -d- sesinin Türkiye Türkçesinde -t- şeklinde olduğu görülmektedir: *öğredür-* / *öğretir-* (166-117).

1. 2. 7. 2. 2. -g- > -v-

Eski Anadolu Türkçesinin diğer bazı metinlerinde de olduğu gibi, GT 1’de bazı kelimelerdeki -g- sesi, GT 2’de -v- olmuştur. Bu değişme genellikle yuvarlak ünlü komşuluğundaki -g- sesinde görülmektedir. Örnek: *gögercin* / *güvercin* (184-156).

1. 2. 7. 2. 3. -ğ- > -h-

Eski Anadolu Türkçesindeki *ğ* sesi, Türkiye Türkçesinde *h* sesine dönmüştür. Dolayısıyla GT 1’de *ğ* sesi bulunduran bir kelimenin GT 2’deki karşılığı *h* ileidir. Örnek: *dağı* / *daha* (164-113).

1. 2. 7. 2. 4. -k- > -g-

GT 1’de bir kelimedeki -k- sesi, GT 2’de -g- olmuştur: *kanğı* / *hangi* (139-39).

1. 2. 7. 2. 5. -ñ- > -n-

Genel Türkçe -ñ- sesinin korunması veya başka bir sese değişmesi hususunda Oğuz Türkçesinin lehçeleri ve ağızları düzenlilik, kelime kelime düşünüldüğünde tutarlılık göstermez. Bugünkü Türkiye Türkçesinin ölçünlü yazı dilinde kullanılmayan bu sesin, Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru değiştiği kabul edilmektedir. Ancak Anadolu ağızlarının Batı grubunda bu ses korunurken, Doğu ve Kuzey-doğu grubunda değişerek veya düşerek kaybolmuştur. Bu ağızlarda *ñ* ünsüzü, genellikle *n* ile temsil edilmektedir (Karahan 1996: 19).

GT 1’de içinde -ñ- sesi bulunan kelimelerin, GT 2’deki karşılıklarının -n- sesi ile olduğu tespit edilmiştir. Örnek: *baña* / *bana* (138-37); *beñze-* / *benze-* (166-118); *deñiz* / *deniz* (137-34); *diñle-* / *dinle-* (166-118); *diñlen-* / *dinlen-* (208-213); *göñül* / *gönül* (133-

21); *iñleme-* / *inleme-* (176-143); *ķarañulık* / *karanlık* (143-48); *saña* / *sana* (137-35); *siñek* / *sinek* (164-112); *şoñra* / *sonra* (135-26); *Tañrı* / *Tanrı* (148-61).

1. 2. 7. 2. 6. -ñ- > -m-

Genel Türkçe -ñ- sesinin dönüşebileceği seslerden biri de -m- sesidir. Bu ses değişikliği bütün Türk lehçelerinde yaygındır. GT1’de içinde -ñ- sesi bulunan bazı kelimelerin, GT 2’deki karşılıkları -m- ileidir. Örnek: *göñlek* / *gömlek* (221-254); *ķonşı* / *komşu* (< *ķoñşı*) (171-130).

1. 2. 7. 2. 7. -r- > -ø-

GT1’de bir kelimedeki -r- sesinin, GT 2’de eridiği gözlenmektedir: *arslan* / *aslan* (184-156).

1. 2. 7. 2. 8. -v- > -ğ-

Eski Türkçe döneminden beri bazı kelimelerde -g- sesinin -v- sesine dönmesi görülmektedir. Burada ise GT 1’de içinde -v- sesi bulunan bir kelimenin GT 2’deki karşılığının -ğ- ile olduğu tespit edilmiştir. Örnek: *şovuk* / *soğuk* (206-210).

1. 2. 7. 2. 9. -y- > -ğ-

Eski Türkçe *ödle* kelimesindeki -d- sesi, GT 1’de beklendiği üzere -y- sesine dönüşmüştür. GT 2’de ise ğ sesine döndüğü görülmektedir: *öyle* / *öğle* (139-39).

1. 2. 7. 3. Söz Sonu

1. 2. 7. 3. 1. -g > -v

Eski Anadolu Türkçesinin diğer bazı metinlerinde de olduğu gibi, GT 1’de bazı kelimelerdeki -g sesi, GT 2’de -v olmuştur. Bu değişme genellikle yuvarlak ünlülü kelimelerde görülmektedir. Örnek: *ög-* / *öv-* (156-86); *sög-* / *söv-* (133-21).

1. 2. 7. 3. 2. -h > -k

Eski Anadolu Türkçesindeki *h* sesi, Türkiye Türkçesinde *k* sesine dönmüştür. Bu durum söz sonunda da görülmektedir. Örnek: *duzah* / *tuzak* (227-267).

1. 2. 7. 3. 3. -l > ø

GT 1’de bir kelimedeki *-l* sesi, GT 2’de erimiştir. Örnek: *ol* / *o* (134-24).

1. 2. 7. 3. 4. -ñ > -n

2. 1. 2. 6.’da da belirtildiği üzere Genel Türkçe *ñ* sesi, Türkiye Türkçesinin ölçünlü yazı dilinde kullanılmamaktadır. GT 1’de *-ñ* sesi bulunduran kelimeler, GT 2’de *-n* ile. Örnek: *añ-* / *an-* (152-78); *biñ* / *bin* (136-32); *öñ* / *ön* (156-86); *yañ* / *yan* (188-164); *yñ* / *yen* (231-278).

1. 3. ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMU:

Bu uyum, kelimelerde bir hece içindeki ünlü ve ünsüzlerin kalınlık-incelik bakımından benzerlik göstermesidir. Türkçenin bilinen dönemlerinden itibaren bu benzerliğin istisnasız olduğu bilinmektedir. *çıkar-* kelimesinde kalın /*k*/ sesinden sonra kalın /*a*/ sesi gelmiştir. Örnek: *çıkar-* / *çıkak-* (138-36); *karınca* / *karınca* (147-57); *bıçku* / *bıçkı* (217-249); *görün-* / *görün-* (194-176). Ancak Arapçadan kopyalanan kelimelerde bu uyuma aykırılık görülebilmektedir. Örnek: *zevk A.* / *zevk A.* (160-103).

1. 3. 1. Hece Düşmesi

GT 1’de geçen bir kelimedeki /*in*/ seslerinin GT 2’de düştüğü görülmektedir. Böylece kelime, üç hece iken iki hece hâline gelmiştir: *karındaş* / *kardeş* (134-22).

İKİNCİ BÖLÜM

YAPI BİLGİSİ

Türkçenin yapı özelliklerinin başında eklemeli bir dil oluşu gelir. Bilindiği üzere, eklemeli dillerde kelime köklerine birbirinden farklı görevleri bulunan yapım eklerinin getirilmesiyle yeni kelimeler yapılmaktadır. Bu eklerin kullanım sıklıkları metinlere veya devirlere göre değişebilmektedir.

Kök, bir kelimenin temelinde bulunan anlamlı en küçük dil birimidir. Bir başka deyişle kökler, yapı bakımından daha küçük parçalara ayrılamaz. Türkçede esas itibariyle isim ve fiil kökleri birbirinden ayrıdır (Tekin 1997). İsim kökleri, evrende var olan canlı cansız bütün varlık ve nesnelerle, zihinde var olan soyut kavramları, bunların nitelik ve özelliklerini çok yönlü olarak karşılayan kelimelerdir. Fiil kökleri ise, bu varlık, nesne ve kavramların zaman ve mekân içinde gerçekleştirdikleri hareketleri, yani onlardaki oluş, kılış ve durumları karşılayan sözlerdir.

Bir köke en az bir yapım eki getirilmesiyle oluşan bütünlüğe gövde denir. Bir köke birden fazla yapım eki ancak belli bir düzen içinde getirilebilir (Korkmaz 2003: 9; Demir - Yılmaz 2003: 174).

Ancak kök ve gövde kavramları, mutlak anlamda alınmamalıdır. Çünkü eş zamanlı bir bakış açısıyla en küçük birim kabul edilen bir şekil, art zamanlı bakış açısıyla türemiş bir şekil olabilir. Bir başka deyişle bazı yapım ekleri, zamanla eklendikleri kök veya gövde ile kaynaşarak ayrılamaz bir birim durumuna gelebilirler.

Yapım ekleri, kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, kökler veya gövdeler ile birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek de yeni kelime gövdeleri oluşturan görevli şekillerdir. Türkçede yapım ekleri başlıca dört gruba ayrılır. Bunlar:

1. İsimden isim türeten ekler,
2. İsimden fiil türeten ekler,
3. Fiilden isim türeten ekler,

4. Fiilden fiil türeten eklerdir.

Eski Anadolu Türkçesinin yapım ekleri üzerine değişik metinler çerçevesinde şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır; meselâ bk. Gülsevin 1997.

Yapım ekleri esas olarak Türkçe kökenli kök veya gövdelere getirilir. Ancak bazı ekler, Türkçe kökenli kök veya gövdelere gelebildiği gibi, yabancı kökenli olanlara da gelebilmektedir. Bu durum yabancı kökenli bu kelimelerin de artık konuşurlar tarafından “Türkçe” olarak algılandıklarını göstermektedir, denilebilir.

GT 1 ve GT 2’de birbirine denk gelen kelimelerde bulunan yapım ekleri şöyle tasnif edilebilir:

2. 1. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

İsimden isim yapan ekler, isim kök ve gövdelerine getirilerek isim türünden yeni kelimeler yapan eklerdir.

GT 1 ve GT 2’de geçen isimden isim yapma ekleri şunlardır:

2. 1. 1. -Ak

Eski Türkçeden bu yana küçültme görevi yapan bu ek, eklendiği kelimeye benzerlik ve küçültme anlamı katar. “Organ isimlerinde görülür” (Gülsevin 1997: 115). GT 1 ve GT 2’de bu eki, aynı Türkçe kelime almıştır: *yañaq* / *yanak* (163-111).

2. 1. 2. -cİ

Türkçenin en işlek eklerinden biridir. Meslek ve uğraş isimleri ile alışkanlık anlamlı isimler oluşturan bir ektir.

GT 1’de bu eki 2 Türkçe ve 1 yabancı kelime almıştır: *kapıcı* (173), *avcı* (188); *muştıcı* (144).

GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 3’tür: *kapıcı* (134); *avcı* (163); *gemici* (158). Söz konusu eki alan yabancı kelime sayısı 9’dur: *müjdecî* (49); *fesatçı* (268); *bağcı* (127); *bezci* (118); *kavgacı* (109); *hasetçi* (100); *hizmetçi* (61); *filci* (57); *yabancı* (108).

Bu kelimelerin karşılaştırılmasından şu sonuçlar çıkarılabilir:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *gemici / gemici* (153-78).

b. GT 1’de ilgili eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan bir yabancı kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *muştıcı / müjdecî* (144-49).

c. GT 1’de yabancı bir birleşik kelime GT 2’de birleşik kelimenin birinci kelimesinin sonuna bu ek getirilerek karşılanmıştır. Örnek: *bāgubān F. / bağcı* (169-127).

2. 1. 3. -cİk

İsimlere ve sıfatlara gelerek küçültme, sevgi, acıma ifadesi katan bir ektir. GT 1’de bu eki alan 4 kelime bulunmaktadır: *kiçüçük* (209); *karıcuğ* (209); *oğlancuğ* (188); *azacuğ* (223). GT 2’de ise sadece 1 kelime vardır: *azcık* (259). GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *azacuğ / azcık* (223-259).

2. 1. 4. -DAŞ

İsimlerden beraberlik, bir şeye mensup olma bildiren isimler türetir. Eski Anadolu Türkçesinde, ses uyumuna uyan bir ek iken, bugün ekin ses uyumuna uymayan örnekleri de vardır.

GT 1’de bu eki alan 2 Türkçe kelime bulunmaktadır: *karındaş* (134); *yoldaş* (138). GT 2’de ise bu eki alan kelime sayısı 3’tür: *kardeş* (22); *yoldaş* (138-37); *arkadaş* (160). Bu durumda;

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kardeş / kardeş* (134-24); *yoldaş / yoldaş* (138-37).

b. GT 1’de ilgili eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *yoldaş / arkadaş* (186-160).

2. 1. 5. -k

Bu ek genellikle küçültme eki olarak kullanılan işlek olmayan bir ektir. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *ortak / ortak* (219-251).

2. 1. 6. -II < -IIG

Türkçenin en işlek eklerinden biridir. “Her türlü isimden mevcut bulundurma, ihtiva etme, nefsinde taşıma ifade eden çeşitli sahiplik isimleri yapar. /.../ Bir yere /.../ mensubiyet ifade ederler.” (Ergin 2000: 159). Türkiye Türkçesinde başka görevlerde kullanılan diğer -II ekleri için bk. Önler, 2004.

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 10’dur: *gizlü* (193); *güçlü* (137); *dirliklü* (139); *dişlü* (227); *dürlü* (189); *atlu* (231); *ayaıklı* (180); *sözlü* (208); *koşulu* (163); *boyly* (134). Yabancı kelime sayısı 9’dur. Örnek: *bahtlu* (236); *talihlü* (224); *bahālu* (151); *kuvvetlü* (150); *pençelü* (226); *siretlü* (231); *şüretlü* (163).

GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 9’dur: *dişli* (268); *turnaklı* (266); *yüzlü* (111); *yapılı* (215); *köylü* (56); *türlü* (167); *dilli* (213); *kokulu* (112); *boyly* (23). Yabancı kelime sayısı 20’dir. Örnek: *adaletli* (34); *hayırlı* (130); *kıymetli* (73); *huyly* (277); *akıllı* (114); *devamlı* (219); *günahlı* (119); *hünerli* (25); *lezzetli* (112); *mağripli* (128); *iddialı* (85); *nazlı* (51); *kalbli* (21); *zorlu* (34).

Bu ek bağlamında GT 1 ve GT 2 metnlerinin karşılaştırılmasından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *gizlü* / *gizli* (193-173); *dişlü* / *dişli* (227-268).

b. GT 1’de bu eki alan bir yabancı kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kuvvetlü* / *kuvvetli* (150-66); *kıymetlü* / *kıymetli* (188-163).

c. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan farklı yabancı kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *siretlü* / *huyly* (231-277); *bahālu* / *kıymetli* (151-73).

ç. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan farklı Türkçe kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *dirliklü* / *yaşayışlı* (139-39); *örtülü* / *gizli* (191-171); *(tatlu) sözlü* / *dilli* (208-213).

d. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *pençelü* / *turnaklı* (226-266); *şüretlü* / *yüzlü* (163-111).

2. 1. 7. -lik

Türkçenin en işlek eklerinden biridir. “Geçici olduğu gibi kalıcı isimler de yapar. /.../ Başlıca fonksiyonları isimlerden yer, âlet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapmaktır.” (Ergin 2000: 155).

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 17’dir: *baylık* (31); *eylük* (169); *irilik* (209); *dikicilik* (225); *dirlik* (133); *dirilik* (229); *katılık* (173); *kızlık* (229); *kiçüciklik* (209); *konukluk* (175); *kulavuzluk* (166); *kulluk* (195); *oğlanlık* (153); *tarlık* (173); *yavuzluk* (219); *yigitlik* (198); *yoldaşlık* (186).

GT 1’de bu eki alan 76 kelime yabancı kökenlidir. Örnek: *bahâdurlik* (226); *dermandalık* (155); *âdamılık* (149); *bağlilik* (179); *bî-vefâlık* (148); *câhillik* (191); *comardlık* (169); *dervişlik* (160); *efendilik* (195); *hastalık* (206); *hak-şinâslik* (148); *halellik* (188); *inşâfsuzluk* (138); *pâdişâhlik* (169); *serkeşlik* (222); *selâmatlık* (137); *şühlik* (201); *tendürüstlük* (171); *tıfillik* (156); *‘aşıklık* (195); *destgîrlik* (177); *dostluk* (164); *dünyelik* (175); *garıblık* (183); *horluk* (174); *mağbûnlik* (221); *malâmatlık* (195); *ma‘şûklık* (195); *perişanlık* (198); *sahtlik* (137); *süstlük* (221).

GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 23 olarak belirlenmiştir: *yiğitlik* (266); *esenlik* (35); *yoksulluk* (104); *gevşeklik* (163); *sağlık* (131); *çocukluk* (85); *varlık* (154); *karşılık* (230); *tatlılık* (288); *iyilik* (112); *kuraklık* (274); *kölelik* (177); *ayrılık* (211); *tanışıklık* (149); *arkadaşlık* (197); *darlık* (133); *aylık* (175); *gençlik* (186); *topluluk* (252); *olgunluk* (174); *üstünlük* (279); *büyüklik* (31); *yokluk* (31).

GT 2’de bu eki alan yabancı kelime sayısı 20’dir: *zenginlik* (31); *cömertlik* (126); *insanlık* (65); *cimrilik* (148); *vefasızlık* (60); *cahillik* (170); *efendilik* (177); *hastalık* (209); *hainlik* (221); *insafsızlık* (37); *şahlık* (125); *serkeşlik* (256); *şuhluk* (193); *hoyratlık* (215); *perişanlık* (186); *rahatlık* (248); *dindarlık* (47); *fakirlik* (45); *sakatlık* (158); *zorbalık* (62).

Bu kelimelerin karşılaştırılarak incelenmesinden aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1 ve GT 2’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin aynı olduğu tespit edilmiştir. Örnek: *eylük* / *iyilik* (169-127); *karâñulık* / *karanlık* (143-48).

b. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan farklı Türkçe kelime ile karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *ululuk* / *büyüklik* (135-

31); *kızlık / kuraklık* (229-274); *kiçücüklik / çocukluk* (209-215); *kulluk / kölelik* (195-177); *oğlanlık / çocukluk* (153-72).

c. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *serkeşlik / serkeşlik* (222-256); *cāhillik / cahillik* (191-170); *comardlık / cömertlik* (169-126).

ç. GT 1’de ilgili eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *ādamlık / insanlık* (149-65); *pādişāhlik / şahlık* (169-125).

d. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *baylık / zenginlik* (135-31); *irilik / hoyratlık* (209-215).

e. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *bahādurlik / yiğitlik* (226-266); *dervişlik / yoksulluk* (160-104); *tendürüstlük / sağlık* (171-131); *tıfıllık / çocukluk* (156-85); *selāmatlık / esenlik* (137-35).

2. 1. 8. -ncI

Sayı isimlerine ve bazı zaman isimlerine gelerek sıra sayı sıfatları türeten bir ektir. GT 1’de bu eki alan 3 Türkçe kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *beşinci / beşinci* (183-155); *dördüncü / dördüncü* (183-155); *üçüncü / üçüncü* (154-62).

2. 1. 9. -sIz

İsimden isim yapma eki -I ekinin anlamca olumsuzudur. Eksiklik ve sahip olmama bildiren kelimeler türetir.

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 10’dur: *elsüz* (180); *yapraksuz* (213); *yimişsüz* (145); *yoldaşsuz* (232); *ayaqsuz* (176); *azıksuz* (176); *balsuz* (231); *kapusuz* (230); *sensüz* (203); *şusuz* (176).

GT 1’de bu eki alan yabancı kelimelerin sayısının 12 olduğu tespit edilmiştir: *günāhsuz* (172); *‘amelsüz* (230); *baḥşsüz* (218); *ḥamiyyetsüz* (141); *himmetsüz* (214);

inşāfsuz (138); *irādetsüz* (230); *i'timādsuz* (225); *mürüvvetsüz* (231); *tedbîrsüz* (145); *ticāretsüz* (218); *gümānsuz* (155).

GT 2'de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 12'dir: *güvensiz* (264); *kanatsız* (277); *isteksiz* (277); *sayısız* (25); *ayaksız* (144); *azıksız* (142); *balsız* (278); *kapısız* (277); *sensiz* (197); *hırsız* (160); *yapraksız* (224); *susuz* (142).

GT 2'de bu eki alan yabancı kelimelerin sayısının 40 olduğu tespit edilmiştir. Örnek: *günahsız* (57); *bahtsız* (252); *amelsiz* (277); *münakaşasız* (251); *hamiyetsiz* (45); *himmetsiz* (226); *insafsız* (37); *mürüvvetsiz* (278); *tedbirsiz* (52); *ticaretsiz* (251); *meyvasız* (51); *kervansız* (279); *hünersiz* (219); *vefasız* (60); *huysuz* (211); *şüphesiz* (47); *hadsiz* (145); *hesapsız* (94); *pervasız* (158); *çaresiz* (48); *takatsız* (261); *rahatsız* (174); *dinsiz* (168); *ümitsiz* (21).

GT 1 ve GT 2 metinlerinde *-süz* ekini alan kelimelerin incelenmesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1'de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2'de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kanatsız* / *kanatsız* (230-277); *elsüz* / *elsiz* (180-151); *ayaksız* / *ayaksız* (176-144); *azıksız* / *azıksız* (176-142); *balsız* / *balsız* (231-278); *kapusuz* / *kapısız* (230-277); *sensüz* / *sensiz* (203-197); *yapraksız* / *yapraksız* (213-224); *şusuz* / *susuz* (176-142).

b. GT 1'de ilgili eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2'de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *mürüvvetsüz* / *mürüvvetsiz* (231-278); *günāhsuz* / *günahsız* (172-133); *'amelsüz* / *amelsiz* (230-277); *hamiyyetsüz* / *hamiyetsiz* (141-45); *inşāfsuz* / *insafsız* (138-37); *tedbîrsüz* / *tedbirsiz* (145-52); *ticāretsüz* / *ticaretsiz* (218-251).

c. GT 1'de bu eki alan yabancı bir kelimenin GT 2'de aynı eki almış ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *baḥşsüz* / *münakaşasız* (218-251).

ç. GT 1'de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2'de aynı eki almış ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *yimişsüz* / *meyvasız* (145-51); *yoldaşsuz* / *kervansız* (232-279).

d. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *irādetsüz* / *isteksiz* (230-277); *i’timādsuz* / *güvensiz* (225-264).

e. GT 1’de bazı yabancı birleşik kelimelere karşılık GT 2’de aynı birleşik kelimenin ikinci kelimesine *-sIz* eki getirildiği tespit edilmiştir. Örnek: *bed-baht* “kötü bahtlı” / *bahtsız* (219-252); *bed-ḥū* “kötü huylu” / *huysuz* (206-211).

f. GT 1’de bir şeyin bulunmadığını bildiren *bi-* ön ekini taşıyan bazı yabancı kelimelere karşılık GT 2’de, aynı kelimenin sonuna Türkçe *-sIz* olumsuzluk bildiren ekin getirildiği belirlenmiştir. Örnek: *bī-günāh* / *günahsız* (147-57); *bī-hüner* / *hünersiz* (135-25)

2. 2. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

İsimden fiil yapma ekleri ya isim kök ve gövdelerine getirilen eklerdir. Bu ekler sayıca öteki türetme eklerinden daha azdır.

GT 1 ve GT 2’de geçen isimden fiil yapma ekleri şunlardır:

2. 2. 1. -A-

İsimlerden olma ve yapma bildiren fiiller yapar. Yaptığı fiillerin bazıları geçişli bazıları geçişsizdir. Hem Türkçe hem de yabancı kelimelere getirildiği görülmektedir. GT 1’de bu eki alan 1 Türkçe kelime bulunmaktadır: *oyna-* (135). GT 2’de 1 Türkçe ve 1 de yabancı kelimedede bulunmaktadır: *oyna-* (24); *harca-* (223). GT 1’de ilgili eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *oyna-* / *oyna-* (135-24).

2. 2. 2. -Ar-

Geçişli fiiller türeten ve yapma bildiren bir ektir. Genellikle renk isimlerinde kullanılmıştır. GT 1’de 1 Türkçe kelime bu eki almıştır: (*sarıg-ar-*) > *şarar-* (199). GT’de 2 kelimedede kullanılmıştır: *sarar-* (186); *başar-* (64). GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: (*sarıg-ar-*) > *şarar-* / *sarar-* (199-186).

2. 2. 3. -I-

Kullanım sıklığı düşük bir ektir. GT 1’de 2 Türkçe kelime bu eki almıştır: *toğrul-* (208); *diril-* (180). GT 2’de 3 Türkçe kelimedede kullanılmıştır: *doğrul-* (214); *diril-* (180); *yücel-* (177). GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *toğrul-* / *doğrul-* (208-214); *diril-* / *diril-* (180-149).

2. 2. 4. -IA

Türkçenin en işlek eklerinden biridir. Her türlü ismin sonuna gelerek yapma veya olma bildiren fiiller türetir. Türettiği bazı fiillerin kullanımını ortadan kalkmış durumdadır. Örnek: *hasta-la-*. Bu durum bazı gramer kitaplarının *-IAn-* ve *-IAş-* şeklinde ekler kabul etmesine sebep olmuştur (Banguoğlu 1974: 218-219).

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 17’dir: *bağışla-* (207); *bisle-* (226); *bağla-* (219); *eyle-* (168); *gözle-* (187); *gizle-* (155); *günile-* (197); *diñle-* (166); *evle-* (208); *işle-* (212); *iñle-* (170); *söyle-* (133); *ağla-* (137); *kanatla-* (175); *başla-* (191); *otla-* (236); *şakla-* (145).

GT 1’de bu eki alan yabancı kelime sayısı 7’dir: *muştıla-* (151); *fâyidele-* (163); *ğuşşala-* (205); *na’lla-* (190); *parala-* (171); *edebile-* (211); *tekyele-* (134).

GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 32 olarak belirlenmiştir: *bağışla-* (195); *dinle-* (279); *suçla-* (136); *anla-* (265); *katla-* (185); *patakla-* (159); *kolla-* (161); *kaygıla-* (48); *yolla-* (60); *tırmala-* (73); *topla-* (86); *yaltakla-* (158); *avla-* (155); *kutla-* (105); *ağla-* (94); *başla-* (149); *sızla-* (34); *evle-* (210); *süsle-* (210); *güzelle-* (250); *söyle-* (22); *işle-* (289); *özle-* (197); *sakla-* (85); *ikile-* (167); *birle-* (160); *yerle-* (148); *üfle-* (259); *inle-* (109); *bağla-* (22); *kanatla-* (141); *otla-* (288).

GT 2’de bu eki alan yabancı kelime sayısı 15’tir: *nikâhla-* (123); *ferahla-* (138); *fâydale-* (110); *ayıpla-* (81); *hayıfla-* (209); *nalla-* (168); *parala-* (131); *hatırla-* (92); *sakinle-* (34); *tamamla-* (253); *hazırla-* (111); *keyifle-* (167); *nazla-* (187); *suçla-* (31); *ümitle-* (41).

Bu kelimelerin karşılaştırılmasından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *bisle-* / *besle-* (218-250); *diñle-* / *dinle-* (232-279); *ağla-* / *ağla-*

(137-34); *bağla-* / *bağla-* (134-22); *başla-* / *başla-* (191-170); *kanatla-* / *kanatla-* (175-141); *otla-* / *otla-* (236-288); *inle-* / *inle-* (170-129); *evle-* / *evle-* (208-214); *işle-* / *işle-* (212-223); *söyle-* / *söyle-* (133-21).

b. GT 1’de bu eki alan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *parala-* / *parala-* (171-131); *na’lla-* / *nalla-* (190-168).

c. GT 1’de belirtilen eki alan yabancı bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *guşşala-* / *hayıfla-* (205-209).

ç. GT 1’de isim + fiilden oluşan bazı birleşik fiillerin GT 2’de baştaki isme *-la-* eki getirilerek karşılandığı belirlenmiştir. Örnek: *nāz it-* / *nazla-* (199-187); *nikāh it-* / *nikāhla-* (162-109).

2. 3. FİILDEN İSİM YAPMA EKLERİ

Fiilden isim türeten ekler fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerdir. Türkçede fiil türünden kelimeler, dikkat çekecek derecede çoktur (Demir - Yılmaz 2003: 47). Türkçede fiilden isim türeten eklerin sayısı da oldukça fazladır. Bu, Türkçenin hareketlerle ilişkili somut veya soyut varlık ve nesneleri yine harekete dayandırarak karşıladığını göstermektedir. Ayrıca, bu gruba giren eklerin bir kısmı aslında fiillerin soyut oluş ve kılış isimleri durumundadır. Örnek olarak *-mak*, *-ış* gibi ekler, her fiile getirilebilir ve hareket adı oluşturulabilir. Elbette bunların içinde kalıplaşma yoluyla herhangi bir nesnenin somut adı olanlar da vardır.

Bunlardan başka fiil kök ve gövdelerine eklenerek belli özelliklerde isim soyundan kelimeler yapan sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri de bu bölüm içinde değerlendirilmelidir (Korkmaz 2003: 67 vd.; krş. Ergin 2000: 198-200; 333-347).

GT 1 ve GT 2’de geçen fiilden isim yapma ekleri şunlardır:

2. 3. 1. -Ak

Fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı, hareketin yapıldığı yerin ismini, hareketi yapan aleti gösteren işlek bir ektir. GT 1’de 1 Türkçe kelime bu eki almıştır: *bıçağ* (162).

GT 2’de 3 kelimede bu ek bulunmaktadır: *bıçak* (109); *yatak* (154); *konak* (48). GT 1’de bu eki alan bir Türkçe kelime GT 2’de yine aynı şekilde karşılanmıştır. *bıçak* / *bıçak* (162-109).

2. 3. 2. -An

Bu ek görevi bakımından bir sıfat-fiil ekidir. Fiilin gösterdiği hareketi yapanı belirtir. GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 5’tir: *to kıyan* (216); *yaradan* (134); *gizleyen* (155); *olan* (137); *şatan* (229). GT 2’de ise bu eki alan Türkçe kelime sayısı 10’dur: *koparan* (22); *batan* (118); *kaçınan* (250); *uymayan* (186); *yaşayan* (274); *olan* (35); *satan* (261); *inanın* (289); *yaradan* (22); *yiye* (283).

GT 1 ve GT 2’deki kelimelerin karşılaştırılmasından şu sonuçlar çıkarılabilir:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de de aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kalın* / *kalan* (180-149); *şatan* / *satan* (229-261); *olan* / *olan* (137-35); *yaradan* / *yaradan* (134-22).

b. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *gizleyen* / *saklıyan* (155-85).

c. GT 1’de -An ekini alan Türkçe bir kelimenin karşılığının GT 2’de -IcI ekini almış bir kelimenin olduğu tespit edilmiştir: *to kıyan* / *dokuyucu* (216-231).

ç. Yukarıdaki durumun tersi de mümkündür: GT 1’de -IcI ekini alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de -An ekiyle karşılanmaktadır: *görici* / *gören* (156-86); *diyici* / *diyen* (143-48).

2. 3. 3. -Dık

Bu ek görevi bakımından bir sıfat-fiil ekidir. Fiilin gösterdiği hareketi yapanı belirtir. GT1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 3’tür: *bildük* (189); *geydük* (214); *bisledük* (149). GT 2’de 4’tür: *bildik* (167); *giydik* (228); *davrandık* (227); *yetiştirdik* (65). Bu kelimeler incelendiğinde:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı belirlenmiştir: *bildük* / *bildik* (189-167); *geydük* / *giydik* (214-228).

b. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir: *bisledüğinden* / *yetiştirdiğinden* (149-65).

2. 3. 4. -DİKÇA

Bu ek, *DIK* sıfat-fiil eki ve eşitlik hâli *-ÇA* ekinin birleşmesinden oluşan ve zarf-fiil olarak kullanılan bir ektir. GT1’de ve GT 2’de aynı kelimedede kullanılmıştır. *ışlandıkça* / *ıslandıkça* (210-218).

2. 3. 5. -GAn

Fiil tabanlarına gelerek alışkanlık, aşırılık bildiren isimler türeten bir ektir. GT 1’de 2 kelimedede kullanılmaktadır: *gömülgen* “çamur” (195); *kesegen* (133).

2. 3. 6. -GI

Kullanım sıklığı oldukça yüksek bir ektir. Araç-gereç isimleri, soyut ve somut isimler türetir. GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 2’dir: *bıçku* (217); *uyku* (169). GT 2’de ise 10’dur: *çalgi* (101); *bıçkı* (249); *övgü* (170); *bilgi* (251); *saygi* (269); *vergi* (46); *ilgi* (156); *sevgi* (112); *kaygi* (40); *uyku* (125). Bu kelimelerin bir kısmı her iki metinde de aynıdır: Örnek: *bıçku* / *bıçkı* (217-249); *uyku* / *uyku* (169-125).

2. 3. 7. -GIn

Türkçede eskiden beri kullanılan ve sıfat görevinde kullanılabilen kelimeler yapan bir ektir. Eklendiği fiil köklerine ve gövdelerine tamamlanmışlık ifadesi verir. GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 1’dir ve GT 2’de aynı eki almış, anlamdaş olan farklı bir kelime ile karşılanmıştır: *azgın* / *sapkın* (166-117). GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 8’dir: *kızgın* (73); *keskin* (21); *solgun* (291); *bilgin* (113); *üzgün* (104); *olgun* (260); *uygun* (47); *sapkın* (117).

2. 3. 8. -I

Eski Türkçede mastar eki olarak kullanılan *-G* ekinin ünsüzü Oğuzcada eriyince, ekin yardımcı ünlüsü olan *-I* kullanılmaya başlamıştır. Örnek: ET *ölüg* > EAT ve Ttü. *ölü*.

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 5’tir: *koğu* (179); *örtü* (239); *ölü* (144); *tolu* (176); *dutı* (182). GT 2’de ise 8 Türkçe kelime almıştır: *koku* (148); *yazı* (151); *ölçü* (134); *doğu* (188); *dolu* (142); *batı* (188); *yapı* (215); *belirti* (31).

GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *koğu* / *koku* (179-148); *korğu* / *korku* (212-221); *tolu* / *dolu* (176-142).

2. 3. 9. -IcI

Türkçenin eskiden beri kullanılan işlek eklerinden biridir. Bu ek, Eski Türkçede fiilden isim yapan *-I* (< *-I-G*) veya *-GU* eki ile, isimden isim yapan *-CI* ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir ektir. Fiilin gösterdiği işi sürekli yapmayı ve bu işi sürekli yapma ifade eden bir ektir.

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 10’dur: *çalıcı* (159); *diñleyici* (232); *incidici* (221); *tokıyıcı* (216); *tartıcı* (220); *söyleyici* (223); *görici* (156); *alıcı* (180); *idici* (227); *dikici* (225). GT 2’de ise 6 olarak tespit edilmiştir: *dokuyucu* (231); *çekici* (253); *öldürücü* (94); *çırpıcı* (140); *alıcı* (151); *koruyucu* (66).

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *tokıyıcı* / *dokuyucu* (216-231); *yırtıcı* / *yırtıcı* (146-56); *alıcı* / *alıcı* (180-151).

b. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *tartıcı* / *çekici* (220-253).

c. Bu ek, görevi bakımından *-An* fiilden isim yapma ekine benzer. Çalışılan metinlerde birbirinin yerine kullanılması da bunu doğrulamaktadır. GT 1’de *-IcI* ekini alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de *-An* fiilden isim yapma ekiyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *görici* / *gören* (156-86); *diyici* / *diyen* (143-48). Yukarıda da belirtildiği üzere bunun tersi de mümkündür: GT 1’de *-An* ekini alan Türkçe 1 kelimenin GT 2’de bu ekle karşılandığı tespit edilmiştir: *tokıyan* / *dokuyucu* (216-231).

2. 3. 10. -IncA

Türkçede eskiden beri kullanılan bir zarf-fiil ekidir. GT1 ve GT 2’de aynı kelime bu eki almıştır: *kurtarınca / kurtarınca* (153-72).

2. 3. 11. -Ip

Türkçede eskiden beri kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Eski Türkçede *-p* olan ek, Oğuz Türkçesinde yardımcı ünlüyü de bünyesine katmıştır. Örnek: *yamayup / yamayıp* (171-130); *urup / dayanıp* (134-22) ; *segirdüp / koşup* (208-213).

2. 3. 12. -Iş

Türkçenin eskiden beri kullanılan çok işlek eklerinden biridir. Eski Türkçede *-ş* olan ek, Oğuz Türkçesinde yardımcı ünlüyü de bünyesine katmıştır. GT 1’de bu eki alan 1 kelime vardır: *şavaş* (226). GT 2’de ise 4 kelime vardır: *döğüş* (267); *anlayış* (23); *yaratılış* (270); *görünüş* (269). GT 1’de ve GT 2’de bu kelimelerin incelenmesinden; GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir: *şavaş / döğüş* (226-267).

2. 3. 13. -k

Türkçenin eskiden beri kullanılan işlek eklerinden biridir. Bu ek, fiilin gösterdiği harekete uğramış veya o hareketi yapan nesneleri karşılar. Eski Türkçede fiilden isim yapma eki olan *-G* eki ile arasındaki farkı kesin olarak tespit etmek mümkün değildir (Gabain 1988: 54).

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 13’dir: *otlak* (236); *uyanık* (139); *açık* (179); *artık* (169); *bölük* (167); *tok* (137); *buyruk* (222); *konuk* (155); *yumruk* (168); *ayruk* (155); *budak* (217); *şovuk* (206); ; *kuşak* (176).

GT 2’de bu eki alan kelime sayısı 16’dır: *açık* (148); *soğuk* (210); *artık* (124); *sarık* (151); *büyük* (52); *dilek* (259); *tok* (35); *otlak* (288); *uyanık* (39); *yumruk* (121); *uzak* (161); *kaynak* (252); *karışık* (147); *gevşek* (266); *asık* (138); *budak* (249).

GT 1’de ve GT 2’de bu kelimelerin incelenmesinden; GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı anlaşılmaktadır. Örnek: *otlak /*

otlak (236-288); *uyanuk / uyanık* (139-39); *açuk / açık* (179-148); *artuk / artık* (169-124); *budak / budak* (217-249); *şovu / soğuk* (206-210).

2. 3. 14. -m

Kullanım sıklığı yüksek bir ektir. Fiilin ifade ettiği durum ve işle ilgili olan varlık, eşya ve yer isimleri yapar. Ek, bu hâliyle görev bakımından *-mA* ekine benzemektedir. GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı sadece 1’dir: *yarım* (158). GT 2’de ise 9’dur: *durum* (48); *ölüm* (197); *doğum* (228); *tutum* (131); *yarım* (98); *kısım* (269); *takım* (119); *özlem* (197); *biçim* (193). GT 1’de kullanılan kelimenin GT 2’de de aynı kelime olduğu görülmektedir: *yarım / yarım* (158-98).

2. 3. 15. -mA

Bu ek, eskiden beri kullanılan çok işlek eklerden biridir. Görevi bakımından fiilden isim yapan *-mAK* ekine benzer; ancak bu hareket bildirmeyen, iş isimleri yapan bir ektir. Bu ekin *-mAK* ekinden *-K* sesinin sedalılaşılarak erimesiyle oluştuğu görüşü vardır (Korkmaz 2003: 882).

GT 1’de bu ek sadece 1 Türkçe kelime kullanılmıştır: *esirgeme* (221). Buna karşılık GT 2’de oldukça işlektir. 21 Türkçe kelime kullanılmıştır: *sevme* (177); *acıma* (254); *tartışma* (168); *tamamlama* (253); *yığılma* (41); *batma* (35); *kazanma* (248); *çalışma* (46); *sevilme* (177); *kınama* (198); *uyuşma* (288); *konuşma* (221); *arama* (163); *kutlama* (105); *anma* (284); *sorma* (279); *ölme* (57); *tiksinme* (23); *seyretme* (199); *gezme* (153); *beğenme* (259).

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelimenin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı görülmektedir: *esirgeme / acıma* (221-254).

2. 3. 16. -mAK

Türkçede fiil tabanlarını isimleştirmek için kullanılan en işlek ektir. Bir başka deyişle fiillerin hareket isimlerini ifade etme görevinde kullanılır. Onun için çoğu kere “masdar eki” olarak adlandırılmaktadır.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 22’dir: *olmak* (207); *ölmek* (229); *bislemek* (218); *harcamak* (223); *şormak* (232); *turmak* (151); *yogurtmak* (151); *dirilmek* (198); *itmek*

(184); *istemek* (184); *eylemek* (218); *kılmağ* (199); *uçmağ* (137); *bitürmek* (220); *gülmek* (208); *işitmek* (182); *işlemek* (151); *eğmek* (150); *çekmek* (181); *görmek* (211); *kazmağ* (236); *ivmek* (208).

GT 2’de bu eki alan kelime sayısı 26’dır: *olmak* (211); *ölmek* (275); *beslemek* (250); *durmak* (73); *yoğurmak* (73); *yaşamak* (186); *tutmak* (267); *tutulmak* (184); *sakınmak* (156); *aramak* (156); *acımak* (251); *bakmak* (188); *bulunmak* (108); *anmak* (132); *etmek* (268); *didinmek* (153); *kazanma* (248); *dinlemek* (153); *öğmek* (157); *semirmek* (284); *yemek* (25); *eğmek* (66); *denemek* (153); *çekmek* (151); *görmek* (221); *kazmak* (287).

GT 1’de ve GT 2’de bu eki alan kelimelerin incelenmesinden aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de de aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *yoğurmağ* / *yoğurmak* (151-73); *kazmağ* / *kazmak* (236-287); *bislemek* / *beslemek* (218-250); *çekmek* / *çekmek* (181-151); *görmek* / *görmek* (211-221); *ölmek* / *ölmek* (229-275); *söylemek* / *söylemek* (239-291); *olmağ* / *olmak* (207-211); *oynamağ* / *oyynamak* (195-177); *tırmağ* / *durmak* (151-73).

b. GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *dirilmek* / *yaşamak* (198-186); *istemek* / *aramak* (184-156); *işitmek* / *dinlemek* (182-153).

c. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelime GT 2’de *-mA* ekinin getirilmesiyle karşılanmıştır: *şormağ* / *sorma* (232-279).

ç. GT 1’de *-mAK* ekini alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de *-mA* eki alan ve anlamdaş olan yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir: *bitürmek* / *tamamlama* (220-253).

d. GT 1’de *-AcAK* eki alan Türkçe bir kelime GT 2’de *-mAK* ekiyle karşılanmaktadır: *yiyecek* / *yemek* (155-84).

2. 3. 17. -mİş

İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Görev bakımından, yapılmış, bitmiş işleri gösteren kelimeler türetir ve fiilden isim yapan *-K* ekine benzer. GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime

sayısı 8'dir: *bislenmiş* (226); *yazılmış* (166); *kavrulmuş* (176); *şınamamış* (216); *dirilmiş* (186); *ayrılmış* (187); *itmiş* (186); *olmuş* (167).

GT 2'de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 11'dir: *beslenmiş* (266); *kavrulmuş* (142); *okumuş* (219); *yazılmış* (118); *denenmemiş* (231); *tanınmış* (37); *kocamış* (215); *beğenmiş* (189); *biriktirmiş* (160); *toplanmış* (159); *kükremiş* (156).

GT 1 ve GT 2'de *-mİş* ekini alan kelimelerin karşılaştırılarak incelenmesinden aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1'de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2'de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *bislenmiş* / *beslenmiş* (226-266); *kavrulmuş* / *kavrulmuş* (176-142); *yazılmış* / *yazılmış* (166-118).

b. GT 1'de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2'de aynı eki almış ve anlamdaş olan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *dirilmiş* / *toplanmış* (186-159); *şınamamış* / *denenmemiş* (216-231).

c. GT 1'de *-mİş* ekini alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2'de fiilden isim yapma *-Gİn* ekiyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kızmış* / *kızgın* (151-73); *şolmuş* / *solgun* (238-291).

ç. GT 1'de *-mİş* eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2'de fiilden isim yapma *-An* eki alan birleşik fiil (isim + fiil) ile karşılandığı belirlenmiştir: *ayrılmış* / *uzak düşen* (187-161).

d. GT 1'de *-mİş* eki alan bir birleşik fiilin (yabancı isim + fiil) GT 2'de *-An* eki alan Türkçe bir kelimeyle karşılandığı görülmektedir: *garķ olmuş* / *batan* (167-118).

2. 3. 18. -mUr

İşlek olmayan bir ektir. GT 1'de bu eki alan 1 Türkçe kelime bulunmaktadır: *yağmur* (212). GT 2'de ise 2 kelime vardır: *yağmur* (223); *çamur* (175). GT 1'de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2'de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir. *yağmur* / *yağmur* (212-223).

2. 3. 19. -n

Kullanım sıklığı yüksek olmayan bir yapım ekidir. Fiilin gösterdiği işin sonucunu belirten isimler yapar. GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 3’tür: *gelin* (168); *tütün* (239); *uzun* (195). *Uzun* kelimesinin fiil tabanı olan *uz-u-* kullanılmamasına rağmen, “uzak” anlamında ve isim olan *uz* kelimesi bulunmaktadır (TS: 2047). GT 2’de bu ek 4 kelime bulunmaktadır: *satın* (232); *ekin* (214); *gelin* (124); *uzun* (177). GT 1’de bu eki alan bir Türkçe kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı belirlenmiştir: *gelin* / *gelin* (168-124); *uzun* / *uzun* (195-177).

2. 3. 20. -tİ

Kullanım sıklığı yüksek bir ektir. Genellikle fiilden fiil yapan *-n-* eki alan gövdelere geldiği için *-nİ* eki olarak da değerlendirilmektedir (Ergin 2000: 193). GT 1’de bu eki alan kelime geçmemesine rağmen GT 2’de 6 kelime vardır: *toplantı* (86); *sıkıntı* (34); *kırıntı* (148); *çevrinti* (72); *gezinti* (163); *üzüntü* (46).

2. 3. 21. -Ur > -r

Bu ek, sıfat-fiil olarak kullanılabilen kelimeler türetir. GT 1’de bu eki alan Türkçe bir kelimenin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *gelür* (*mu’ayyen gelürü ola*) / *gelir* (*gelürü olan kimse*) (212-223). GT 2’de bu ek, *güvenilir* (252) kelimesinde de bulunmaktadır.; (223).

2. 4. FİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

Fiilden fiil yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerdir. Bu gruptaki eklerin bir bölümü hemen her fiille gelebilecek işlekliktedir. Bir bölümü ise az işlektir. Fiilden fiil türeten ekleri nitelikleri bakımından iki ana gruba ayırmak mümkündür:

a. Fiilin çatısını etkilemeyen ve tıpkı öteki yapım ekleri gibi, eklendiği fiilde köklü birer anlam değişikliği yaparak eskisinden farklı anlamda yeni fiiller türeten ekler.

b. Eklendikleri fiillerin temel anlamlarında köklü birer değişiklik yapmayan, fiilin özne ve nesne ile olan bağlantısında yalnızca biçim ve durum değişikliği yapan ekler.

GT 1 ve GT 2’de geçen fiilden fiil yapma ekleri şunlardır:

2. 4. 1. -Ar-

Eskiden beri kullanılan az işlek eklerdendir. Ünsüzle biten fiillere gelerek, geçişli fiiller türetir. GT 1 ve GT 2’de bu eki alan ve aynı şekilde karşılanan Türkçe kelime sayısı 3’tür: *kopar-* / *kopar-* (149-64); *çıkar-* / *çıkar-* (138-36); *gider-* / *gider-* (158-95).

2. 4. 2. -t-

Geçişli ve geçişsiz fiillerden ettirgen fiiller yapan bir ektir. Bu eki alan fiiller, diğer ettirgenlik ekleri gibi olma ve yapma bildirir.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 4’tür: *incid-* (*incidici*) (221); *karart-* (211); *öğret-* (201); *uzat-* (162). GT 2’de ise 9’dur: *anlat-* (167); *okut-* (219); *belirt-* (31) *uzat-* (21); *incit-* (232); *dağıt-* (228); *avut-* (129); *büyüt-* (53); *karart-* (221). GT 1’de bu eki alan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı şekilde karşılandığı tespit edilmiştir: *incid-* / *incit-* (221-254); *öğret-* / *öğret-* (201-193); *uzat-* / *uzat-* (162-109); *karart-* / *karart-* (211-221).

2. 4. 3. -DİR-

Fiil köklerinden oldurma ve yapma bildiren, geçişli fiiller türeten kullanım sıklığı yüksek bir ettirgenlik ekidir.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 7’dir: *söyündür-* (220); *bindür-* (153); *iriştir-* (211); *karıştır-* (239); *diñdür-* (137); *döndür-* (166); *itdür-* (168). GT 2’de ise 15’tir: *ümitlendir-* (41); *karıştır-* (292); *söndür-* (252); *bindir-* (72); *suçlandır-* (31); *bildir-* (60); *kaptır-* (178); *yetiştir-* (65); *ulaştır-* (220); *araştır-* (56); *sustur-* (34); *gücendir-* (271); *öldür-* (269); *döndür-* (158); *ettir-* (124).

Bu kelimelerin karşılaştırılmasından şu sonuçlar çıkarılabilir:

a. GT 1’de bu eki alan bazı kelimeler GT 2’de yine aynı şekilde karşılanmaktadır: *bindür-* / *bindir-* (153-72); *döndür-* / *döndür-* (185-158); *karıştır-* / *karıştır-* (239-292); *öldür-* / *öldür-* (134-22); *söyündür-* / *söndür-* (220-252); *itdür-* / *ettir-* (168-124).

b. GT 1’de bu eki alan bazı kelimeler GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir: *irişdür-* / *ulaştır-* (211-220); *diñdür-* / *sustur-* (137-34).

2. 4. 4. -I-

Türkçede eskiden beri kullanılan, işlekliliği çok yüksek bir ektir. Genellikle edilgen anlamda yeni fiiller; bazı durumlarda ise edilgenlik görevinden uzaklaşarak *bükül-* gibi geçişsiz fiiller türetir.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 8’dir: *yazıl-* (134); *yaradıl-* (138); *ayrıl-* (187); *basıl-* (135); *diril-* (136); *kesil-* (229); *yorıl-* (208); *açıl-* (168). GT 2’de bu ekin getirildiği kelime sayısı 15 olarak belirlenmiştir: *yazıl-* (22); *yaratıl-* (38); *tutul-* (177); *kesil-* (142); *düşünül-* (269); *yığıl-* (41); *ayrıl-* (261); *anlaşıp-* (133); *sevil-* (177); *üzül-* (193); *bozul-* (34); *suçlandırıl-* (280); *burkul-* (220); *edil-* (290) *açıl-* (124).

Bunların karşılaştırılmasından aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1’de bu eki alan bazı kelimeler GT 2’de de aynı şekilde karşılanmaktadır: *ķavrul-* / *kavrul-* (176-142); *yaradıl-* / *yaratıl-* (138-38); *açıl-* / *açıl-* (168-124); *ayrıl-* / *ayrıl-* (202-196); *yazıl-* / *yazıl-* (134-22).

b. GT 1’de bu eki alan bazı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir: *yorıl-* / *kesil-* (208-213); *kesil-* / *ayrıl-* (229-261).

2. 4. 5. -mA-

Bu ek, Türkçenin en işlek fiilden fiil yapma eklerindendir. Görevi, fiilin bildirdiği anlamı olumsuzlaştırmaktır.

GT 1’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 68’dir. Örnek: *dime-* (153); *itme-* (224); *‘arlanma-* (232); *bilme-* (205); *bulunma-* (146); *dınma-* (152); *incitme-* (153); *irişme-* (155); *işitme-* (212); *ķalma-* (176); *şaçma-* (145); *söyleme-* (196); *alma-* (202); *atma-* (185); *başlama-* (191); *bulma-* (181) *buyurma-* (218); *olma-* (141) *şalınma-* (208); *şayma-* (202) *soķma-* (144); *tutma-* (230); *unutma-* (214); *utanma-* (220); *yarama-* (182); *ķoma-* (235); *esirgeme-* (221); *umma-* (227); *irme-* (62); *urma-* (212); *ķurma-* (227); *yagma-* (212); *yaratma-* (216).

GT 2’de bu eki alan Türkçe kelime sayısı 66 olarak belirlenmiştir. Örnek: *bilme-* (168); *deme-* (78); *sakinleşme-* (34); *düşünülme-* (269); *öldürme-* (268); *söyleme-* (46); *işleme-* (117); *dönme-* (214); *getirme-* (225); *üzülme-* (61); *yücelme-* (62); *duyma-* (222); *sevmeye-* (176); *bilinme-* (265); *sevilme-* (177); *düzelme-* (259); *dökme-* (155); *eksilme-* (145); *gelme-* (164); *girme-* (50); *içme-* (223); *incitme-* (39); *inleme-* (143); *isteme-* (138); *ölme-* (53); *verme-* (112); *yeme-* (131); *yapma-* (249); *utanma-* (279); *olma-* (102); *anlama-* (208); *etme-* (250); *çıkarma-* (75); *kalma-* (143); *bırakma-* (287); *acıma-* (254); *batma-* (35); *yığılma-* (41); *uğrama-* (212); *tırmalama-* (73); *bekleme-* (269); *ulaşama-* (84); *yücelme-* (62); *tükenme-* (143); *asma-* (223); *salınma-* (214); *tutma-* (276).

1. GT 1 ve GT 2’de *-mA-* ekini alan kelimelerin incelenmesinden aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. GT 1’de bu eki alan bazı kelimeler GT 2’de yine aynı şekilde karşılanmaktadır. Örnek: *şalınma-* / *salınma-* (208-214); *toğrulma-* / *doğrulma-* (208-214); *kalma-* / *kalma-* (145-52); *alma-* / *alma-* (202-196); *atma-* / *atma-* (185-159); *başlama-* / *başlama-* (191-170); *bulma-* / *bulma-* (181-151); *buyurma-* / *buyurma-* (218-251); *kurma-* / *kurma-* (227-267); *olma-* / *olma-* (226-265); *incitme-* / *incitme-* (139-39); *şalınma-* / *salınma-* (208-214); *tutma-* / *tutma-* (230-276); *yağma-* / *yağma-* (212-223); *yarama-* / *yarama-* (182-153); *yaratma-* / *yaratma-* (216-232).

b. GT 1’de bu eki alan bazı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş bir fiille karşılandığı görülmektedir. Örnek: *işitme-* / *duyma-* (212-222); *söyleme-* / *konusma-* (196-180); *itme-* / *yapma-* (217-249); *arlanma-* / *utanma-* (232-279); *bilme-* / *anlama-* (205-208); *bilme-* / *çıkarma-* (187-161); *koma-* / *bırakma-* (235-287); *irişme-* / *ulaşama-* (155-84); *irme-* / *yücelme-* (148-62); *umma-* / *bekleme-* (227-269); *şaçma-* / *ekme-* (145-52).

c. GT 1’de bu eki alan bazı kelimelerin GT 2’de aynı eki almayan, fakat anlamdaş olan kelimelerle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *kalma-* / *tüken-* (176-143); *söyleme-* / *sus-* (152-74).

ç. GT 1’de *-mA-* ekini almamış olan bir kelime GT 2’de bu eki almış, fakat anlamdaş olan bir kelimeyle karşılanmaktadır: *düken-* / *kalma-* (176-143).

2. 4. 6. -n-

Kullanım sıklığı yüksek olan, geçişli fiillerden dönüşlü fiiller türeten bir ektir. Fiilin bildirdiği iş, özneye döner; özneyi etkiler. Kendinden önce bir fiilden fiil yapma eki bulunamaz, ancak kendinden sonra bir fiilden fiil yapma eki gelebilir.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 18’dir. Örnek: *fāyidelen-* (163); ‘*arlan-* (232); *görin-* (194); *ışlan-* (210); *bulan-* (167); *bulun-* (199); *incin-* (167); *dutun-* (206); *guşşalan-* (205); *olun-* (181); *diñlen-* (208); *kanatlan-* (175). GT 2’de ise bu eki alan kelime sayısı 42’dir. Örnek: *gururlan-* (259); *ümitlen-* (41); *ıslan-* (218); *salın-* (214); *görün-* (176); *faydalan-* (110); *bulan-* (120); *bulun-* (188); *dayan-* (50); *öğren-* (128); *sevin-* (74); *yaslan-* (112); *gücen-* (120); *çekin-* (41); *yakalan-* (90); *kaygılan-* (48); *geçin-* (216); *toplan-* (33); *bezen-* (148); *evlen-* (210); *didin-* (153); *katlan-* (185); *edin-* (210); *hayıflan-* (209); *keyiflen-* (167); *bilin-* (265); *tanın-* (37); *yaltaklan-* (158); *dinlen-* (213). Her iki metinde aynı eki alan ve birbirine karşılık olan kelimeler aynıdır. Örnek: *bulan-* / *bulan-* (167-120); *bulun-* / *bulun-* (199-188); *diñlen-* / *dinlen-* (208-213); *evlen-* / *evlen-* (208-214); *fāyidelen-* / *faydalan-* (163-110); *görin-* / *görün-* (194-176); *ışlan-* / *ıslan-* (210-218); *incin-* / *incin-* (134-24); *kanatlan-* / *kanatlan-* (175-141).

2. 4. 7. -ş-

Fiilin gösterdiği hareketin birden çok kişi tarafından ortaklaşa ve karşılıklı olarak yapıldığını gösteren fiiller türetir. Ortaklaşa ve karşılıklı yapma anlamında fiiller türettiği için “işteşlik” eki denir.

GT 1’de bu eki alan kelime sayısı 5’tir: *karış-* (239); *şavaş-* (233); *iriş-* (207); *yitiş-* (146); *yapış-* (137). GT 2’de ise bu sayı 31 olarak belirlenmiştir. Örnek: *sakinleş-* (137); *tartış-* (168); *yatış-* (26); *uyuş-* (260); *eriş-* (270); *yetiş-* (65); *uğraş-* (220); *yapış-* (21); *dolaş-* (114); *kavuş-* (49); *kalkış-* (36); *ikileş-* (167); *ulaş-* (284); *araş-* (56); *birleş-* (160); *yakış-* (145); *yaraş-* (144); *anlaş-* (133); *tanış-* (149); *karış-* (147); *değiş-* (48); *çekiş-* (260). Görüleceği üzere bu kelimelerin bazıları aynıdır. Ancak GT 1’de bu eki alan bazı kelimelerin GT 2’de aynı eki almış ve anlamdaş olan başka bir kelimeyle karşılandığı da görülmektedir. Örnek: *iriş-* / *ulaş-* (155-84); *yitiş-* / *ulaş-* (146-53); *iriş-* / *kavuş-* (207-211).

2. 4. 8. -Ur- >-r-

İşlek bir ettirgenlik ekidir. Diğer ettirgenlik ekleri gibi, eklendiği geçişli ve geçişsiz fiillerde oldurma ve yaptırma bildirir. GT 1 ve GT 2’de 3 kelimedede kullanılmıştır; bunların 2’si aynıdır: *öğredür-* (GT 1: 166); *toğur-* / *doğur-* (215-228); *geçür-* / *geçir-* (188-164); *bitir-* (GT 2: 170)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖKEN BİLGİSİ

Bir dilin bütün kelimeleri, kelime hazinesini oluşturur. Kelimeler, dil dışı dünyadaki nesnelerin birer göstergesi olmasının yanı sıra o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasını, dünya görüşünü ve maddî-manevî kültürünü de yansıtır. Birlikte kullanılan kelimeler, zamanla kalıp sözler, deyimler, atasözleri gibi bir anlam bütünlüğü gösteren ve bu yönüyle tek bir kelimeye benzeyen birlikler de kurabilirler. Bir dilin kelime hazinesinin özünü, “temel kelime hazinesi” teşkil eder. Böyle kelimeler, konuşurlarca ortaklaşa bilinir; dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak uzun süre kullanılır ve dil dışı dünyada insan hayatı için önemli olan kavramları gösterir. Temel kelime hazinesi dışındaki kelimelerin bilinme ve kullanılma oranları; kişilere, sosyal gruplara, bölgelere göre göreceli olarak değişmektedir.

Bir dilin kelimelerini, kökenleri bakımından; dilin kendi konuşurları tarafından oluşturulanlar ve çeşitli sebeplerle başka dillerden kopyalananlar (“ödünc; alıntı”; bk. Korkmaz 1992: 7; 117.), bir başka deyişle yerli ve yabancı kelimeler olmak üzere iki kısımda tasnif etmek mümkündür. Bir dilin kelime hazinesi, bir zaman süreci içinde aynı kalmamakta; çeşitli sebeplerle sürekli değişmektedir. Bir başka deyişle, oluşmaları esnasında “doğan” kelimeler, dilde kullanıldıkları sürece “yaşamakta”; yavaş yavaş unutularak kullanılmaz hâle gelmeleri sonucunda da “ölmekte”dirler. Bunun başta gelen sebebi; bir kelimenin gösterdiği dil dışı nesnenin, o toplumun hayatında artık yerinin kalmamasıdır. Bir başka sebep ise bir kelimenin yerine kendi yakın anlamlısının (“eş anlamlı”) veya yabancı dilden kopyalanan karşılığının tercih edilmesidir. Bu tercihte, kelimenin ses yapısı ve değişimleri gibi “dil içi”; sosyal ve siyasî ortam, konuşurların inanç değerleri gibi “dil dışı” şartlar da rol oynayabilir. Ancak yazı dili veya bir ağız için unutilan (“ölen”) kelimeler, diğer bölgelerde yaşamaya devam edebilirler (Aksan 1969; Aksan 1982: 15). Dolayısıyla yerli ve kopyalanan kelimeler arasında da değişiklikler olabilmektedir. Daha doğrusu,

konusurlar zaman içinde bu kelimeler arasında birinden diğerine tercihlerde bulunabilmektedirler. Bu değişim, dilin tarihi boyunca iki zaman dilimi arasında yapılacak karşılaştırmalarla daha açık görülebilir. Bunlar temel olarak üç kısımda tasnif edilebilir:

a. Bir dilin bünyesinde oluşmuş yerli kelimelerin, çeşitli sebeplerle yabancı dillerden kopyalanan kelimelerle yer değiştirmesi.

b. Yabancı dillerden kopyalanan kelimelerin, çeşitli sebeplerle bir dilin bünyesinde oluşmuş yerli kelimelerle yer değiştirmesi.

c. Bir dönemde yabancı bir dilden kopyalanan kelimenin, zaman içinde yerini başka bir yabancı dilden kopyalanan kelimeye bırakması.

Türkçe, tarih boyunca başka dillerle yoğun bir kelime alış verişinde bulunmuştur. Çünkü Türkler, yaşadıkları coğrafi sahalardaki genişliğin ve tarihî süreçteki uzunluğun bir gereği olarak birçok dille değişik yoğunluklarda sürekli ilişki içinde olagelmıştır (Karaağaç 2002b; 2008).

Bir dilin veya lehçenin kelimeler bakımından, aynı zaman diliminde coğrafi sahalara göre farklılaşması gibi, aynı coğrafi sahada tarihî dönemler arasında da bir değişme veya farklılaşma olmaktadır (Kirchner 1996). GT 1 ve GT 2 gibi, aynı eserin iki farklı dönemde kaleme alınan tercümeleri, bunu göstermesi bakımından oldukça ilginç ve önemli kaynaklardır. Böyle metinlerin incelenmesi Türkçe hakkındaki bilgi birikimine büyük bir katkıda bulunabilir.

Çalışmamızda her iki metinde geçen ve birbirlerine karşılık gelen kelimeler incelenmiştir. GT 1’de incelenen kelime sayısı 3507’dir; GT 2’de bu sayı 3343’tür. Görüleceği üzere, GT 1’de ve GT 2’de birbirlerine karşılık gelen kelimelerin sayısı eşit değildir. Çünkü her iki metinde birleşik fiilli yapılara karşılık tek bir kelime kullanılması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca bu sayılar, her iki metindeki farklı kelimeleri göstermemektedir; aynı kelime, değişik bağlamlarda farklı kelimelere karşılık olması durumunda da sayılmıştır.

Kaynaklarına veya kökenlerine göre GT 1’de incelenen 3507 kelimedenden 2032’sinin Türkçe, 1079’unun Arapça ve 396’sının Farsça olduğu tespit edilmiştir. Bunların oranı şöyledir: % 57.94 Türkçe; % 30.76 Arapça; % 11.29 Farsça. Türkçe kelimelerin yabancı

kelimelere oranı daha fazladır. Arapça kelime sayısı Farsça kelime sayısından daha fazladır.

GT 2’de toplam 3343 kelimeden; 2295’sinin Türkçe, 797’sinin Arapça, 240’ının Farsça, 7’sinin Yunanca, 2’sinin Soğudça, 1’inin İtalyanca ve 1’inin Macarca olduğu tespit edilmiştir. Bunların oranı şöyledir: % 68.71 Türkçe; % 23.84 Arapça; % 7.17 Farsça; diğerleri % 0.20.

Görülebileceği üzere GT 1’e göre GT 2’de geçen Türkçe kelimeler % 10.77 daha fazladır. Buna karşılık GT 1’e göre GT 2’de Arapça kökenli % 6.92; Farsça kökenli % 4.12 oranında kelime daha az kullanılmıştır. Bu durum Türkiye Türkçesinde, Eski Anadolu Türkçesine göre daha fazla Türkçe kelime kullanıldığının bir göstergesi olarak da yorumlanabilir; tersine bir görüş için bk. Ergin 2000: 17.

Elbette her iki metinde Türkçe bir kelimeye karşılık Türkçe; yabancı bir kelimeye karşılık yabancı bir kelime kullanılması mümkün olduğu gibi, Türkçe bir kelimeye karşılık yabancı veya yabancı bir kelimeye karşılık Türkçe bir kelimenin kullanılması durumlarına da rastlanmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere GT1 ve GT 2’de geçen kelimeler, kaynakları veya kökenleri bakımından iki kısımda tasnif edilebilir:

3. 1. HER İKİ METİNDE TÜRKÇE KÖKENLİ OLAN KELİMELER

Yukarıda da belirtildiği üzere, GT 1’de 2032 (% 57.94) ve GT 2’de 2295 (% 68.71) kelime Türkçedir; Türkiye Türkçesi metinde % 10.77’lik bir farkla daha fazla Türkçe kelime kullanılmıştır.

GT 1’de kullanılan Türkçe kelimelere karşılık GT 2’de de kullanılan Türkçe kelimelerin geçtiği cümleler incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

3. 1. 1. Her İki Metinde Aynı Türkçe Kelimelerin Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de yine aynı kelime ile karşılandığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki örneklerde görülebileceği üzere her iki dönemde de *göz / göz*;

kulak / *kulak*; *ağla-* / *ağla-* ve *gelin* / *gelin* kelimeleri aynı bağlamda ve anlamda kullanılmaktadır:

Pādişāh oğlını kıtına getürdi ve iki gözinde öpdi ve her gün nazarı aña ziyāde kıldı (GT 1: 135).

Padişah, şehzadenin yüzünü gözünü öptü (GT 2: 25).

Bilmedüñ mi ki ayaguñ bende geçecekdür; çün naşihat kulağıña girmede (GT 1: 144).

Kulağına insan öğüdü girmezse ayağını bir gün zincirde görürsün (GT 2: 50).

Ağladı ve zārī kıldı ve gevdesine lerze düşdi (GT 1: 137).

Ağlayıp sızlıyor, vücudu tır tır titriyordu. (GT 2: 34).

“*Atlas u kimhā zişt olur ol vakt ki, çirkin gelin giye* (GT 1: 168).”

Güzel olmıyan gelinin üstünde debikî de, diba da çirkin görünür (GT 2: 124).

Diğer örnekler için bk. *ad* / *ad* (152-78); *acı* / *acı* (211-221); *aç* / *aç* (139-40); *aç-* / *aç-* (224-260); *açıl-* / *açıl-* (168-124); *açlık* / *açlık* (173-134); *ak* / *ak* (164-112); *ak-* / *ak-* (183-155); *al-* / *al-* (138-38); *alıcı* / *alıcı* (180-151); *alma-* / *alma-* (202-196); *alt* / *alt* (147-57); *altmış* / *altmış* (149-64); *ana* / *ana* (147-57); *ara* / *ara* (180-149); *art-* / *art-* (228-269); *arka* / *arka* (153-78); *arpa* / *arpa* (187-162); *at* / *at* (134-24); *at-* / *at-* (137-35); *atma-* / *atma-* (185-159); *av* / *av* (146-53); *avcı* / *avcı* (188-163); *ayağ* / *ayak* (144-50); *ayrıl-* / *ayrıl-* (202-196); *az* / *az* (135-25); *baba* / *baba* (162-109); *bal* / *bal* (164-112); *balçık* / *balçık* (202-195); *balık* / *balık* (180-150); *balıkçı* / *balıkçı* (180-150); *baña* / *bana* (138-37); *barış-* / *barış-* (220-253); *baş-* / *baş-* (183-154); *baş* / *baş* (135-24); *başlama-* / *başlama-* (191-170); *bat-* / *bat-* (203-196); *batman* / *batman* (158-98); *baykuş* / *baykuş* (135-25); *ben* / *ben* (135-24); *beşinci* / *beşinci* (183-155); *beyin* / *beyin* (146-56); *bıçak* / *bıçak* (162-109); *biç-* / *biç-* (208-214); *bil-* / *bil-* (142-45); *biñ* / *bin* (136-32); *bir* / *bir* (133-21); *biri* / *biri* (133-21); *bisle-* / *besle-* (134-22); *biş* / *beş* (215-229); *bit-* / *bit-* (145-52); *biz* / *biz* (148-62); *bolluk* / *bolluk* (172-133); *boş* / *boş* (136-32); *boya-* / *boya-* (208-214); *boyu* / *boyu* (134-23);

böyle / böyle (188-164); *bu / bu* (135-24); *buda- / buda-* (169-127); *budağ / budak* (217-249); *bul- / bul-* (137-34); *bulan- / bulan-* (167-120); *bulma- / bulma-* (181-151); *bur- / bur-* (159-101); *burun / burun* (159-99); *buyur- / buyur* (173-134); *büyü- / büyü-* (171-131); *çay / çay* (212-223); *çek- / çek-* (135-25); *çık- / çık-* (160-104); *çıkır- / çıkar-* (138-36); *çok / çok* (182-153); *deri / deri* (159-93); *deve / deve* (142-46); *di- / de-* (134-22); *diken / diken* (153-73); *dik- / dik-* (213-224); *dil / dil* (133-21); *dile- / dile-* (150-67); *dilenci / dilenci* (165-116); *dime- / deme-* (153-78); *diri / diri* (226-269); *diril- / diril-* (180-149); *dirlik / dirlik* (152-74); *dip / dip* (200-189); *diş / diş* (187-161); *diz / diz* (221-255); *diz- / diz-* (239-292); *dök- / dök-* (237-289); *dökme- / dökme-* (183-155); *dön- / dön-* (138-37); *döndür- / döndür-* (185-158); *dört / dört* (164-114); *dudağ / dudak* (174-137); *dur- dur-* (164-112); *düş- / düş-* (143-49); *eksilme- / eksilme-* (177-145); *el / el* (133-21); *elli / elli* (149-64); *emek / emek* (231-279); *erlik / erlik* (168-121); *eski / eski* (239-292); *eşek / eşek* (209-216); *et / et* (173-135); *etek / etek* (139-40); *ev / ev* (154-79); *evlen- / evlen-* (208-214); *evlenme- / evlenme-* (209-216); *ez- / ez-* (181-152); *geç- / geç-* (143-48); *gel- / gel-* (141-45); *gemi / gemi* (153-72); *gemici / gemici* (153-78); *gerçek / gerçek* (134-22); *gey- / giy-* (163-112); *gibi / gibi* (133-21); *gice / gece* (139-39); *gidecek / gidecek* (207-212); *gider- / gider-* (158-95); *gir- / gir-* (160-104); *git- / git-* (148-63); *giy- / giy-* (151-73); *gök / gök* (147-56); *gölge / gölge* (135-25); *gör- / gör-* (135-24); *görme- / görme-* (137-34); *göster- / göster-* (181-152); *gül- / gül-* (134-24); *güler / güler* (208-213); *gün / gün* (135-25); *güneş / güneş* (136-32); *gündüz / gündüz* (136-32); *güreş / güreş* (149-64); *ırmak / ırmak* (180-150); *ıslan- / ıslan-* (210-218); *iç / iç* (139-39); *iç- / iç-* (186-160); *için / için* (165-115); *iki / iki* (144-49); *iled- / ilet-* (184-156); *ilik / ilik* (221-254); *ince / ince* (171-131); *inci / inci* (239-292); *incin- / incin-* (134-24); *inle- / inle-* (170-129); *iste- / iste-* (142-47); *iş / iş* (154-79); *işit- / işit-* (143-47); *işleme- / işleme-* (212-223); *it- / et-* (136-33); *kaç- / kaç-* (133-21); *kal- / kal-* (149-65); *kalan / kalan* (180-149); *kalma- / kalma-* (146-53); *kamış / kamış* (228-270); *kan / kan* (135-24); *kanatlan- / kanatlan-* (175-141); *kaplan / kaplan* (138-36); *kara / kara* (199-187); *karar- / karar-* (136-32); *karart- / karart-* (211-221); *karga / karga* (142-46); *karın / karın* (214-227); *karınca / karınca* (147-57); *karıştır- / karıştır-* (239-292); *kaş / kaş* (182-153); *kat / kat* (134-24); *kaz- / kaz-* (193-175); *kazmak / kazmak* (236-287); *kedi / kedi* (138-36); *kıl / kıl* (171-131); *kıl- / kıl-* (155-85); *kılıç / kılıç* (133-21); *kırk / kırk* (146-53);

kışa / kısa (231-278); *kış / kış* (151-73); *kız / kız* (162-109); *kim / kim* (142-47); *kimse / kimse* (134-22); *kişi / kişi* (166-118); *ko- / ko-* (188-164); *koğ- / kok-* (145-52); *koğu / koku* (179-148); *koğulu / kokulu* (163-112); *kol / kol* (214-226); *koltuğ / koltuk* (155-85); *kopar- / kopar-* (149-64); *korğ- / kork-* (138-36); *korğu / korku* (212-221); *koy- / koy-* (199-188); *koyun / koyun* (134-24); *kök / kök* (185-159); *köpek / köpek* (227-267); *kucağ / kucak* (144-49); *kul / kul* (153-62); *kum / kum* (175-140); *kur- / kur-* (177-144); *kuru / kuru* (171-129); *kurt / kurt* (136-33); *kurtar- / kurtar-* (221-254); *kurtul- / kurtul-* (159-99); *kuş / kuş* (160-103); *ne / ne* (162-108); *nitekim / nitekim* (188-163); *odun / odun* (148-62); *oğul / oğul* (155-84); *oğ / ok* (188-164); *olan / olan* (137-35); *ol- / ol-* (141-45); *on / on* (158-98); *orta / orta* (191-170); *ortak / ortak* (219-251); *ot / ot* (186-159); *otlağ / otlak* (236-288); *otur- / otur-* (136-33); *oyna- / oyna-* (135-24); *oyun / oyun* (188-164); *öd / öd* (147-56); *öl- / öl-* (135-25); *öldür- / öldür-* (134-22); *öp- /öp-* (135-25); *ört- / ört-* (239-291); *öt- /öt-* (206-210); *şaç / saç* (208-214); *şaç- / saç-* (218-250); *şakal / sakal* (185-158); *şakın- / sakın-* (228-271); *şakla- / sakla-* (145-52); *şal- / sal-* (192-172); *şalın- / salın-* (208-214); *şan- / san-* (158-94); *şarar- / sarar-* (199-186); *şat- / sat-* (174-136); *şatan / satan* (229-261); *şavaş / savaş* (233-283); *say- / say-* (155-81); *sen / sen* (136-33); *sev- / sev-* (157-92); *sır / sır* (164-113); *sız- / sız-* (235-286); *soğ- / sok-* (142-47); *şol / sol* (237-289); *şol- / sol-* (208-214); *şor- / sor-* (136-31); *söyle- / söyle-* (133-21); *söz / söz* (134-22); *şu / su* (140-40); *şusuz / susuz* (176-142); *şimdi / şimdi* (150-66); *taş / taş* (146-55); *tere / tere* (176-144); *tok / tok* (137-35); *tokluk / tokluk* (173-133); *toprak / toprak* (135-24); *tut- / tut-* (166-118); *tuz / tuz* (146-53); *uç / uç* (209-215); *uç- / uç-* (183-155); *ululuk / ululuk* (145-51); *unut- / unut-* (143-49); *utan- / utan-* (220-252); *uyar- / uyar-* (166-118); *uyku / uyku* (169-125); *uyu- / uyu-* (156-85); *uzun / uzun* (195-177); *üç / üç* (149-64); *üst / üst* (148-63); *var- / var-* (165-114); *ve / ve* (135-26); *vir- / ver-* (142-46); *yak- / yak-* (140-41); *yağa / yaka* (185-158); *yalan / yalan* (134-22); *yalın / yalın* (176-143); *yalvar- / yalvar-* (207-212); *yama / yama* (160-104); *yan / yan* (188-164); *yan- / yan-* (204-199); *yañak / yanak* (163-111); *yaprak / yaprak* (163-110); *yara / yara* (185-159); *yara- / yara-* (182-153); *yaradan / yaradan* (134-22); *yarasa / yarasa* (136-32); *yarat- / yarat-* (216-232); *yarım / yarım* (158-98); *yaş / yaş* (204-208); *yat- / yat-* (167-119); *yay / yay* (181-151); *yaz / yaz* (151-73); *yaz- / yaz-* (148-60); *yazıl- / yazıl-* (134-22); *yıl / yıl* (148-63); *yılan / yılan* (142-47); *yırt- / yırt-* (186-160);

yırtıcı / yırtıcı (146-56); *yi- / ye-* (140-40); *yidi / yedi* (210-218); *yime- / yeme-* (171-131); *yir / yer* (135-25); *yiter / yeter* (161-107); *yitmiş / yetmiş* (197-181); *yok / yok* (136-33); *yol / yol* (142-46); *yoldaş / yoldaş* (138-37); *yumruk / yumruk* (168-121); *yuva / yuva* (184-156); *yüce / yüce* (177-144); *yük / yük* (171-129); *yüklü / yüklü* (215-228); *yürü- / yürü-* (208-213); *yüz / yüz* (134-22); *yüzlü / yüzlü* (207-211); *yüzük / yüzük* (188-163).

Bazı kelimeler ise Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemleri arasında anlamlarında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen ses bakımından değişikliğe uğramışlardır. Örnek: *demür / demir*, *taşra / dışarı*; *eyü / iyi*; *tağ / dağ*.

Bir demüri ki pas yiyüp delmiş ola, ol saykal-ıla giderilemez. Göñli kıararmış kişiye naşihat eșer itmez ki, demür mih tașa geçecek degüldür (GT 1: 158).

Pas yeniğı demirin küfünü cilâ vurup gideremezsin. Kara yürekliye öğüt vermenin ne faydası var? Demir çivi tașa girmez ki... (GT 2: 95).

Bir derviş yalnızcağ taşrada uyumuşıdı (GT 1: 139).

Dışarda çıplak bir derviş vardı, soğukta yatmıştı (GT 2: 40).

“Bize cihānda bu demden yigrek dem yokdur dağı eyüden ve yavuzdan endișe ve kimseden gam yokdur (GT 1: 139).”

“Cihanda bundan hoş bir ânımız yok; çünkü iyiden, kötüden endişemiz, kimseden kaygımız olmuyor (GT 2: 40).

Tağlaruñ kiçisi Tūr tağıdur, ammā Allah Ta‘ālā katında menzili uludur (GT 1: 134).

“Yeryüzünün en küçük dağı Tūr’dur. Ama Tanrı katında değeri en yüce olan da odur (GT 2: 24).”

Diğer örnekler için bk. *deñiz / deniz* (137-34); *eylük / iyilik* (169-127); *kanķı / hangi* (139-39); *kulavuz / kılavuz* (232-279); *tam / dam* (188-164); *tağıl- / dağıl-* (136-32); *tarlık / darlık* (181-152); *toğrı / doğru* (134-22); *toğrılık / doğruluk* (142-46); *toğur- / doğur-* (215-228); *toğrulma- / doğrulma-* (208-214); *toķıyan / dokuyucu* (216-231); *toķıyıcı / dokuyucu*

(216-231); *toğuz / dokuz* (149-64); *tolu / dolu* (176-142); *toy- / doy-* (197-184); *turmak / durmak* (151-73); *göğercin / güvercin* (184-156); *añ- / an-* (152-78); *beñze- / benze-* (166-118); *biñ / bin* (136-32); *diñle- / dinle-* (166-118); *diñlen- / dinlen-* (208-213); *göñül / gönül* (133-21); *iñleme- / inleme-* (176-143); *siñek / sinek* (164-112); *soñra / sonra* (135-26); *Tañrı / Tanrı* (148-61); *yiñ / yen* (231-278); *göñlek / gömlek* (221-254); *konşı / komşu* (171-130).

3. 1. 2. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Başka Bir Türkçe Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de farklı bir Türkçe kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *segird-* / *koş-*; *tartıcı / çekici*; *çigin / omuz*; *depe / baş*.

Yorılup oturmak ve diñlenmek yigdür, segirdüp yorılup yatmağdan (GT 1: 208).

“Dinlene dinlene gitmek, koşup da kesilmekten iyidir, demişler, duymadın mı?” dedi (GT 2: 213).

Eski Anadolu Türkçesinde “koşmak” vs. anlamlarında (YTS: 183) kullanılan *segirt-* fiilinin yerine Türkiye Türkçesinde *koş-* fiili kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde “çabuk adımlarla veya sıçrayarak yakın bir yere doğru yürümek” anlamında *segirt-* fiili de bulunmaktadır (TS: 1722); ancak yaygınlığının diğerine göre azaldığı söylenebilir.

Şavaş iki kişi arasında od gibidür. Ve söz söyleyici bedbaht, odun tartıcıdur (GT 1: 220).

İki kişi arasındaki kavga ateşe benzer. Bahtsız koğucu da odun çekicidir (GT 2: 253).

Ve elüñde on barmağ müretteb kıldı ve iki koluñ çignüñde mürekkeb kıldı (GT 1: 214).

Omuzlarına iki kol koydu, ellerine on tane parmak dizdi (GT 2: 226).

Ve pır oğlanı depesi üzerine dikdi ve yire urdı (GT 1: 149).

Üstat iki eliyle onu yerden aldı, başının üstüne kaldırdı ve yere vurdu(GT 2: 64).

Diğer örnekler için bk. *ağ / tuzak* (227-267); *añ- / düşün-* (196-181); *ana / kaynana* (200-191); *ard / arka* (155-81); *arı / temiz* (195-178); *arğa / sırt* (135-24); *artuğ / başka* (156-86); *ata / baba* (134-23); *aydınlık / ışıklı* (174-136); *az / ufacık* (146-53); *azgun / sapkın* (166-117); *azık / yiyecek* (176-143); *(başından) bağla- / kes-* (219-252); *basıl- / yatış-* (135-26); *baş / boyun* (203-197); *bay / varlıklı* (182-154); *bellü / belirti* (135-31); *bınar / kaynak* (219-252); *bile / yan* (176-142); *bilse- / yetiştir-* (149-65); *bölük / takım* (167-119); *bulın- / ol-* (225-262); *bulunma- / yok* (146-53); *buyur- / anlat-* (189-167); *çal- / vur-* (203-197); *çıbuğ / dal* (169-127); *çık- / eriş-* (228-270); *çıkar- / çek-* (205-209); *(gümüş) deg- / et-* (192-171); *depele- / öldür-* (133-21); *di- / söyle-* (158-95); *(arı) diken / iğne* (170-129); *dil / ağız* (169-125); *dile- / iste-* (136-32); *diñdür- / sustur-* (137-34); *dir- / topla-* (179-148); *dirilmiş / toplanmış* (186-159); *dirlik / yaşamak* (172-132); *dirliklü / yaşayışlı* (139-39); *divşür- / topla-* (213-224); *dut- / yakala-* (172-133); *dükeli / hepsi* (176-143); *düken- / kalma-* (176-143); *düket- / bitir-* (191-170); *düş- / bat-* (195-178); *düzet- / hazırla-* (163-111); *eg- / bük-* (211-220); *esirge- / acı-* (187-162); *et- / kıl-* (135-25); *ev / oda* (172-133); *eyit- / de-* (133-22); *eyle- / yap-* (174-138); *geç- / sona er-* (214-227); *gel- / eriş-* (208-214); *gerçek / doğru* (153-72); *gerpüç / taş* (185-159); *gez- / dolaş-* (164-114); *gibi / benzer* (144-49); *git- / var-* (193-175); *gizleyen / saklıyan* (155-85); *gömülgen / çamur* (195-178); *göndür- / yolla-* (148-60); *görici / gören* (156-86); *(söz) götür- / dayan-* (168-121); *güç / zor* (182-153); *güçlü / zorlu* (137-34); *gündüz / gün* (169-125); *günile- / kıskan-* (197-184); *ıssı / güneş* (187-161); *ışmarla- / buyur-* (216-231); *iç / ara* (183-154); *in / yuva* (214-227); *(āvāz) iri / çirkin* (194-175); *iş / çalışma* (142-46); *işik / yer* (145-51); *kab / kabuk* (197-184); *(aslan) kağan / kükremiş* (184-156); *kağ- / çak-* (190-168); *kalma- / tüken-* (176-143); *keleci / söz* (189-166); *kesil- / ayrıl-* (229-261); *kıl- / yap-* (136-31); *kızıl / al* (164-112); *kızlık / kuraklık* (229-274); *kiçüciklik / çocukluk* (209-215); *kişi / kimse* (164-113); *ko- / bırak-* (144-51); *(adam) koş- / kat-* (187-162); *koy- / sür-* (215-230); *kul / köle* (145-51); *kullık / kölelik* (195-177); *kuru / kara* (180-150); *nice / nasıl* (160-103); *(od) düş- / sıçra-* (148-63); *oğul / çocuk* (147-56); *oğlancuk / çocuk* (188-164); *oğlanlık / çocukluk* (153-72); *ol- / bulun-* (162-108); *(‘ālim ile ‘ābid) orta / ara* (167-118); *örtülü /*

kapalı (239-292); *şaçma-* / *ekme-* (145-52); *şal-* / *gönder-* (137-33); *semüz* / *şişman* (180-151); *semüzlik* / *semirmek* (233-284); *şığa-* / *okşa-* (219-251); *şına-* / *dene-* (206-210); *söyken-* / *yaslan-* (164-112); *söyleyici* / *konusan* (223-259); *(tatlu) sözlü* / *dilli* (208-213); *süñük* / *kemik* (179-148); *sür-* / *koğ-* (145-51); *sürç-* / *kay-* (202-195); *(göz) tar* / *aç* (179-147); *tayın-* / *kay-* (202-195); *toğra-* / *kes-* (204-198); *toprak* / *yer* (176-143); *tütün* / *duman* (239-292); *virbi-* / *gönder-* (147-60); *yalan* / *yanlış* (224-260); *yalñ* / *kıvılcım* (222-256); *yalıncağ* / *çıplak* (139-40); *(balçık-ıla) yap-* / *ör-* (172-133); *yapış-* / *tut-* (137-35); *yat-* / *uyu-* (156-85); *yavaş* / *uysal* (155-81); *yavuz* / *kötü* (139-39); *yazı* / *çöl* (153-72); *(hātır) yık-* / *incit-* (193-174); *yigitlik* / *gençlik* (198-186); *yitiş-* / *ulaş-* (146-53); *yiyecek* / *yemek* (155-84); *yoldaş* / *arkadaş* (207-212); *yoldaşlık* / *arkadaşlık* (186-160); *yorıl-* / *kesil-* (208-213); *yum-* / *saç-* (203-197); *yücel-* / *yüksel-* (177-144); *yürek* / *gönül* (185-157).

3. 1. 3. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Türkçe Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de birden fazla Türkçe kelime ile karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *balçık* / *çamur*, *toprak*, *kerpiç*; *yigit* / *delikanlı*, *genç*.

Eski Anadolu Türkçesindeki *balçık* kelimesi, “içinde genellikle organik maddeler bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur, mil” (TS: 190) anlamında Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ancak GT 2’de bağlama uygun olarak farklı kelimeler kullanılmıştır. Nitekim kapının “balçık” yerine balçıktan yapılan “kerpiç” ile kapatılması buradaki bağlama daha uygundur.

Kimesne taş yüzinden balçığı keser-ile eyle kızmaz ki, senüñ iri āvāzuñ yüregi şol vech-ile kızar (GT 1: 194).

Çapayla sert taştan çamur kazıyan, senin çirkin sesin kadar kalb tırmalamaz (GT 2: 175).

Trablus handağında Yahûdiler-ile balçık işine tutdılar (GT 1: 162).

Frenkler beni Trablus hendeğinde Yahudilerle birlikte toprak işine verdiler (GT 2: 108).

Dutup ikisin bir eve koyup kapusun balçığı-ıla yaptılar (GT 1: 172).

Şehirliler, her ikisini de bir odaya koyup kapıyı kerpiçle ördüler (GT 2: 133).

Bu ta'n-ıla yigidüñ yüregi pür hün oldu ki intikām ide (GT 1: 185).

Bu dokunaklı sözden delikanlının gönlü kırıldı (GT 2: 157).

Vaktî ki Hicaz seferine giderdük, bir kaç şâhib-dil yigitlere yoldaş olduk (GT 1: 160).

Vaktiyle Hicaz seferinde bir takım gönül eri gençler arkadaşım ve yoldaşım olmuşlardı (GT 2: 102).

Diğer örnekler için bk. (*uğrı*) *al-* / (*hırsız*) *aşır-* (186-161), *evlen-* (206-210); *alçak* / *alt* (139-39); *soysuz* (216-231); *ara* / *iç* (135-24), *orta* (220-253); *ayruk* / *başka* (155-81), *öbür* (180-150); *bırak-* / *at-* (144-49), *ko-* (181-152); *bil-* / *kavra-* (134-23), *anla-* (226-265), *tanı-* (174-137); *bilme-* / *anlama-* (205-208), *çıkarama-* (187-161); *çek-* / *katlan-* (198-185), (*cefa*) *tat-* (206-210); *de-* / *anlat-* (202-195), *söyle-* (134-22); *dik-* / *kaldır-* (149-64), *işle-* (236-289); *dime-* / *söyleme-* (142-46), *sus-* (143-49); *dög-* / *ez-* (223-258), *patakla-* (186-159); *el* / *avuç* (204-199), *kol* (85-159); *er* / *erkek* (231-278), *kişi* (185-157), *koca* (168-124); *eyü* / *doğru* (159-101), *güzel* (193-174); *gök* / *gökyüzü* (234-286), *yeşil* (208-214); *gör-* / *bak-* (141-45), *bil-* (146-55); *ilet-* / *getir-* (213-225), *götür-* (174-137), *söyle-* (155-81); *incin-* / *gücen-* (167-120), *üzül-* (148-61); *ir-* / *ulaş-* (234-284), *yücel-* (177-145); *iriş-* / *gel-* (148-61), *kavuş-* (207-211), (*gice*) *ol-* (177-144), *ulaş-* (170-129), *var-* (160-103), *yetiş-* (180-151); *iste-* / *araştır-* (147-56), *ara-* (184-156); *işit-* / *dinle-* (182-153), *duy-* (142-47); *karı* / *kocakarı* (209-216), *yaşlı* (237-290); *oğlan* / *çocuk* (147-56), *delikanlı* (149-64), *köle* (163-111); *okı-* / *çağır-* (198-185), *de-* (144-51), *öğren-* (217-249); *söyle-* / *anlat-* (174-138), *de-* (143-48); *söyleme-* / *konusma-* (196-180), *sus-* (152-74); *tut-* / *yakala-* (142-47), *kap-* (135-25), *yap-* (198-186), *yapış-* (149-64); *var-* / *gel-* (161-106), *git-* (163-110); *yaramaz* / *kötü* (223-258), *uygunsuz* (211-220); *yig* / *iyi* (229-278), *üstün* (183-155); *yigrek* / *güzel* (169-125), *üstün* (168-124); *yir* / *toprak* (142-46), *yeryüzü* (234-286).

3. 1. 4. Bazı Türkçe Kelimelerin Kullanımdan Düşmesi

Dil çeşitli sebeplerle sürekli değişme içinde olduğundan zaman içinde bazı kelimeler kullanılmaz olmaktadır. Bu durum çalıştığımız metinlerin karşılaştırılmasından da anlaşılmaktadır. GT 1’de kullanılan bazı Türkçe kelimeler, GT 2’de kullanımdan düşmüştür. Örnek: *gömülgen / çamur, dükeli / hepsi, süñük / kemik, günile- / kıskan-*.

Kaçan arı etekli dirilir; ol bî-çäre ki tâ yakasına degin gömülgene düşmiş ola? (GT 1: 195).

Yakasına kadar çamura batmış bir zavallının eteği nasıl temiz olur? (GT 2: 178).

Eger dükeli yüki ca‘ferî altını olacak olursa dahı azıksuz kişi andan murâd almaz (GT 1: 176).

Parasının hepsi caferî altın da olsa, azıksız bir adam adım atamaz (GT 2: 143).

Ve Ebû Hüreyre kedisine bir loğma-y-ıla oğşamadı ve Aşhâb-ı Kehf itine bir süñük atmadı (GT 1: 179).

Bir lokmacıkla Ebû Hüreyre’nin kedisini sevindirmez, Ashâb-ı Kehf’in köpeğine bir kemik atmazdı (GT 2: 148).

Günilerem ki kimse senüñ yüzüñi göre ve toya (GT 1: 197).

Kimi zaman, “Seni doya doya biri seyreder!” der, kıskanırım (GT 2: 184).

Diğer örnekler için bk. *depele- / kanına gir-* (214-228), *öldür-* (133-21); *epsem ol- / sus-* (183-154); *(aslan) kağan / kükremiş* (184-156); *keleci / söz* (189-166); *tütün / duman* (239-292); *tütün yi- / duman yut-* (239-292); *yigrek / güzel* (169-125), *üstün* (168-124); *yum- / saç-* (203-197); *kızlık / kuraklık* (229-274); *söyken- / yaslan-* (164-112); *virbi- / gönder-* (147-60).

3. 2. HER İKİ METİNDE YABANCI KÖKENLİ OLAN KELİMELER

GT 1’de 1475 (% 42.05) kelime yabancıdır; GT 2’de ise bu sayı 1046 (% 31.28)’dir. Her iki dönem arasında yabancı kelimelerde % 10.77’lik bir azalma olmuştur. Bir başka deyişle Türkiye Türkçesi dönemindeki metinde, Eski Anadolu Türkçesine göre daha az yabancı kelime kullanılmıştır.

GT 1’de kullanılan yabancı kelimelere karşılık GT 2’de de kullanılan yabancı kelimelerin bulunduğu cümleler incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

3. 2. 1. Her İki Metinde Aynı Yabancı Kelimelerin Kullanılması

GT 1’de kullanılan yabancı kökenli kelimelere karşılık GT 2’de de aynı kelimenin kullanılmasına sıkça rastlanmaktadır. Örnek: *bülbül F. / bülbül F; gül F. / gül F; ‘âşık A. / âşık A.*

Bilürsin ki ol seher bülbülü baña ne dir; sen nice âdemsin ki ‘ışkıdan bî-ğabersin (GT 1: 160).

O seher bülbülü bana ne söyledi, bilir misin? “Mademki sevgiden haberin yok, nasıl insansın sen?” dedi (GT 2: 103).

“Elḥamdülillāh ki gülün dikenden çıkdı ve diken ayağından (GT 1: 160).”

Eşsiz ve Yüce Tanrıya şükürler olsun ki, dedi, yüce talih sana yaver ve ikbal rehber olmuş da dikeninden gül bitmiş, ayağından diken çıkmış, bu payeye erişmişsin (GT 2: 104).

“Āzâdeler elinde māl karar itmez. Ne ‘âşıklar gönlinde şabr karar ider ve ne garbılda şu (GT 1: 140).”

Âşıkın gönlünde sabır ve kalburda su durmadığı gibi âzâdelerin avucunda da para karar etmez (GT 2: 40).

Diğer örnekler için bk. *‘âbid A. / âbit A. (158-98); ‘âdet A. / âdet A. (171-131); ‘acâyib A. / acayip A. (182-153); ‘âciz A. / âciz A. (156-86); ‘âfiyet A. / afiyet A. (232-279); âh F. / âh F. (230-275); ‘ahd A. / ahd A. (167-118); ahlâk A. / ahlâk A. (197-181);*

aḥmak A. / *ahmak* A. (223-259); *‘aql* A. / *akıl* A. (163-112); *‘ākıbet* A. / *ākıbet* A. (235-286); *‘aks* A. / *aks* A. (221-255); *‘ālem* A. / *âlem* A. (149-65); *‘allāme* A. / *allāme* A. (170-128); *‘amel* A. / *amel* A. (230-277); *aşḥāb* A. / *ashab* A. (171-130); *aşıl* A. / *asıl* A. (214-227); *‘aşr* A. / *asır* A. (170-128); *‘ayb* A. / *ayıp* A. (154-79); *āyet* A. / *ayet* A. (175-141); *‘azāb* A. / *azap* A. (159-99); *āzāde* F. / *âzāde* F. (140-40); *‘azīz* A. / *aziz* A. (170-128); *baḥt* F. / *baht* F. (182-153); *bed-baḥt* Fbi. / *bedbaht* Fbi. (217-248); *belā* A. / *belâ* A. (184-156); *belāgat* A. / *belâgat* A. (182-154); *belki* F. / *belki* F. (148-61); *berāber* Fbi. / *beraber* Fbi. (149-64); *beyt* A. / *beyit* A. (144-49); *bezzāz* A. / *bezzaz* A. (170-128); *bī-çāre* Fbi. / *biçare* Fbi. (209-215); *billur* A. / *billûr* A. (211-221); *cāhil* A. / *cahil* A. (183-154); *cāmi‘* A. / *camî* A. (201-193); *cān* F. / *can* F. (134-22); *cāriye* A. / *cariye* A. (163-111); *cāsūs* A. / *casus* A. (172-132); *cefā* A. / *cefa* A. (173-135); *cehennem* A. / *cehennem* A. (157-92); *ceng* F. / *ceng* F. (137-34); *cennet* A. / *cennet* A. (157-92); *cevher* A. / *cevher* A. (210-218); *cezā* A. / *ceza* A. (151-71); *cihān* F. / *cihan* F. (134-22); *çāre* F. / *çare* F. (181-153); *çeşme* F. / *çeşme* F. (210-219); *çoban* F. / *çoban* F. (150-65); *dāne* F. / *dane* F. (145-52); *dergāh* F. / *dergâh* F. (153-62); *derviş* F. / *derviş* F. (135-26); *devlet* A. / *devlet* A. (136-31); *din* A. / *din* A. (218-250); *dīnār* A. / *dinar* A. (139-40); *dirāyet* A. / *dirayet* A. (143-47); *dirhem* A. / *dirhem* A. (172-132); *dīvān* A. / *divan* A. (153-61); *dīvāne* F. / *divane* F. (210-218); *diyār* A. / *diyar* A. (211-221); *dost* F. / *dost* F. (136-31); *du‘ā* A. / *dua* A. (138-38); *dünyā* A. / *dünya* A. (134-22); *ebedī* A. / *ebedî* A. (152-74); *ecel* A. / *ecel* A. (180-151); *efendī* Y. / *efendi* Y. (216-232); *efsāne* F. / *efsane* F. (204-199); *ehliyyet* A. / *ehliyet* A. (149-65); *esīr* A. / *esir* A. (162-108); *faḳīh* A. / *fakih* A. (163-112); *farḳ* A. / *fark* A. (167-118); *fāzıl* A. / *fâzıl* A. (210-219); *ferāgat* A. / *feragat* A. (165-115); *feşāḥat* A. / *fesahat* A. (182-154); *feth* A. / *fetih* A. (152-78); *feylesof* A. / *feylesof* A. (164-112); *fikr* A. / *fikir* A. (206-210); *firāset* A. / *feraset* A. (168-124); *fitne* A. / *fitne* A. (135-26); *furşat* A. / *firsat* A. (140-41); *gāfil* A. / *gafil* A. (234-284); *gaflet* A. / *gaflet* A. (169-125); *gam* A. / *gam* A. (184-156); *ganīmet* A. / *ganimet* A. (146-55); *garaz* A. / *garez* A. (143-48); *gayb* A. / *gayb* A. (154-79); *gurbet* A. / *gurbet* A. (187-161); *günāh* F. / *günah* F. (136-32); *haber* A. / *haber* A. (187-161); *hācet* A. / *hacet* A. (159-93); *hacı* A. / *hacı* A. (144-49); *hadīs* A. / *hadîs* A. (190-168); *haḳ* A. / *hak* A. (143-49); *haḳaret* A. / *hakaret* A. (168-124); *hakīm* A. / *hâkim* A. (145-51); *hāl* A. / *hâl* A. (147-57); *halīfe* A. / *halife* A. (238-291); *halk* A. / *halk* A. (136-33); *hamle* A. / *hamle*

A. (135-25); *hānedān F. / hanedan F.* (148-60); *ḥarām A. / haram A.* (165-115); *ḥarāmī A. / harami A.* (202-195); *ḥarām-zāde AFbi. / haramzade AFbi.* (192-172); *ḥāreket A. / hareket A.* (145-52); *ḥarem A. / harem A.* (204-199); *ḥaşır A. / hasır A.* (169-125); *ḥasret A. / hasret A.* (238-291); *ḥasta F. / hasta F.* (152-74); *ḥatā A. / hata A.* (221-255); *ḥatm A. / hatim A.* (209-215); *havā A. / hava A.* (160-103); *ḥayāl A. / hayal A.* (205-209); *ḥayvān A. / hayvan A.* (149-65); *ḥayr A. / hayır A.* (138-38); *ḥāzık A. / hâzık A.* (171-130); *ḥazīne A. / hazine A.* (136-32); *henüz F. / henüz F.* (167-120); *hevā F. / heva F.* (159-99); *heves F. / heves F.* (169-125); *heybet A. / heybet A.* (221-255); *ḥırka A. / hırka A.* (158-93); *ḥışım A. / hisım A.* (180-149); *ḥıyānet A. / hıyanet A.* (143-49); *ḥikmet A. / hikmet A.* (137-35); *ḥil'at A. / hil'at A.* (140-40); *ḥile A. / hile A.* (220-253); *himmət A. / himmet A.* (138-37); *ḥoş F. / hoş F.* (147-59); *ḥūrī A. / huri A.* (137-35); *ḥurma F. / hurma F.* (238-291); *ḥüy F. / huy F.* (235-287); *hüner F. / hüner F.* (135-31); *'ibādet A. / ibadet A.* (139-39); *'iddet A. / iddet A.* (206-211); *idrāk A. / idrak A.* (214-226); *iḥsān A. / ihsan A.* (173-135); *iḥtiyār A. / ihtiyar A.* (226-269); *iḡbāl A. / ikbal A.* (139-40); *iḡlīm A. / iklim A.* (135-26); *ikrām A. / ikram A.* (144-50); *iḡrār A. / ikrar A.* (165-114); *'ilm A. / ilim A.* (170-129); *iltifāt A. / iltifat A.* (148-62); *imkān A. / imkân A.* (206-211); *inkār A. / inkâr A.* (165-114); *inşāf A. / insaf A.* (170-128); *intiqām A. / intikam A.* (185-157); *iṭā'at A. / itaat A.* (219-252); *i'tibār A. / itibar A.* (210-219); *ḡabīle A. / kabile A.* (180-149); *ḡadar A. / kadar A.* (165-114); *kāfir A. / kâfir A.* (165-116); *ḡādī A. / kadı A.* (147-57); *ḡadr A. / kadir A.* (183-154); *ḡahr A. / kahır A.* (183-154); *ḡanā'at A. / kanaat A.* (169-125); *ḡarār A. / karar A.* (145-51); *kefen A. / kefen A.* (169-124); *kerem A. / kerem A.* (145-52); *kerrübī A. / kerrubî A.* (194-176); *ḡible A. / kıble A.* (158-94); *ḡıyāmet A. / kıyamet A.* (174-136); *ḡıymet A. / kıymet A.* (183-154); *kilim F. / kilim F.* (135-26); *kilid F. / kilit F.* (183-154); *kīn F. / kin F.* (184-156); *kīse F. / kese F.* (176-142); *kör F. / kör F.* (228-271); *köşe F. / köşe F.* (149-65); *köy F. / köy F.* (146-53); *ḡudret A. / kudret A.* (177-144); *ḡurbān A. / kurban A.* (209-215); *ḡuvvet A. / kuvvet A.* (149-64); *küfr A. / küfür A.* (190-168); *kükürd F. / kükürd F.* (178-147); *külāh F. / külâh F.* (174-135); *la'ī A. / lâ'ī A.* (225-262); *la'net A. / lânet A.* (146-53); *laṭīfe A. / lâtife A.* (206-210); *lāyık A. / lâyık A.* (190-170); *loḡma A. / lokma A.* (164-113); *luṭf A. / lûtf A.* (145-51); *maḡalle A. / mahalle A.* (191-171); *maḡlūḡ A. / mahlûk A.* (216-232); *maḡrūm A. / mahrum A.* (154-81); *maḡām A. / makam A.* (154-81); *maḡbul A.*

/ *makbul* A. (229-272); *māl* A. / *mal* A. (135-31); *mālīhūlyā* F. / *malihulya* F. (178-147);
ma‘rifet A. / *marifet* A. (158-99); *maşrıķ* A. / *maşrık* A. (152-78); *meclis* A. / *meclis* A.
 (136-32); *medrese* A. / *medrese* A. (167-118); *memleket* A. / *memleket* A. (140-41); *menzil*
 A. / *menzil* A. (208-213); *merhamet* A. / *merhamet* A. (138-37); *merhem* A. / *merhem* A.
 (221-254); *mertebe* A. / *mertebe* A. (160-105); *meş‘ale* A. / *meşale* A. (218-250); *meşhūr*
 A. / *meşhur* A. (169-127); *meşgūl* A. / *meşgul* A. (153-61); *meydān* A. / *meydan* A. (134-
 24); *miḥnet* A. / *mihnet* A. (171-129); *minnet* F. / *minnet* F. (171-129); *mīrās* A. / *miras* A.
 (145-52); *misk* A. / *misk* A. (181-152); *muḥabbet* A. / *muhabbet* A. (202-195); *muḥakkık*
 A. / *muhakkık* A. (215-229); *muşibet* A. / *musibet* A. (157-90); *mübārek* A. / *mübarek* A.
 (193-174); *müddet* A. / *müddet* A. (160-104); *mü‘ezzin* A. / *müezzin* A. (193-175); *mühim*
 A. / *mühim* A. (164-113); *münācāt* A. / *münacat* A. (175-140); *müneccim* A. / *müneccim*
 A. (192-173); *mürüvvet* A. / *mürüvvet* A. (212-223); *müsrif* A. / *müsrif* A. (140-41);
müştaş A. / *müştak* A. (208-213); *nabz* A. / *nabız* A. (232-279); *nādīr* A. / *nadīr* A. (188-
 163); *naḫāka* A. / *naḫaka* A. (202-195); *naḫḫāş* A. / *naḫkaş* A. (236-289); *na‘līn* A. / *nalın* A.
 (190-168); *naşīḫat* A. / *nasihat* A. (212-223); *nāz* F. / *naz* F. (145-51); *nebī* A. / *nebi* A.
 (234-284); *nedīm* A. / *nedim* A. (165-114); *nefes* A. / *nefes* A. (204-208); *nefis* A. / *nefis*
 A. (228-270); *ni‘met* A. / *nimet* A. (136-32); *nişān* F. / *nişan* F. (149-65); *nūr* A. / *nur* A.
 (159-99); *nūşdārū* F. / *nūşdārū* F. (174-135); *nükte* A. / *nükte* A. (196-180); *‘ömr* A. / *ömür*
 A. (152-78); *pabuç* F. / *pabuç* F. (176-143); *pādīşāh* F. / *padişah* F. (134-22); *pencere* F. /
pencere F. (139-40); *pençe* F. / *pençe* F. (184-156); *perde* F. / *perde* F. (169-125); *perī* F. /
peri F. (202-195); *perişān* F. / *perişan* F. (151-73); *peygamber* F. / *peygamber* F. (138-37);
pīr F. / *pir* F. (167-119); *rāḫat* A. / *rahat* A. (148-61); *raḫīm* A. / *rahim* A. (215-229); *rastık*
 F. / *rastık* F. (182-153); *rek‘at* A. / *rekât* A. (156-85); *revā* F. / *revā* F. (137-34); *revnaķ* A. /
revnak A. (198-186); *rızā* A. / *rıza* A. (167-120); *rızķ* A. / *rızk* A. (180-150); *riyā* A. / *riya*
 A. (169-125); *sa‘ādet* A. / *saadet* A. (166-118); *şabāḫ* A. / *sabah* A. (154-62); *şabr* A. / *sabır*
 A. (140-40); *şadef* A. / *sedef* A. (176-142); *şaf* A. / *saf* A. (144-51); *şahrā* A. / *sahra* A.
 (149-65); *şālīḫ* A. / *salih* A. (157-92); *sālik* A. / *salik* A. (182-153); *şan‘at* A. / *sanat* A.
 (149-63); *sarāy* F. / *saray* F. (135-30); *sarḫoş* F. / *sarhoş* F. (167-119); *sāye* A. / *saye* A.
 (136-31); *sefer* A. / *sefer* A. (160-104); *seḫer* A. / *seher* A. (160-103); *selāmet* A. / *selâmet*
 A. (236-288); *sermāye* F. / *sermaye* F. (189-167); *sevdā* A. / *sevda* A. (196-180); *silāḫşör* F.

/ *silâhşör F.* (187-162); *sirke F.* / *sirke F.* (231-279); *sofra A.* / *sofra A.* (143-47); *şoḥbet A.* / *sohbet A.* (183-154); *sūfī A.* / *sofī A.* (190-168); *şulḥ A.* / *sulh A.* (201-193); *şūret A.* / *suret A.* (203-198); *sultān A.* / *sultan A.* (135-31); *şā'ir A.* / *şair A.* (192-172); *şalgām F.* / *şalgām F.* (176-143); *şehr A.* / *şehir A.* (160-104); *şehvet A.* / *şehvet A.* (238-290); *şeker F.* / *şeker F.* (228-270); *şarṭ A.* / *şart A.* (184-156); *şehvet A.* / *şehvet A.* (169-125); *şeyḥ A.* / *şeyh A.* (159-99); *şi'r A.* / *şiir A.* (160-103); *ṭabla A.* / *tabla A.* (145-52); *taḥt F.* / *taht F.* (134-22); *taḥta F.* / *tahta F.* (212-222); *taḫāzā A.* / *takaza A.* (173-135); *taḫdīr A.* / *takdir A.* (148-61); *taḫvā A.* / *takva A.* (195-178); *ṭama'kār F.* / *tamakâr F.* (231-278); *ṭaraf A.* / *taraf A.* (163-110); *tārīḥ A.* / *tarih A.* (146-55); *ṭarīkat A.* / *tarikat A.* (182-153); *taşdīḫ A.* / *tasdik A.* (190-170); *tāvus A.* / *tavus A.* (156-86); *tāze F.* / *taze F.* (199-186); *tedbīr A.* / *tedbir A.* (189-164); *teslīm A.* / *teslim A.* (169-125); *tevekkül A.* / *tevekkül A.* (169-125); *tevḥīd A.* / *tevhid A.* (169-125); *timsaḥ A.* / *timsah A.* (188-163); *tiryāk F.* / *tiryak F.* (142-47); *tūṭī F.* / *tuti F.* (199-188); *türbe A.* / *türbe A.* (138-37); *vā'iz A.* / *vâiz A.* (166-117); *vaḳıf A.* / *vakıf A.* (164-113); *vaḳt A.* / *vakit A.* (133-21); *vefā A.* / *vefā A.* (149-65); *vehm A.* / *vehim A.* (205-209); *vekīl A.* / *vekil A.* (230-275); *velī F.* / *veli F.* (234-284); *vezīr A.* / *vezir A.* (133-21); *vişāl A.* / *visal A.* (203-196); *yahūdī A.* / *yahudi A.* (162-108); *yār F.* / *yâr F.* (157-90); *yāsemin F.* / *yasemin F.* (193-174); *zaḥmet A.* / *zahmet A.* (194-175); *zālīm A.* / *zalim A.* (148-62); *zamān A.* / *zaman A.* (140-40); *zan A.* / *zan A.* (155-84); *zarāfet F.* / *zarafet F.* (239-292); *zarīf A.* / *zarif A.* (173-133); *zekāt A.* / *zekât A.* (169-127); *zevk A.* / *zevk A.* (160-103); *zındıḫ A.* / *zındık A.* (228-271); *zīnet A.* / *zinet A.* (237-289); *zindān F.* / *zindan F.* (137-33); *zīrā F.* / *zira F.* (135-24); *ziyān A.* / *ziyan A.* (199-186); *ziyāret A.* / *ziyaret A.* (165-116); *zulm A.* / *zulüm A.* (136-32); *zülḫ F.* / *zülḫ F.* (163-111).

3. 2. 2. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Başka Bir Yabancı Kelime Kullanılması

GT 1'de kullanılan bazı yabancı kelimelerin GT 2'de farklı yabancı bir kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *bāzīrgān F.* / *tüccar A.*; *yār F.* / *dost F.*; *vaḳt A.* / *zaman A.*; *dārū F.* / *ilâç A.*

Bāzīrgānlar niçe ki zārī kıldılar ve Tañrı'ya ve peygambere and virdiler (GT 1: 158).

Tüccarlar ağladılar, inlediler, Tanrı ve Peygamber hakkı için yalvardılar (GT 2: 94).

Hem ol müddetde ittifākā bir kaç yār-ıla Hicāz seferi vāki' oldu, bir kaç yār-ıla Hicāz'a gıtdüm (GT 1: 143).

Nasılsa o sıralarda, bir küme dostla beraber, Mekke seyahatine çıkmıştım (GT 2: 48).

Derviş eyitdi: "Ol vaqt seni añaram ki Bārī Ta 'ālā'yı unudam (GT 1: 157)."

Abit: "Evet, dedi, Tanrıyı unuttuğum zamanlar (GT 2: 92)."

Zāhid bir dārū yidi, tā ki pādīşāh nazarına za'if-mizāc görine; pādīşāhuñ buña i'tikādi ziyāde ola (GT 1: 158).

Âbit, "Bir ilâç içeyim de zayıflıyayım. Belki padişahın benim hakkımdaki inancı artar." diye düşündü (GT 2: 94).

Diğer örnekler için bk. 'abeş A. / beyhude F. (217-249); āheste F. / hafif A. (193-174); āhır A. / nihayet A. (216-232); ammā A. / fakat A. (140-41); aşıl A. / temel Y. (233-282); 'aṭā A. / lûṭuf A. (174-138); 'avām A. / halk A. (136-32); 'ayālmend AFbi. / aile A. (141-41); 'ayb A. / kusur A. (189-166); a'zā A. / uzuv A. (138-38); 'azîmet A. / efsun F. (206-209); bāḡ F. / bahçe F. (163-111); bahā F. / para F. (146-53); baḡşāyîş F. / af A. (221-254); baḡt F. / saadet A. (214-227); bāḡın A. / hilkat A. (154-79); bedter F. / fena A. (151-72); belā A. / dert F. (227-267); bünyād F. / temel Y. (146-53); cihān F. / dünya A. (135-25); cühūd F. / yahudî A. (178-146); cüvānmerd F. / cömert F. (167-119); cābuk F. / çevik F. (182-153); çāre F. / sebep A. (136-33); çengāl F. / pençe F. (138-36); dād F. / adalet A. (147-57); dīdār F. / sima F. (164-112); dīnār A. / para F. (186-160); diyār A. / memleket A. (158-94); ebleh A. / ahmak A. (140-41); edeb A. / terbiye A. (149/50-65); emîr A. / padişah F. (168-124); fen A. / ilim A. (189-167); ferîşte F. / melek A. (150-67); fermān F. / emir A. (189-166); figān F. / feryat F. (181-152); gāh F. / bazan A. (178-146); ḡanî A. / zengin F. (184-156); ḡāyet A. / fazla A. (211-219); genc F. / hazine A. (144-49); gevden F. / ahmak A. (210-218); giriftār F. / esir A. (211-221); gūr F. / mezar A. (179-147); gümān F. / zan A.

(232-279); *habîş* A. / *murdar* F. (177-145); *hâcet* A. / *ihtiyaç* A. (145-52); *hadîş* A. / *hikâye* A. (205-207); *halâyık* A. / *halk* A. (211-220); *halk* A. / *insan* A. (224-261); *hânkâh* F. / *tekke* A. (167-118); *harâbât* F. / *meyhane* F. (232-280); *harâm* A. / *günah* F. (218-250); *harîş* A. / *hırs* A. (224-260); *haslet* A. / *huy* F. (187-161); *haşar* A. / *tehlike* A. (188-162); *hayme* A. / *çadır* F. (177-144); *hiddet* A. / *hışm* A. (140-41); *hilâf* A. / *aksi* A. (157-92); *hişâr* A. / *kale* A. (185-159); *hoca* F. / *efendi* Y. (195-177); *hön* F. / *sofra* F. (205-209); *huccet* A. / *delil* A. (190-168); *hulûk* A. / *huy* F. (193-174); *hüy* F. / *tabiat* A. (203-198); *hüküm* A. / *sebeup* A. (201-195); *icâzet* A. / *izin* A. (181-152); *ihtimâl* A. / *belki* F. (226-269); *‘ilm* A. / *fen* A. (149-64); *‘itâb* A. / *sitem* F. (197-184); *i’tikâd* A. / *zan* A. (144-50); *‘izzet* A. / *şeref* A. (174-136); *kâbil* A. / *istidat* A. (210-218); *qabr* A. / *mezar* A. (169-126); *kâfile* A. / *kervan* F. (202-195); *kârgâh* F. / *tezgah* F. (216-231); *qarın* A. / *mide* A. (227-267); *qavl* A. / *ahit* A. (229-261); *qazâ* A. / *kader* A. (184-156); *kenâr* F. / *sahil* A. (144-49); *kerâhiyyet* A. / *çirkin* F. (167-119); *kirî* A. / *ücret* A. (185-158); *kibr* A. / *gurur* A. (222-256); *körbaht* Fbi. / *bedbaht* Fbi. (220-253); *qumâş* A. / *mal* A. (166-118); *quvvat* A. / *kudret* A. (182-154); *lâzım* A. / *şart* A. (232-279); *leşker* F. / *asker* A. (135-24); *liqâ* A. / *surat* A. (174-139); *ma‘âşî* A. / *günah* F. (212-223); *maaş* A. / *‘ulûfe* A. (153-61); *mağrûr* A. / *gurur* A. (185-159); *mâldâr* AFbi. / *zengin* F. (170-128); *ma‘reke* A. / *cenk* F. (223-258); *ma‘şiyet* A. / *günah* F. (157-90); *maṭbū‘* A. / *hoş* F. (177-145); *melik* A. / *padîşah* F. (183-155); *melik-zâde* AFbi. / *şehzade* AFbi. (145-52); *melûl* A. / *elem* A. (174-138); *menfa‘at* A. / *fâyda* A. (142-47); *mertebe* A. / *mevki* A. (143-48); *meşel* A. / *temsîl* A. (228-271); *mezellet* A. / *zillet* A. (151-73); *miqdâr* A. / *derece* A. (233-281); *minnet* F. / *şükür* A. (199-186); *miskîn* A. / *fâkir* A. (157-90); *mu‘allim* A. / *üstât* F. (211-220); *murdâr* F. / *leş* F. (224-260); *muşḥaf* A. / *Kur‘an* A. (183-154); *muşîbet* A. / *felaket* A. (137-35); *mücâhede* A. / *ıstırap* A. (198-185); *(leşker) müsülmân* F. / *islâm* A. (165-116); *naqd* A. / *para* F. (167-118); *nâyib* A. / *şahne* A. (237-290); *noqşân* A. / *kusur* A. (203-198); *‘ömr* A. / *hayat* A. (205-209); *pes* F. / *nihayet* A. (178-147); *râḥat* A. / *safâ* A. (150-67); *râz* F. / *sır* A. (195-177); *rencür* F. / *hasta* F. (209-215); *ruḡ‘a* F. / *kâğıt* F. (171-130); *rûzigâr* F. / *felek* A. (146-55); *sarây* F. / *köşk* F. (163-111); *sayqal* A. / *cilâ* A. (210-218); *sefer* A. / *seyahat* A. (143-48); *şifât* A. / *vasıf* A. (169-125); *siḥḥat* A. / *şifa* A. (147-57); *sipâhî* F. / *asker* A. (145-52); *şûret* A. / *şekil* A. (215-229); *şakî* A. / *haydut* M. (234-285); *şarṭ* A. / *icap* A.

(150-65); *şevket A. / şeref A.* (177-145); *şeyh A. / pîr F.* (165-116); *şeytân A. / iblis A.* (212-222); *tab‘ A. / mizaç A.* (214-226); *tabî‘at A. / mizaç A.* (198-186); *tabîb A. / hekim A.* (152-74); *tâc A. / külâh F.* (177-145); *tâkat A. / kuvvet A.* (176-143); *tamu S. / cehennem A.* (137-35); *taşnîf A. / kitap A.* (214-226); *ten F. / can A.* (166-117); *töhmüt A. / itham A.* (197-185); *uçmağ S. / cennet A.* (137-35); *‘uqûbet A. / azap A.* (222-256); *üstâd F. / hoca F.* (212-221); *velî F. / lâkin A.* (138-35); *zarûrî A. / mutlaka A.* (216-231); *zebûn F. / mağlûp A.* (133-21); *zehr A. / ceza A.* (196-181); *ziyâde A. / fazla A.* (144-49); *ziyân A. / zarar A.* (138-36); *zulm A. / cefa A.* (218-251).

3. 2. 3. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Yabancı Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bir yabancı kelimenin GT 2’de birden fazla yabancı kelime ile karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *iklîm A. / diyar A., memleket A.; pîr F. / ihtiyar A., mürşit A., şeyh A.; cevır A. / cefa A., eza A., zulüm A.*

Ve vakt olur ki hâtırâ bu gelür ki başum alup bir iklîme naql idem; tâ her şüretde kim dirilem, eyü yavuz kimsene sırruma muṭṭali‘ olmaya (GT 1: 141).

Başka diyara gideyim de orada nasıl yaşarsam yaşayım, iyiliğimden, kötülüğümden kimsenin haberi olmasın, diye kaç kere gönlüme geldi (GT 2: 45).

Padişahın adamlarından biri hâdiseden haberdar oldu ve: “Hapsini emrettiğin filân, yakın memleketlerin hükümdarlarıyla mektuplaşıyor.” diyerek durumu padişaha bildirdi (GT 2: 60).

Eski Anadolu Türkçesindeki *iklîm* kelimesi, “yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu” (TS: 950) anlamında Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. Ancak “diyar, memleket” anlamı eskimiştir. Bunun için GT 2’de bağlama uygun olarak farklı kelimeler kullanılmıştır.

Kâruvân halkına pîrûn sözi hoş geldi (GT 1: 187).

Gençler ihtiyarın tedbirini yerinde buldular (GT 2: 161).

Fakîh de olsa, mürşit veya mürit de olsa, güzel konuşan bir vâiz de olsa, kişi bu alçak dünyaya tenezzül etti mi, bala kapılmış sineğe döner(GT 2: 112).

Şeyh: Oğlum, diye cevap verdi, derviş hırkası rıza kisvesidir(GT 2: 119).

Tahtanuñ başında altun-ıla yazmışlar ki; üstād cevri yigdür atanuñ şefkatinden (GT 1: 212).

Tahtanın başında, altınla yazılı şu sözler vardî Hocanın cefası, baba sevgisinden daha iyidi(GT 2: 222).

Ondan eza cefa görüyor, ıstırap ve meşakkat çekiyordu(GT 2: 211).

Padişahın zulmü yüzünden canına doyup perişan olmuş bulunan bir kısım halk, çocukların etrafında toplanıp onları desteklediler(GT 2: 34).

Diğer örnekler için bk. ‘*aceb A. / hayret A. (227-269), tuhaf A. (196-181); âdem A. / adam A. (187-162), insan A. (139-39); ‘âlem A. / cihan A. (139-40), dünya A. (156-86); bağıl A. / cimri F. (209-215), hasis A. (174-135); bend F. / tane F. (149-64), zincir F. (144-50); büstân F. / bağ F. (216-231), bahçe F. (162-108); çırāk F. / kandil A. (140-41), mum F. (239-292); dānişmend F. / fakîh A. (168-123), üstat F. (211-220); derviş F. / âbit A. (216-232), fakir A. (148-62), rint F. (169-125); devlet A. / saadet A. (181-153), talih A. (206-210); guşsa A. / dert F. (189-167), gam A. (174-138); haṭā A. / günah F. (148-61), kusur A. (138-35); hırka A. / aba A. (169-125), esvap A. (169-125); ittifāk A. / beraber F. (143-48), tesadüf A. (188-163); kadr A. / kıymet A. (137-35), şeref A. (177-144); kıyāmet A. / ahret A. (168-124), mahşer A. (234-284); māl A. / para F. (170-128), servet A. (145-52); manşib A. / mevki A. (182-153), derece A. (211-221); milk A. / mal A. (144-49), memleket A. (218-250); murād A. / keyif A. (205-208), maksat A. (231-277); nîk-baht F. / bahtiyar F. (217-248), devlet A. (141-45); ni‘met A. / ihsan A. (145-52), servet A. (158-95); nişân F. / alâmet A. (215-229), hedef A. (189-164); pâdişāh F. / emîr A. (175-140), hükümdar A. (134-22), sultan A. (136-31); ra’iyyet A. / halk A. (136-32), tabaa A. (137-34); rızık A. / nasip A. (184-156), kısmet A. (184-156); sîret A. / ahlāk A. (226-265), huy F. (231-277); türbe A. / mezar A. (203-197), kabir A. (207-212); vākı‘a A. / hâdise A. (145-52), serüven (234-285); yāran F. / ahbap A. (143-49), dost F. (144-50); zāhid A. / âbit A. (154-79), softa*

A. (200-189), *sofû* A. (167-119); *zahmet* A. / *ıstırap* A. (176-143), *meşakkat* A. (151-73), *mihnet* A. (148-61); *zamân* A. / *müddet* A. (197-184), *vakit* A. (153-72).

3. 2. 4. Bazı Yabancı Kelimelerin Kullanımdan Düşmesi

GT 1’de kullanılan bazı yabancı kelimelerin artık GT 2’de kullanılmadığı da görülmektedir. Örnek: *baḥıl* A. / *cimri* F.; *āsān* F. / *kolay*; *ruḫ’a* F. / *kâğıt* F.; *rāz* F. / *sır* A.

Bir baḥıl kişinin oğlu rencür oldu ve dostları şora geldiler ve eyitdiler: “Gerekdür ki kurbān idesin ve ḥatmler okıdasın (GT 1: 209).

Cimri bir zengin hasta bir oğlu vardı. Dostları dediler ki: “Bunun için ya hatim indirmelisin, ya kurban kesmelisin (GT 2: 215).

Bu halk töhmetini çekmegi āsān gördüm anuñ dīdārınsuz olmağa şabr itmekden (GT 1: 198).

Bana onun cefasına katlanmak, yüzünü görmemekten daha kolay geldi (GT 2: 185).

Şabr köşesinde ḥırkasın yamayup epsem oturmak, yigrekdür ḥocalara ḳaftān-içün ruḫ’a yazmakdan (GT 1: 171).

Hırkasını yamayıp sabır köşesinde oturmak, elbise için büyüklere kâğıt yazmaktan hayırlıdır (GT 2: 130).

Bir derviş bir ḥüb-şūrete ‘āşık olmuş-ıdı; ve rāzın niçe ki şakladı, şaklayımadı ve ‘āleme fāş oldu (GT 1: 195).

Bir âbidi gördüm: Birinin sevdasına tutulmuş, bu sırrı, gizli iken, dile düşmüştü (GT 2: 177).

Diğer örnekler için bk. *bāḡubān* Fbi. / *baḡcı* (169-127), *köylü* (177-145); *çetük* F. / *kedi* (133-21); *baḡşāyış* F. / *af* A. (221-254); *bünyād* F. / *temel* Y. (146-53); *cühūd* F. / *yahudi* A. (178-146); *dād* F. / *adalet* A. (147-57); *genc* F. / *hazine* A. (144-49); *gevden* F. / *ahmak* A. (210-218); *gūr* F. / *mezar* A. (179-147); *gümān* F. / *zan* A. (232-279); *ḥānḳāh* F. /

tekke A. (167-118); *haṭar* A. / *tehlike* A. (188-162); *ḥayme* A. / *çadır* F. (177-144); *ḥōn* F. / *sofra* F. (205-209); *ḥuccet* A. / *delil* A. (190-168); *ḥulḳ* A. / *huy* F. (193-174); *‘itāb* A. / *sitem* F. (197-184); *kārgāh* F. / *tezgah* F. (216-231); *ma‘āṣī* A. / *günah* F. (212-223); *māldār* A. / *zengin* F. (170-128); *ma‘reke* A. / *cenk* F. (223-258); *ma‘ṣiyet* A. / *günah* F. (157-90); *nāyib* A. / *şahne* A. (237-290); *rencūr* F. / *hasta* F. (209-215); *ṭab‘* A. / *mizaç* A. (214-226); *ḡuşṣā* A. / *dert* F. (189-167), *gam* A. (174-138); *nīk-baḥt* F. / *bahtiyar* F. (217-248), *devlet* A. (141-45); *ra‘iyyet* A. / *halk* A. (136-32), *tabaa* A. (137-34); *sīret* A. / *ahlāk* A. (226-265), *huy* F. (231-277); *dutı* / *rehin* A. (182-153); *is* / *sahip* A. (222-256); *süci* / *şarap* A. (175-140); *ṭamu* S. / *cehennem* A. (137-35); *uçmaḳ* S. / *cennet* A. (137-35); *āreste* F. / *bezen-* (179-148); *dermānde* F. / *yoksul* (176-143); *dūlbend* F. / *sarık* (181-151); *dūr* A. / *inci* (188-163); *enbāz* F. / *ortak* (178-146); *fīrāvān* F. (mal) / *büyük* (145-52); *ḡurīv* F. / *çığlık* (149-64); *ḡubār* A. / *toz* (234-286); *ḡūz* F. / *kambur* (208-214); *ḥābgāh* F. / *yatak* (182-154); *ḥātem* A. / *yüzük* (237-289); *ḥirāmān* F. / *salınarak* (199-189); *ḥilm* A. / *yumuşaklık* (212-222); *ḳadd* A. / *boy* (201-193); *ḳalb* A. (akça) / *geçmez* (155-85); *kān* F. / *ocak* (236-287); *ḳavī* A. / *çetin* (138-37); *kelb* A. / *köpek* (133-21); *kemter* F. / *aşağı* (149-64); *kūhistān* F. / *dağ* (212-223); *mūbeddel* A. / *değiş-* (219-251); *mūşt-zen* F. / *yumrukçu* (181-152); *nāgāh* F. / *ansızın* (176-142); *nā-sezā* F. / *uygunsuz* (134-22); *nişār* A. / *dök-* (234-286); *pulād* F. / *çelik* (178-147); *şayyād* A. / *avcı* (227-267); *sehl* A. / *kolay* (198-185); *serheng* F. / *çavuş* (151-71); *süst* F. / *gevşek* (226-266); *şīr* F. / *aslan* (209-215); *tehī* A. / *boş* (169-125); *tehniyet* A. / *kutlama* (160-105); *telḥ* F. / *acı* (200-189); *zevāda* A. / *yiyecek* (176-142); *zevraḳ* A. / *sandal* A. (153-72); *pāsubān* F. / *bekçi* (145-52), *koruyucu* (150-66); *taḥsīn* A. / *beğenme* (223-259), *övgü* (190-170).

3. 3. TÜRKÇE KELİMEYE KARŞI YABANCI- YABANCI KELİMEYE KARŞI TÜRKÇE KÖKENLİ KELİMELER

GT 1’de Türkçe bir kelimeye karşılık GT 2’de de yabancı bir kelime veya GT 1’de yabancı bir kelimeye karşılık GT 2’de de Türkçe bir kelime kullanılması da söz konusudur. Bu cümleler incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

3. 3. 1. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Yabancı Bir Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de bir yabancı kelimeyle karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *atlu / süvari F.*; *bay / zengin F.*; *güwegü / damat A.*; *dutı / rehin A.*

‘Abid-i cāhil yayağ ve süst ‘ālim atludur ve uyur (GT 1: 231).

İbadet eden cahil, yürüyen yayadır; ihtimalci bilginse uyuyan süvari (GT 2: 277).

Bir zālīm, devrīşlerden zulm-ıla odunun alurdu ve baylara tarḥ virürdi (GT 1: 148).

Bir zalimi anlatırlar: Zorla fakirlerin odununu alır, yüksek fiatla zenginlere verirdi (GT 2: 62).

Ol dānişmende eyitdiler: “Ne-y-çün güwegüñe tīmār itdürmezsin?” (GT 1: 168)

Fakīhe: “Niçin, dediler, damadını tedavi ettirmiyorsun?” (GT 2: 124).

Tā ki ev-ile ve dükkān-ıla dutıya durursın. İy ḥam, hergiz ādemī olmazsın (GT 1: 182).

Sen dükkāna, eve rehin kaldıkça asla insan olmazsın, ey ḥam (GT 2: 153).

Diğer örnekler için bk. *ad / nam F.* (146-53); *al- / nikāhla- A.* (168-123); *añ- / hatırla- A.* (157-92); *ard / peş F.* (230-276); *arı / temiz A.* (195-178); *baylık / zenginlik F.* (135-31); *beg / emîr A.* (160-104); *boyun / kefil A.* (178-147); *bucağ / köşe F.* (208-214); *buyruğ / ferman F.* (222-256); *çanağ / kâse F.* (178-147); *çevre / etraf A.* (156-85); *çok / hesapsız A.* (147-57); *dere / vâdi A.* (207-212); *deri / post F.* (186-160); *dikicilik / terzi F.* (225-264); *dirlik / can A.* (133-21); *dirilik / hayat A.* (229-261); *düş / rüya A.* (157-92); *er / adam A.* (192-173); *eyü / hoş F.* (194-176); *geyecek / elbise A.* (163-112); *gibi / misal A.* (155-81); *gönül / kalp A.* (153-73); *gövde / vücut A.* (205-209); *gözsüz / kör F.* (152-74); *güç / kuvvet A.* (185-157); *gülmek / tebessüm A.* (208-213); *güreşçi / pehlivan F.* (149-63); *ip / halat Y.* (186-159); *is / sahip A.* (222-256); *iş / hareket A.* (144-50); *ivmek / acele A.* (208-213); *karaca / siyahi F.* (160-103); *karı / ihtiyar A.* (200-191); *karın / mide A.* (227-

267); *katılık / mihnet* A. (173-133); *keser / çapa İ.* (194-175); *kızıl / kırmızı* A. (163-111); *kimesne / insan* A. (183-154); *konuk / misafir* A. (155-84); *korğu / endişe* F. (138-36); *kul / bende* F. (194-175); *kuşak / kemer* F. (176-142); *nesne / şey* A. (146-53); *od / ateş* F. (145-52); *oğul / evlât* A. (207-212); *oğlan / evlât* A. (147-57); *ölü / ceset* A. (144-49); *şavaş / kavga* F. (175-141); *sırça / cam* F. (225-262); *söz / lâf* F. (134-22); *süci / şarap* A. (175-140); *Taîrî / Allah* A. (194-175); *tanuk / şahit* A. (204-198); *tavar / hayvan* A. (179-147); *yas / matem* A. (199-187); *yavuzluk / zarar* A. (219-252); *yeñi / taze* F. (208-214); *yıl / rüzgâr* F. (179-149); *yimiş / meyva* F. (163-112); *yine / tekrar* A. (195-178); *yoldaş / dost* F. (187-161); *yürek / kalp* A. (194-175); *yüz / surat* A. (174-138).

3. 3. 2. Türkçe Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Yabancı Kelime Kullanılması

GT 1’de bazı Türkçe kelimelerin GT 2’de birden fazla yabancı kelime ile karşılandığı da tespit edilmiştir. Örnek: *akça / dinar* A., *para* F.; *yigrek / hayırlı* A., *hoş* F.; *baş / kafa* A., *ser* F.

Eyitdi “İy hoca! Evvelki müezzînlerüme günde biş akça virürdüm, saña şimden girü on akça ‘ulûfe olsun bir ayrukmescide var” didi (GT 1: 193).

Her biri beş dinar aylık alır. Ben sana on vereyim de başka yere git (GT 2: 175).

“Bu işin sonu istediğim gibi çıkarsa”, dedi, “zâhitlere şu kadar para vereyim!” (GT 2: 113).

Şabr köşesinde hırkasın yamayup epsem oturmak yigrekdür hocalara kaftân-içün ruķ’a yazmakdan (GT 1: 171).

Hırkasını yamayıp sabır köşesinde oturmak, elbise için büyüklere kâğıt yazmaktan hayırlıdır (GT 2: 130).

“Cihânda bundan hoş bir ânımız yok; çünkü iyiden, kötüden endişemiz, kimseden kaygımız olmuyor.” (GT 2: 40).

İşitdüm ki Mağrib deñizinde gemi-y-ile Mışır’a ‘azm itdi ve başında Fir‘avn hayâller ki nâgâh muhâlif yil geldi (GT 1: 179).

Kafasında, Yüce Tanrının buyurduğu gibi, “Ta batıncaya kadar” sürüp gidecek bir firavunluk kuruntusu vardı (GT 2: 148).

Padişahın sırrını verip kendi ser’iyle oynamak doğru değildir (GT 2: 171).

Diğer örnekler için bk. *altun / dinar* A. (162-108), *para* F. (164-113); *(yol) az- / kaybet-* A. (176-142), *kaybol-* A. (176-143); *kaftân / elbise* A. (171-130), *esvap* A. (237-288); *kat / huzur* A. (147-57), *nazar* A. (197-182); *kişi / adam* A. (148-60), *insan* A. (133-21); *öñ / evvel* A. (145-52), *huzur* A. (177-144); *ton / esvap* A. (239-292), *kisve* A. (167-120); *yig / lâtif* A. (207-212), *makbul* A. (216-232).

3. 3. 3. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Türkçe Bir Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de bir Türkçe kelimeyle karşılandığı durumlar da vardır. Örnek: *hüb* A. / *güzel*; *nev’* A. / *çeşit*; *cezîre* A. / *ada*; *i’timād* A. / *güven*.

Nite-kim dimişlerdür: “Hüblaruñ zülfî, ‘aql ayağının zencîridür ve zîrek kuşuñ duzağıdır (GT 1: 163).

Akıllılar demişler ki: “Güzellerin zülfü aklın ayağına zencirdir, uyanık kuşa tuzaktır!” (GT 2: 112).

Eski Anadolu Türkçesindeki “güzel, iyi” anlamındaki *hüb* kelimesi, bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır.

Üç yüz altmış bend bilürdi ve her gün bir nev’-ıla güreş dutardı (GT 1: 149).

Bir ilimde üç yüz altmış tane makbul oyun biliyor ve her gün bir çeşit oyunla güreşiyordu (GT 2: 63).

Kiş cezîresinde beni hücre sine götürdi (GT 1: 178).

Bir gece Kiş Adasında beni odasına götürdü (GT 2: 146).

Bir hakīm, oğlanlarına dāyim pend iderdi ki; hūner öğrenüñ ki devlet-i dünyāya i'timād itmek olmaz ve manşib ve mertebe dāyim bir qarāra qalmaz (GT 1: 210).

Canım çocuklarım, diyordu, hūner öğrenin. Dünyanın varlığı güvene değmez; mevki, şehrin kapısından dışarı çıkmaz (GT 2: 219).

Diğer örnekler için bk. 'aceb A. / şaş- (195-177); ādāb A. / kurallar (190-170); 'ādet A. / tutum (171-131); ādem A. / köle (146-53); 'ādil A. / doğru (193-174); 'ahd A. / söz (138-36); āheste F. / ağır (208-213); āhīr A. / son (191-170); ahvāl A. / durum (229-274); 'aḳibet A. / son (149-65); a'lā A. / yukarı (143-48); Allah A. / Tanrı (134-24); 'amel A. / iş (158-93); āreste F. / bezen- (179-148); 'āriyet A. / ödünç (239-292); āsān F. / kolay (198-185); āṣār A. / belirti (135-31); āvāz F. / ses (160-103); 'ayb A. / eksik (193-174); cānān F. / sevgili (196-179); cem'iyet A. / topluluk (219-252); ceng F. / savaş (135-24); cevāb A. / karşılık (215-230); cidd A. / didinmek (181-153); cihet A. / yüz (239-292); çadır F. / otağ (236-289); çetük F. / kedi (133-21); daḳīḳ A. / ince (149-65); dānişmend Fbi. / okumuş (210-219); dermānde F. / yoksul (176-143); dīdār F. / yüz (198-185); dīnār A. / akça (216-232); dirīḡ F. / yazık (205-208); dūlbend F. / sarık (181-151); dūr A. / inci (188-163); dūrūst F. / doğru (143-47); efḍal A. / üstün (139-39); ekābir A. / büyükler (144-50); enbāz F. / ortak (178-146); endāze F. / ölçü (173-134); endīşe F. / kaygı (139-40); evvel A. / eski (164-112); faḳr A. / yoksulluk (170-129); fāsiḳ A. / sapkın (217-232); fāzīlet A. / üstünlük (149-64); felek A. / gök (150-67); firāḳ A. / özlem (203-197); firāset A. / anlayış (134-23); firāvān F. (mal) / büyük (145-52); fūrūmāye F. / soysuz (168-121); ḡalaba A. / yığılma (140-41); ḡalaṭ A. / yanlışlık (189-164); ḡam A. / kaygı (139-40); ḡayrı A. / dış (134-22); gedāy F. / dilenci (177-145); ḡurīv F. / çığlık (149-64); girdāb F. / çevrinti (153-72); ḡubār A. / toz (234-286); ḡūz F. / kambur (208-214); ḡābgāh F. / yatak (182-154); ḡaḳīḳat A. / gerçek (169-125); ḡakīm A. / bilge (137-34); ḡāl A. / durum (143-48); ḡalāvet A. / tatlılık (236-288); ḡām F. / som (176-143); ḡāmile A. / gebe (214-227); ḡarāc A. / vergi (142-46); ḡasīs A. / bayağı (228-270); ḡāṣṣa A. / özellik (228-270); ḡasūd A. / kıskanç (227-267); ḡaṭ A. / yazı (181-151); ḡaṭā A. / yanlış (225-263); ḡātem A. / yüzük (237-289); ḡāṭır A. / gönül (170-129); ḡayf A. / yazık (134-22); ḡāyil F. / korkunç (206-209); ḡayli F. / çok (144-50); ḡayr A. / iyilik (152-78); helāk A. / ölüm (203-197); ḡurāmān F. / salınarak (199-189);

hışım A. / öfke (221-255); *hıdmetkâr F. / uşak* (182-153); *hilm A. / yumuşaklık* (212-222);
ho:n F. / sofrâ (205-209); *hoş F. / güzel* (187-162); *hubş A. / kötülük* (156-86); *Hużā F. / Tanrı* (138-38); *hużūr A. / ön* (154-81); *hücre A. / oda* (178-146); *hükemā A. / bilgiler* (173-133); *hüsn A. / güzellik* (199-187); *ihsân A. / iyilik* (164-112); *ilāh A. / Tanrı* (236-288); *‘ilm A. / bilgi* (218-251); *intikām A. / öd* (146-55); *i’tikād A. / inanç* (158-94); *ḳadd A. / boy* (201-193); *ḳalb A. (akça) / geçmez* (155-85); *kān F. / ocak* (236-287); *ḳatıra A. / damla* (215-229); *ḳātil A. / öldürücü* (158-94); *ḳavī A. / çetin* (138-37); *ḳavl A. / söz* (184-156); *kelb A. / köpek* (133-21); *kemter F. / aşağı* (149-64); *kenār F. / kıyı* (142-47); *kerāhiyyet A. / çirkin* (167-119); *kesb A. / emek* (175-140); *ḳıymet A. / değer* (178-147); *ḳūhistān F. / dağ* (212-223); *kuvvet A. / güç* (209-216); *muwāfiḳ A. / uygun* (142-46); *mübeddel A. / değiş-* (219-251); *münāsebet A. / tanışıklık* (180-149); *münāsib A. / uy-* (142-46); *müskir A. / içki* (212-223); *müşevveş A. / karışık* (178-147); *müşt-zen F. / yumrukçu* (181-152); *nāgāh F. / ansızın* (176-142); *nā-sezā F. / uygunsuz* (134-22); *naẓar A. / göz* (135-31); *nefis A. / güzel* (163-112); *nişār A. / dök-* (234-286); *nış F. / iğne* (144-50); *nuṭḳ A. / söz* (214-226); *pençe F. / tırnak* (226-266); *pīr F. / koca* (208-214); *pulād F. / çelik* (178-147); *raḥt F. / yük* (187-161); *rāst F. / doğru* (136-32); *Rūm A. / Anadolu* (178-147); *şalāḥ A. / iyilik* (159-100); *sarāy F. / konak* (148-63); *sa’y A. / çalış-* (145-52); *şayyād A. / avcı* (227-267); *sehl A. / kolay* (198-185); *selāmet A. / esenlik* (147-56); *serheng F. / çavuş* (151-71); *şifāt A. / özellik* (215-229); *soḥbet A. / arkadaşlık* (203-197); *şulḥ A. / uyuşma* (236-288); *şuret A. / görünüş* (226-269); *süfle A. / alçak* (233-283); *süst F. / gevşek* (226-266); *şākird F. / öğrenci* (149-63); *şeker F. / tatlı* (174-136); *şekl A. / biçim* (201-193); *şīr F. / aslan* (209-215); *şīrīn F. / tatlı* (190-170); *Ta’ālā A. / Tanrı* (164-113); *taḥl A. / ekin* (208-214); *tāhir A. / temiz* (134-24); *taḥḳīḳ A. / gerçekte* (215-229); *taḳrīr A. / konuşma* (211-221); *ṭaraf A. / yön* (141-46); *ṭarīḳ A. / yol* (169-125); *taşavvur A. / düşünce* (205-209); *ṭāyife A. / takım* (168-124); *tebessüm A. / gül-* (199-187); *tehī A. / boş* (169-125); *tehnīyet A. / kutlama* (160-105); *telḥ F. / acı* (200-189); *ten F. / kendi* (233-284); *teraḳḳī A. / yüksel-* (143-48); *terbiyet A. / yetiştir-* (149-64); *tevāzu’ A. / alçakgönül* (144-51); *‘ulemā A. / bilginler* (164-112); *‘ulūfe A. / aylık* (194-175); *ülfet A. / alışık* (202-196); *ümīd F. / umut* (234-285); *vācib A. / gerek* (184-156); *vāḳı’a A. / olay* (160-104); *vida’ A. / ayrılık* (202-195); *vilādet A. / doğum* (215-228); *vücūd A. / varlık* (182-154); *yār*

F. / sevgili (197-184); *yāran F. / arkadaş* (140-41); *zaḥm F. / yara* (157-90); *zaḥmet A. / sıkıntı* (137-35); *zamān A. / çağ* (156-85); *zevāda A. / yiyecek* (176-142); *zevāl A. / yokluk* (136-31); *zevraḥ A. / sandal A.* (153-72); *zıkr A. / anma* (233-284); *ziyāde A. / üstün* (149-64); *zinet A. / süs* (204-199).

3. 3. 4. Yabancı Bir Kelimeye Karşılık Birden Fazla Türkçe Kelime Kullanılması

GT 1’de kullanılan bazı yabancı kelimelerin GT 2’de birden fazla Türkçe kelime ile karşılandığı tespit edilmiştir. Örnek: *naşihat A. / öğüt, söz, evvel A. / baş, ilk, önce; teşviş A. / kaygı, üzüntü.*

Pādişāha vezirūn naşihatı hoş gelmedi; yüzün çevürdi, veziri zindāna şaldı (GT 1: 137).

Bu bilge vezirin öğüdü padişahın meşrebine uygun gelmedi (GT 2: 33).

Vâizlerin o güzel sözleri bana hiç tesir etmiyor. (GT 2: 117).

Sözüñ evveli ve āhiri vardır (GT 1: 191).

Ey akıllı kişi, sözün başı, sonu vardır (GT 2: 170).

Esvabına alem, parmağına yüzük takan ilk insan Cemşid’di (GT 2: 288).

İki ordu karşılaştığı zaman meydanda en önce atını oynatan, o şehzade oldu (GT 2: 24).

Zirā evvel etmek teşvişin çekerdüm, şimdi tamām iklimüñ teşvişi başumdadur (GT 1: 160).

Senin gördüğün zamanlar bir ekmeğin gamını çekerdim. Bugünse cihanın kaygısı benim (GT 2: 105).

Ya perişanlığa, üzüntüye razı olursun, ya da böbreğini karganın önüne atarsın (GT 2: 46).

Diğer örnekler için bk. ‘*ākıl A. / bilge* (134-22), *bilen* (174-136); ‘*ālim A. / bilgin* (164-113), *bilgili* (182-154); ‘*avrat A. / kadın* (135-25), *karı* (192-173); *cemāl A. / güzellik*

(204-198), *yüz* (198-186); *dervîş F.* / *çırpıcı* (175-140), *yoksul* (148-63); *faķîr A.* / *dilenci* (160-104), *yoksul* (165-116); *ħaķ A.* / *gerçek* (233-282), *Tanrı* (156-86); *ħarîr A.* / *ipek* (216-231), *ipekli* (178-147); *ķadr A.* / *değer* (137-35), *şan* (177-144); *ķafâ A.* / *ard* (154-81), *arka* (141-45); *kemâl A.* / *olgun* (223-260), *olgunluk* (193-174), *üstünlük* (232-279); *pāsubān F.* / *bekçi* (145-52), *koruyucu* (150-66); *rūzigār F.* / *gün* (184-156), *süre* (210-218); *sefer A.* / *gezme* (182-153), *yolculuk* (182-153); *ta'ām A.* / *yemek* (135-25), *yiyecek* (186-160); *ţabî'at A.* / *mizaç A.* (198-186), *yaratılış* (228-270); *taħsîn A.* / *beğenme* (223-259), *övgü* (190-170); *ţāķat A.* / *güç* (226-266), *dayan-* (144-50); *taieb A.* / *arama* (188-163), *ilgi* (184-156); *turş F.* / *(surat) asık* (174-138), *ekşi* (174-136); *vaķt A.* / *sıra* (160-104), *süre* (139-39), *yer* (160-105); *zāħir A.* / *dış* (154-79), *görünüş* (143-49).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANLAM BİLGİSİ

Bir dil veya lehçenin kelimelerinin gösterdiği “kavram”lar, farklı coğrafi alanlarda eş zamanlı ve art zamanlı olarak sürekli değişir. Bir başka deyişle kelimelerin sesi, yapısı gibi anlamları da değişir. Dil biliminde “anlam” ve “kavram” terimleri üzerine farklı görüşler vardır (Aksan 1982: 149 vd.). Aksan, anlamı “bir sözcüğün yansıttığı kavram” olarak tarif etmektedir (1982: 159).

Aynı coğrafi alanda konuşulan bir dil veya lehçedeki kelimelerin yansıttığı kavramların değişmesi ancak zaman içinde gerçekleşir. Bu bakımından GT 1 ve GT 2 gibi iki farklı dönemde kaleme alınan metinlerde bu değişme incelenebilir. Böyle bir inceleme “gelişmeli” anlam biliminin konusuna girer (Aksan 1982: 211).

“Anlam değişmesi” terimiyle, bir kelimenin iki farklı dönemde yansıttığı “kavram”lar arasında bir “daralma”, “genişleme”, “iyileşme”, “kötüleşme” belirmesi ya da aynı sözcüğün başka bir kavramı yansıtır duruma gelmesidir (Aksan 1971: 117-122; 1982: 213-219; 1988: 88-94; 133-136).

Anlam değişimleri hususunda yabancı kelimeler de diğerleri gibidir. Kaynak dildeki anlamından farklı bir anlamda başka bir dilde kullanılabileceği gibi, zaman içinde veya farklı coğrafi alanlarda yansıttıkları kavramlar farklılaşabilir.

Burada göz önüne alınması gereken husus, bir kelimenin yansıttığı kavramın bir anda değişmediğidir. Bir değişiklik bir ağızda olabilir; diğerinde olmayabilir. Yazı dilindeki bir değişiklik daha uzun süre ağızlarda görülmeyebilir. Onun için çalışmamızda Türkiye Türkçesi yazı dili esas alınmıştır ve TS kaynak olarak kullanılmıştır.

4. 1. ANLAM DEĞİŞMESİ

Bir dil veya lehçedeki bir kelimenin gösterdiği kavram, iki dönem arasında çeşitli sebeplerle “eski” şeklinden tamamen uzaklaşarak farklı bir duruma gelebilir. Örnek: *tütün / duman, şanduk / mezar taşı; hoca F. / efendi Y.*

Aşağıdaki cümlelerde geçen *çırāk tütünü* ve *mum dumanı* ibareleri birbirine eş değerdir. Eski Anadolu Türkçesinde geçen “duman” anlamındaki *tütün* kelimesi, yerini Türkiye Türkçesinde “Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitki (*nicotiana tabacum*); bu bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı” (TS: 2022) anlamına bırakmıştır. Bir başka deyişle *tütün* kelimesi bazı kalıplaşmış kullanımlar dışında artık eski anlamından başka bir anlama geçmiştir. İşte bunun bir göstergesi olarak GT 2’de *duman* kelimesiyle karşılanmıştır.

Bilmek gerekdür ki kişi bi-fāyide çırāk tütünün yimek ’ākıllar tarîkı degüldür (GT 1: 239).

“Böyle bir kitap için beyhude zihin yormak, boşu boşuna mum dumanı yutmak akıllıların kârı değildir.” derler (GT 2: 292).

Aşağıdaki cümlelerden GT1’de geçen *şanduk* [*> sandık*] kelimesi Türkiye Türkçesinde *mezar taşı* anlamında değil, “içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası; meyve, sebze koymaya yarayan, tahta veya plastikten yapılmış, dört köşe kap” (TS: 1697) anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla GT 2’de bağlam gereği *mezar taşı* ibaresiyle karşılanmıştır.

Şordılar ki şandukına ne yazmak gerek? (GT 1: 216)

“Mezar taşına ne yazalım?” diye sordular (GT 2: 231).

Aşağıdaki cümlelerden GT1’de geçen *hoca* kelimesi Türkiye Türkçesinde yaygın olarak “Müslümanlıkta din görevlisi; öğretmen” anlamında kullanılmaktadır (TS: 896). Eski Anadolu Türkçesindeki cümlelerin bağlamında ise “kölenin efendisi” anlamında kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *efendi* kelimesi de artık bu anlamda kullanılmamaktadır;

bk. “*efendi*: Günümüzde bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir unvan; görgülü, nazik, kibar” (TS: 602).

“*Hoca çün perî şüretlü kul-ıla oynamağa ve gülmege karışa, ’acebdür ki ol, hoca gibi hüküm ide, ya bu kul gibi anuñ nâzın çeke* (GT1: 195).”

“*Efendi peri yüzlü kölesiyle gülüp oynamağa başladığı zaman, kul efendi gibi naz derse, efendi de kul gibi naza katlanırsa buna şaşılır mı?* (GT 2: 177).”

Diğer örnekler için bk. *artuğ / başka* (156-86); *’āşī A. / günahlı* (231-277); *’ayb A. / eksik* (193-174), *kusur A.* (189-166); *çırāk F. / kandil A.* (140-41), *mum F.* (239-292); *depe / baş* (149-64); *depele- / kanına gir-* (214-228), *öldür-* (133-21); *devlet A. / saadet A.* (181-153), *talih A.* (206-210); *diril- / geçin-* (209-216), *toplan-* (136-33), *yaşa-* (141-45); *harāc A. / vergi* (142-46); *iklīm A. / diyar A.* (141-45) *memleket A.* (148-60), *ülke* (211-220); *bellü / belirti* (135-31); *segird- / koş-* (208-213).

4. 2. ANLAM DARALMASI

“Anlam daralması”, bir kelimenin önceden anlattığı nesne ya da hareketin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesidir. Örnek: *ton / esvap A., kisve A.; oğul / çocuk; savaş / döğüş.*

Aşağıdaki cümlelerden GT1’de geçen *ton* kelimesi, GT 2’de *esvap* “giysi” (TS: 765) ve *kisve* “kılık kıyafet” (TS: 1188) kelimeleri ile karşılanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesindeki *ton* kelimesinin ses bakımından eş değeri Türkiye Türkçesinde *don* olarak kullanılmaktadır. Ancak yaygın anlamı “giysi” değil, eski anlamının ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmiştir; yani “vücudun belden aşağısına giyilen uzun veya kısa iç giysisi, külot” anlamında kullanılmaktadır; bk. (TS: 559).

“*Kişi kendü eski hırkasın yamamağ yigdür āriyete ton dilemekden* (GT 1: 239).”

Kendi eski hırkasını yapıp yakıştırmak, ödünç esvap istemekten daha iyidir (GT 2: 292).

Oğlum, diye cevap verdi, derviş hırkası rıza kisvesidir (GT 2: 120).

Aşağıdaki cümlelerden GT1’de geçen *oğul* kelimesi, GT 2’de *çocuk* kelimesi ile karşılanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesindeki *oğul* kelimesinin Türkiye Türkçesinde ses bakımından eş değeri *oğul* kelimesidir; ancak her ikisi, anlam bakımından eş değer değildir: Nitekim bu kelime Türkiye Türkçesinde yaygın olarak “erkek evlat” anlamıyla kullanılmaktadır (TS: 1491). Oysa *çocuk* kelimesi genel olarak “küçük yaştaki oğlan veya kız”, yani herhangi bir ayırım gözetmeden “evlat” anlamında kullanılmaktadır. Bu durum, Eski Anadolu Türkçesindeki *oğul* kelimesinin Türkiye Türkçesinde anlam bakımından daraldığının bir göstergesidir.

Pādīshāh buyurdu; istediler, bir bāgbānuñ oğlın buldılar bu şüret-ile, buyurdılar atasını ve anasını getürdiler (GT 1: 147).

Padişah emretti: Böyle bir insanı araştırdılar. Bilgelerin söyledikleri özellikte bir köylü çocuğu buldular (GT 2: 56).

Gölgede bislenmiş kişinüñ ne tākātı ola ki bahādurlar-ıla şavaşa vara (GT 1: 226).

Gölgede beslenmiş kimsenin savaşımlarla döğüşe çıkacak gücü olur mu? (GT 2: 266)

Diğer örnekler için bk. *bay / varlıklı* (182-154); *göñül / kalp A.* (153-73); *ip / halat Y.* (186-159); *māl A. / para F.* (170-128); *geyecek / elbise A.* (163-112); *şavaş / döğüş* (226-267); *sarāy F. / konak* (148-63), *köşk F.* (163-111).

4. 3. ANLAM GENİŞLEMESİ

“Anlam genişlemesi”, adından da anlaşılacağı gibi, daralmanın tam tersidir. Bir kelime, başlangıçta bir nesnenin, bir varlığın, bir eylemin bir bölümü ya da türünü anlatırken zamanla onların bütününe anlatır duruma gelmesi durumudur. Örnek: *beg / emîr A.*; *dikicilik / terzi F.*; *ağ / tuzak*; *oķı- / çağır-*.

Aşağıdaki cümleden anlaşılacağı üzere GT 1’de *beg* kelimesi, padişahın idaresinde bulunan bir bölgenin yöneticisi (“boy beyi”) olarak kullanılmaktadır. Bugünkü Türkiye Türkçesinde ise kalıplaşmış kullanımlar dışında, yaygın olarak bütün erkekler için kullanılan bir saygı sözü hâline gelmiştir: “Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü; eş, koca; iskambil kâğıtlarında birli, as” (TS: 253). Böyle bir anlam genişlemesine herhâlde eskiden bölge yöneticilerinin erkeklerden olması sebep olmuştur. GT 1’de kullanılan *beg* kelimesi, anlam genişlemesinin bir göstergesi olarak zaten GT 2’de aynen kullanılmamış; *emîr* kelimesi tercih edilmiştir.

Bunca müddet pâdişâhlık sürdi, tâ ki bir kaç begler buña muî’iken ‘âşî oldılar (GT 1: 160).

Dilenci bir müddet saltanat sürdü. Nihayet memleketin emîrlerinden bazıları itaatten yüz çevirdiler (GT 2: 104).

Aşağıdaki cümlelerde geçen ve birbirine eş değer olarak kullanılan *dikicilik* [> *dikici*] ve *terzi* kelimelerinin anlamları arasında da bir genişleme söz konusudur. GT1’de geçen *dikici* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki anlamı “tarımla uğraşan kimse, çiftçi; sökükle ayakkabıları onaran kimse; yeni yapılan ayakkabıların dikiş işini yapan kimse; dikişçi”dir (TS: 523). GT 2’de kullanılan *terzi* kelimesinin ise “giysi biçip diken kimse”dir (TS: 1963). Bunlara göre Eski Anadolu Türkçesindeki *dikici* kelimesi, anlam alanını Türkiye Türkçesinde genişletmiştir, denilebilir.

Yavuzlardan eylük öğrenecek degülsin ki kurd dikicilik itmez (GT 1: 225).

Kötülerden iyilik öğrenemezsin; kurttan kürk terzisi olamaz (GT 2: 264).

Aşağıdaki cümlelerde birbirine eş değer olarak kullanılan *ag* ve *tuzak* kelimelerinin anlamları arasında da bir genişleme söz konusudur. GT1’de geçen *ag* kelimesinin kullanıldığı bağlamdan *tuzak*’ı, yani ip vs.den örülen “kuş veya yaban hayvanlarını yakalamaya yarayan araç veya düzen”i (TS: 2015) anlamak mümkündür. Türkiye Türkçesinde ise bu kelime eski kavram alanını genişletmiştir: “İplik, sicim, tel vb. ince şeylerden kafes biç-

minde yapılmış örgü: *balık ağı; tenis ağı*; oyun alanını ortadan ikiye bölen veya kale direkleri arkasına gerilen, iple yapılmış örgü; çaprazlama örgü ile yapılan ve kale direkleri arkasına gerilen örgü, file”. Ayrıca başka mecazî kullanımları da vardır: “ülke yüzeyine yaygınlaştırılmış örgü, şebeke: “*Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan.*” (TS: 28).

Eger karın belâsı olmayaydı hiç kuş şayyâd ağına düşmeyeydi (GT 1: 227).

Mide derdi olmasaydı hiçbir kuş tuzâğa düşmezdi (GT 2: 267).

Aşağıdaki GT1’deki cümlede geçen *okı-* kelimesi, Türkiye Türkçesinde “bir yere çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek” anlamının yanı sıra yaygın anlamıyla “yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek; bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek; şarkı, türkü, şiir vb.ni sesli olarak veya ezgi ile söylemek” gibi anlamlarda kullanılmaktadır (TS: 1494). Dolayısıyla kavram alanı Eski Anadolu Türkçesi dönemine göre genişlemiştir.

Eger lutf-ıla katına okıya veger hod kahr-ıla katından süre, kendü bilür (GT 1: 198).

İster lütfedip yanına çağırsın, isterse kahredip boğsun, o bilir (GT 2: 185).

4. 4. ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

“Anlam kötüleşmesi”, bir kelimenin eskiden taşıdığı anlamda bir kötüleşmenin meydana gelmesi durumudur. Örnek: ‘*avrat A. / kadın, karı, semüz / şişman; harâc A. / vergi.*

Aşağıdaki GT 1’deki cümlede geçen ‘*avrat* kelimesi, GT2’de *kadın* ve *karı* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Her ne kadar sözlükte ‘*avrat* kelimesi, “kadın; karı, eş” (TS: 149) olarak anlamlandırılıyorsa da bugünkü Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış kullanımlar dışında, anlam bakımından çağrışımı ve değeri olumsuzdur. Bir başka deyişle Eski Anadolu Türkçesindeki anlamı bugün için kötüleşmiştir. Ayrıca sözlükte karşılık olarak verilen *karı* kelimesi için de aynı şey söz konusudur; krş: “*karı*: Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş,

refika, zevce; (*kaba*) kadın” TS: 1086. Medenî Kanun’da yenilikler yapılırken *karı* kelimesinin de eş olarak değiştirilmesi, anlam kötüleşmesinin bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır.

Ya düşmenden yüz çevürmeñ veyāhuz ‘avrat tonın geymegi ihtiyār idüñ (GT 1: 135).

“Ey yiğitler, gayret edin ki kadın kılığına girmiyesiniz!” diye haykırdı (GT 2: 25).

Baktı ki yabancı bir adam karisiyle birlikte oturuyor, küfretti, ağır söyledi (GT 2: 173).

Aşağıdaki GT 1’deki cümlede geçen *harāc* kelimesi, GT2’de *vergi* kelimesiyle karşılanmaktadır. Her iki kelimenin bugünkü Türkiye Türkçesindeki anlamları karşılaştırıldığında Eski Anadolu Türkçesindeki anlamının bugün için kötüleştiği açıkça görülmektedir: “*haraç*: Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para” (TS: 845); “*vergi*: “kamu hizmetlerine harcanmak için hükûmetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para” (TS: 2087).

Devîş evüne kimse gelmez, bâğ ve yir harācın vir diyü (GT 1: 142).

Kimse, “Toprağının, bağının vergisini ver!” diyerekten yoksulun evine gelmez (GT 2: 46).

Aşağıdaki GT 1’deki cümlelerin bağlamında *semüz* kelimesi, bir insanın özelliğini anlatmaktadır. GT 2’de ise bunun yerine *şişman* tercih edilmiştir: “*şişman*: deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse), şişko, mülahham” (TS: 1871). Bugünkü Türkiye Türkçesinde *semiz* kelimesi, daha çok hayvanlarla ilgili bağlamlarda kullanılmaktadır: “Eti, yağı çok olan, tavlı: ‘*Semizlerini seçin de kalan altı hindiyi ... gönderin.*’ - B. Felek” (TS: 1728). Ancak insanlar için de, özellikle kötülemek için, kullanıldığına da rastlanmaktadır: ‘*Semiz ve romatizmalı olan bu adam, suya ayağını bile değdirmemiştir.*’ - F. R. Atay” (TS: 1728). Her iki kelimenin de insanlar söz konusu olduğunda

olumlu çağrışımları olmamasına rağmen *semüz* [$>$ *semiz*]’in anlamı kötüleşmiştir, denilebilir.

Bir semüz kişi gördüm (GT 1: 181).

Şişman bir ahmağı gördüm (GT 2: 151).

SONUÇ

Bu çalışmada, Anadolu merkezli Oğuz (Batı) Türkçesinin zaman içindeki değişimini ve dönüşümünü anlamaya katkıda bulunmak amacıyla, aynı eserin Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesine yapılan tercüme metinleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Bunun için İran edebiyatının en önde gelen edebî şahsiyetlerinden olan Sâdî-i Şirazî'nin dünya çapında meşhur eseri *Gülistân*'ın, Mahmûd b. Kadî-i Manyâs tarafından 15. yüzyılda (1430) ve Hikmet İlaydın tarafından 20. yüzyılda (1946) ve birbirinden bağımsız olarak yapılan tercümeleri kullanılmıştır.

Çalışmada, Mahmûd b. Kadî-i Manyâs tarafından yapılan tercüme Sâdî-i Şirazî'nin eserinin tamamını kapsamadığı için, Eski Anadolu Türkçesine yapılan ile Türkiye Türkçesine yapılan tercümelerde birbirine karşılık gelen kelimeler kıyaslanarak belirlenmiş; ses, yapı, kelimelerin dayandığı kaynak diller (kökenleri) ve anlam bakımından incelenmiş; benzer ve farklı yönler tespit edilmiştir.

Ses bilgisi yönünden yapılan inceleme sonucunda, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında ünlüler ve ünsüzler ile ilgili özelliklerin büyük ölçüde aynı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki hususlar zikredilebilir.

Ünlüler ve uyumları bakımından temelde bir fark bulunmamaktadır. Kalınlık-incelik uyumu bakımından durum aynıdır; düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından ise Eski Anadolu Türkçesinde uyum dışı kalan kelimelerin sayısı, Türkiye Türkçesine göre daha fazladır. Dolayısıyla bu uyum sebebiyle bazı kelimelerdeki ünlüler, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında değişmiştir. Örnek: *yoklık / yokluk*.

Ünsüzler ve ünsüz uyumları bakımından temel olarak bir fark bulunmamaktadır. Kelimelerdeki ünsüzler bağlamında ise bazı değişimler olmuştur. Bunların bazıları geneldir; diğerleri ise bazı kelimelerle sınırlıdır: *h* ve *ñ* ünsüzleri, düzenli olarak *h* ve *n* ünsüzlerine dönüşmüştür. Örnek: *dağı / daha; deñiz / deniz*. Bazı kelimelerde *-g-* > *-v-*; *g-* > *c-*; *-ñ-* > *-m-*; *-v-* > *-ğ-* değişimleri olmuştur. Örnek: *göğercin / güvercin; gevher / cevher; gönlek /*

gömlük; şovuk / soğuk. “Benzeşme” veya “aykırılışma” sebebiyle /nb/ > /mb/; /tt/ > /kt/ değişimleri olmuştur. Örnek: *sünbül / sümbül; ‘atṭār / aktar*. Kelime sonunda sedasız seslerin bulunması durumu, Türkiye Türkçesinde daha etkindir. Örnek: *ḡurd / kurt*.

Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında *t- > d-* ve *d- > t-* bakımından değişimler bulunmaktadır. Örnek: *ṭağ / dağ; durnaḡ / turnak*. Bunlardan birincisi, bu sesin değişim sürecine uygun bir durum iken, diğeri değildir. Bu, bazı ağızların Osmanlı Türkçesinin (Türkiye Türkçesi) oluşumuna bir etkisi olarak değerlendirilebilir.

Yapı bilgisi yönünden yapılan inceleme sonucunda, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında yapım eklerinin aynı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı eklerin işleklik derecelerinde, her iki metin çerçevesinde, artma veya azalmalar görülmüştür. Bunların genellenmesi, sadece iki metin çerçevesinde zor olmasına rağmen, bazı ekler için eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Örnek olarak fiilden isim yapma eki *-mA*, Eski Anadolu Türkçesi metinde sadece 1 kelimedede kullanılmış iken Türkiye Türkçesi metinde oldukça sık geçmektedir. Örnek: *esirgeme / acıma*. Hatta *-mAK* eki Türkiye Türkçesi metinde *-mA* ekiyle karşılanmıştır: *şormaḡ / sorma*. Buna karşılık aynı görevde kullanılan *-mAK* ekinin işlekliği, her iki dönem için de hemen hemen aynıdır. Örnek: *yogurmaḡ / yoğurmak; görmek / görmek; ṭurmaḡ / durmak; dirilmek / yaşamak; istemek / aramak*.

Bazı isimden isim ve isimden fiil yapma eklerinin, Türkçe kökenli kelimelerin yanı sıra, yabancı kökenli kelimelere de getirildiği tespit edilmiştir. Örnek: *oğlanlık; ṭıfıllık / çocukluk; baḡıllık / cimrilik*. Bu, “yabancı” kelimelerin benimsenmesiyle ilgili bir fikir verebilir.

Köken Bilgisi bölümünde, her iki metinde birbirine karşılık gelen kelimeler, kaynak dilleri veya kökenleri bakımından incelenmiş ve Türkçe, Arapça, Farsça veya diğer dillerden gelen kelimelerin oranı tespit edilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi metinde incelenen kelime sayısı 3507; Türkiye Türkçesi metinde ise 3343’tür. Bunların eşit olmamasının sebebi, her iki metinde de bazı kelimelerin bir kelimeye değil, birden fazla kelimeye veya birleşik fiilli yapılara karşılık gelmesidir. Örnek: Eski Anadolu Türkçesi metinde geçen *balçık* kelimesi, Türkiye Türkçesi metinde *çamur, toprak, kerpiç* kelimeleri ile karşılanmaktadır.

Her iki metinde de Türkçe bir kelimeye karşılık Türkçe; yabancı bir kelimeye karşılık yabancı bir kelime kullanılması mümkün olduğu gibi, Türkçe bir kelimeye karşılık yabancı veya yabancı bir kelimeye karşılık Türkçe bir kelimenin kullanılması da söz konusudur.

Eski Anadolu Türkçesi metinde kökenlerine veya kaynaklarına göre incelenen 3507 kelimeden 2032'sinin Türkçe, 1079'unun Arapça ve 396'sının Farsça olduğu tespit edilmiştir. Bunların oranı şöyledir: % 57.94 Türkçe; % 30.76 Arapça; % 11.29 Farsça. Türkçe kelimelerin yabancı kelimelere oranı daha fazladır. Arapça kelime sayısı Farsça kelime sayısından daha fazladır.

Türkiye Türkçesi metinde toplam 3343 kelimeden; 2295'sinin Türkçe, 797'sinin Arapça, 240'ının Farsça, 7'sinin Yunanca, 2'sinin Soğudça, 1'inin İtalyanca ve 1'inin Macarca olduğu tespit edilmiştir. Bunların oranı şöyledir: % 68.71 Türkçe; % 23.84 Arapça; % 7.17 Farsça; diğerleri % 0.20.

Buna göre Türkçe kökenli kelimeler, Eski Anadolu Türkçesi metninde % 57.94, Türkiye Türkçesi metninde ise % 68.71 oranında kullanılmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye Türkçesi metninde Türkçe kelimeler % 10.77 daha fazladır. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi metninde Arapça kökenli % 6.92; Farsça kökenli % 4.12 oranında kelime daha az kullanılmıştır. Bu durum Türkiye Türkçesinde, Eski Anadolu Türkçesine göre daha fazla Türkçe kelime kullanıldığının bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

Anlam Bilgisi bölümünde her iki metinde birbirine karşılık gelen kelimeler, anlam bakımından incelenmiştir. Bunun sonucunda, bir kelimenin iki farklı dönemdeki “anlamı” arasında “daralma”, “genişleme”, “değişme”, “kötüleşme” bakımından değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Örnek: Eski Anadolu Türkçesi metninde geçen *tütün* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *duman*’dır. Türkiye Türkçesinde *tütün* kelimesi ise, Eski Anadolu Türkçesinden farklı bir anlamda kullanılmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi metninde geçen *ton* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *esvap* “giysi” ve *kisve* “kılık kıyafet” kelimeleridir. Türkiye Türkçesinde *don* kelimesi ise, Eski Anadolu Türkçesindeki anlamının ancak bir bölümüne sahiptir; bir başka deyişle anlam bakımından “daralmıştır.”

Eski Anadolu Türkçesi metninde geçen *beg* kelimesinin Türkiye Türkçesindeki karşılığı *emîr*'dir. Türkiye Türkçesinde *bey* kelimesi ise, bütün erkekler için kullanılmaktadır; bir başka deyişle anlam bakımından "genişlemiştir."

Eski Anadolu Türkçesi metninde geçen '*avrat* kelimesi, Türkiye Türkçesi metinde *kadın* ve *karı* kelimeleriyle karşılanmaktadır. Her ne kadar Türkçe Sözlük'te '*avrat* kelimesi, "kadın; karı, eş" (s. 149) olarak anlamlandırılıyorsa da bugünkü Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış kullanımlar dışında, çağrışımı ve değeri olumsuzdur; bir başka deyişle anlam bakımından "kötüleşmiştir." Hatta aynı durum günümüzde *karı* kelimesi için de söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, (1969), “Kelimelerin Ölümü Olayı ve Türk Yazı Dilindeki Örneklerinde Arapça ve Farsça Unsurların Etkisi Üzerine Notlar”, *Necati Lugal Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII, 50, Ankara, s. 97-108.
- Aksan, Doğan, (1977), *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim- I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 439, Ankara.
- Aksan, Doğan, (1982), *Her Yönüyle Dil -Ana Çizgileriyle Dilbilim- III*, Türk Dil Kurumu Yayınları 439, Ankara.
- Aksan, Doğan, (1998), *Anlambilim. Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara.
- Banguoğlu, Tahsin, (1974), *Türkçenin Grameri*, İstanbul.
- Ceylan, Emine, (1991), “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları 1991*, s. 151-165.
- Çağatay, Saadet, (1948), “Eski Osmanlıca’da Fiil Müştakları 3. Gerundifler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6, s. 27-47.
- Demir, Nurettin - Emine Yılmaz, (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları 15, Ankara.

Demir, Nurettin, (2007), Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu, *Türk Edebiyatı Tarihi 1*, (= Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 3057-1), Ankara, s. 290-299.

Eckmann, Janos, (1969), “Sadî Gülistan’ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı. Belleten (1968)*, s. 17-29.

Eker, Süer, (2005³), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları 7, Ankara.

Ercilasun, A. Bican, (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları 603, Ankara.

Ercilasun, Ahmet B. ve diğerleri, (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayınları 1371, Ankara.

Ergin, Muharrem, (2000), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.

Gabain, Annemarie von [Çeviren: Mehmet Akalın], (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 532, Ankara.

Gülsevin, Gürer, (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları 673, Ankara.

Gülsevin, Gürer - Erdoğan Boz, (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara.

İlaydın, Hikmet [Çeviren], (1991), *Sadî. Gülistan*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları 2119, İstanbul.

İlaydın, Hikmet, (1998²), *Yunus Şiirinden Günümüze Yaklaştırmalar*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay, (2002a), “Türkçede Düzensiz Ses Değişmesi Örnekleri”, *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınları 289, Ankara, s. 89-96.

Karaağaç, Günay, (2002b), “Türkçe ve Komşu Diller”, *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ Yayınları 289, Ankara, s. 117-147.

Karaağaç, Günay, (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları 919, Ankara.

Karahan, Leylâ, (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları 630, Ankara.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, (1989²), *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi. Kitâb Gülistan bi't-türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları 544, Ankara.

Kirchner, Mark, (1996), “Zwei osmanische Bearbeitungen des persischen *Qâbûsnâma* als Quelle zur türkischen Sprachgeschichte”, *Symbolae Turcologicae, Studies in Honour of Lars Johanson on his Sixtieth Birthday* [Yayımlayan: Berta, A. - B. Brendemoen - C. Schönig], Swedish Research Institute in İstanbul, Transactions 6, Uppsala, s. 143-155.

Korkmaz, Zeynep, (1974), *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları 251, Ankara.

Korkmaz, Zeynep, (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları 575, Ankara.

Korkmaz, Zeynep, (1995a), “Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bu Günkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 629, Ankara, s. 475-482.

- Korkmaz, Zeynep, (1995b), “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 629, Ankara, s. 483-490.
- Korkmaz, Zeynep, (1995c), “Türkiye Türkçesi”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 629, Ankara, s. 537-606.
- Korkmaz, Zeynep, (1995ç), “uçun ~ üçün ~ için vb. Edatların Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 629, Ankara, s. 94-97.
- Korkmaz, Zeynep, (1995d), “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları 629, Ankara, s. 274-286.
- Korkmaz, Zeynep, (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 827, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (2007), “Eski Türkiye Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri”, *Uluslararası Osmanlı Türkçesi Öncesi Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı. Bildiriler (03-04 Aralık 1999)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 915, Ankara, s. 75-80.
- Köymen, Mehmet Altay, (1982), *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları 328, Ankara.
- Önler, Zafer, (2004), Türkçede -IX Eki, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 885/2, Ankara, s. 2203-2208.

Özkan, Mustafa, (1992), *Mahmûd b. Kadî-i Manyâs. Gülistan Tercümesi. Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları 562, Ankara.

Özkan, Nevzat, (2003), *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yayınları 451, Ankara.

Sümer, Faruk, (1980³), *Oğuzlar (Türkmenler). Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, Ana Yayınları 1, İstanbul.

Şahin, Hatice, (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları 461, Ankara.

Tekin, Şinasi, (2001), “Eski Türk Yazı Dillerinin Özellikleri Üzerine Düşünceler ve Bunların Teşekkülü ile Türk Siyasi Birlikleri Arasındaki İlişkiler”, *İştikakçının Köşesi. Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, Simurg Yayınları 41, İstanbul, s. 121-149.

Tekin, Talat, (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları 13, Ankara.

Tekin, Talat, (1997), “Türkçenin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri”, *Türkoloji Eleştirileri*, Simurg Yayınları, Dil ve Edebiyat Dizisi 4, Ankara.

Timurtaş, Faruk Kadri, (1977), *Eski Türkiye Türkçesi. XV. Yüzyıl. Gramer-Metin Sözlük*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 2157, İstanbul.

TS = Akalın, Şükrü Halûk ve diğerleri, (2005¹⁰), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları 549, Ankara.

Uğurlu, Mustafa, (2011), “Oğuzca ve “Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları. International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic* 6, 1 (Winter 2011), s. 123-154, s. 389-401.

Yazıcı, Tahsin, (1988), Sa'dî, *İslam Ansiklopedisi. İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati*, İstanbul, s. 36-41.

YTS = Dilçin, Cem, (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 503, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Süreyya Uğurlu
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 10. Nisan 1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : sude1978@mynet.com

Tarih : 20. Mart 2012